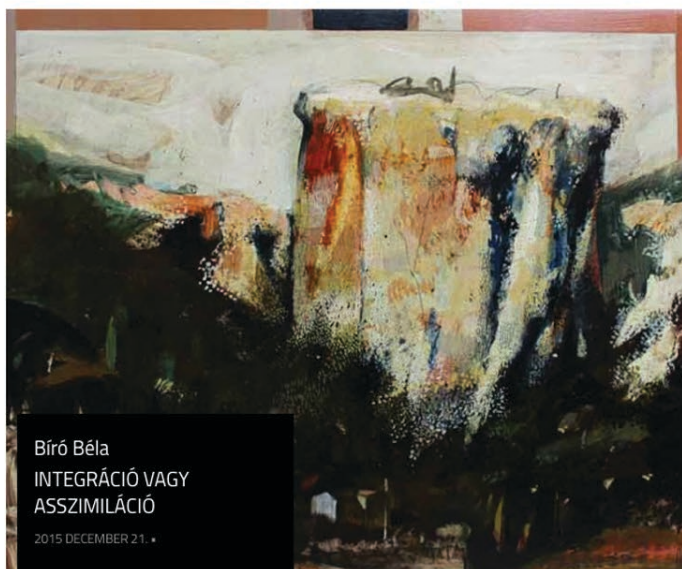

Bíró Béla
INTEGRÁCIÓ VAGY
ASSZIMILÁCIÓ
2015 DECEMBER 21. •

Birtalan Ferenc
DECEMBER, DÉLELŐTT,
SZÉLCSEND
2015 DECEMBER 17. •

Cselik Ágnes
ÖSSZEFÜGGŐ ELÁGAZÁSOK
2015 DECEMBER 4. •

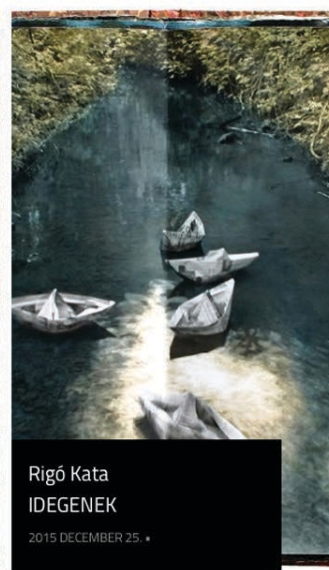
Bene Zoltán
RÓZSASÁNDOR
KISZABADUL
2015 DECEMBER 8. •

Kiss Lajos András
ELÁRVULT NOMÁDOK KORA
2015 DECEMBER 9. •

Dian László
MÉG VAN IDŐD
2015 DECEMBER 7. •

Rigó Kata
IDEGENEK
2015 DECEMBER 25. •

Liget

2015-12 december

TARTALOMJEGYZÉK [XXVIII.évfolyam 12. szám]

IDEGEN FÖLD

Barsi Tamás | **PISZTOLYTERÁPIA** 4

Szili István | **CSUZZÁJÁ ZEMLJÁ** 11

Németh Bálint | **ISMERETLEN OLDAL** 17

Rigó Kata | **IDEGENEK** 19

Cselik Ágnes | **ÖSSZEFÜGGŐ ELÁGAZÁSOK** 23

Nacsinák Gergely András A MÁSIK ÚTVESZTŐ című könyvéhez

Kiss Lajos András | **ELÁRVULT NOMÁDOK KORA** 30

Tallár Ferenc AZ ÁRAMLÁSOK TERÉBEN című könyvéhez

LAUDÁCIÓ 51

Kállay Kotász Zoltán | **LYUKAK** 53

Birtalan Ferenc | **DECEMBER, DÉLELŐTT, SZÉLCSEND** 55

Bene Zoltán | **RÓZSASÁNDOR KISZABADUL** 57

[FELNŐTT MESE] – *Török Eszter rajzaival*

Dian László | **MÉG VAN IDŐ** 63

V. Buzás Andrea | **SUHIÉK** 69

Bíró Béla INTEGRÁCIÓ VAGY ASSZIMILÁCIÓ	73
Reményi Tibor INDULATOK NÉLKÜL?	83
Muskovics Marianna ISMERLEK	88
Handi Péter ENNYIT A VÁROSRÓL	92
Szabó Attila VOLT EGYSZER EGY AJÁNDÉK	95

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Szerkesztők | Horgas Judit, Levendel Júlia, Horgas Béla
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kállay Géza,
Kiss Lajos András, Victor András

Támogató

Barsi Tamás PISZTOLYTERÁPIA

Életemben először fognak rám fegyvert. De mivel a pszichológusom teszi, biztos vagyok benne, hogy ezt nem úgy kell érteni – a pisztoly itt valami mást jelent, valami mélyebbet. Ülök a szokásos helyemen, a kanapé bal sarkában, és az asszociációim között kutatok: erőszak erőszak hátán, gyilkosság, kényszerítés, Indiana Jones – egyik kép sem valós, nincs és nem is volt fegyveres erőszak az életemben. Nagyvárosban élek, munkám során multikulti környezetben ülök egy multi cég számítógépe előtt. Az én fajtám kifinomult verbális agresszióval esik neki a másiknak. Akik automata revolverrel szoktak, a messzi szomszédos kerületben laknak. Ez valami teszt lesz a hülyébbik fajtából. Valamiféle nyomás alá akar helyezni? Na, majd kiderül. Inkább belevágok, mert itt a hallgatásért is fizetni kell.

– A hierarchiával kapcsolatos idegenkedésemről szerettem volna tovább beszélni. Az előző alkalommal ott hagytuk abba...

– Ma nem ez lesz a témánk – vág közbe nyugodt, de határozott hangon.

hiteltelen fenyegetés

Rákérdezhetnék, hogy akkor mi a téma, de ez gyanús lépés volna, túl tényyszerű. Vagy itt van a pisztoly: abszolút hiteltelen fenyegetés olyan szobában, amiről két és fél éve már csak az jut eszembe, hogy itt biztonságban vagyok és bármiről beszélhetek. Még akkor is, ha fáj, sőt, akkor kell a leginkább beszélni róla. Ráébredek, hogy félbeszakított. Igen, félbeszakított az a szakember, aki a terápiám első hónapjaiban annyira ügyelt, hogy ne vágjak más szavába. Ez azért nem kóser, és ezt jelezni is akarom. Olyan tömören fogalmazok, ahogy csak tudok:

– Ha már így félbeszakított, biztos fontos mondanivalója van, amire nagyon szeretnék odafigyelni. Sajnos, a pisztolya eléggé zavar ebben.

Elmosolyodik.

– Jól összeállított mondatok. Látom, hogy átgondoltan kommunikál. A pisztoly azonban marad – feleli, és az arca újra megkomolyodik.

Ez kellemetlen. Másfelől jobb is, hogy már jó előre tisztáztuk a stukkerek kérdését. Az óra végére talán már nem is lesz fontos. Biccetek és rátérek a lényegre.

– Mi lesz a mai témánk? Az előbb mintha meg akarta volna mondani, miről beszéljünk. Ilyet korábban nem tett. Mindig én kezdtem beszélni valamiről – hívom fel a figyelmét egy további furcsaságra. A terápia legelején az volt a bajom, hogy nehezen tudtam kifejezni az érzéseimet. Most pedig idejövök egy csokor szép meg egy rakás kevésbé szép érzéssel, és nem beszélhetek róluk, mert más a napirend.

– Érdekes, hogy az ön számára még mindig nem világos, mi a mai témánk – közli ugyanazon a fagyos hangon.

Brian Bennett, flickr.com

Az „érdekes, hogy” kezdetű mondatokra nagyon haragudtam, mert úgy hangzottak, hogy „maga annyira hülye, hogy”. De már nem borul el az agyam, ha meghallom. Az ilyen mondat azt jelenti, hogy vár a mélység, a lelkem végtelen feketéje,

ahol csak tapogatózni tudok. Tudom, hogy minél előbb lemerülök, annál hamarabb találok valami szörnyet a gyerekkorom szekrényei mögött. Halogatom még az indulást, a kifogás is itt van az orrom előtt – mit akar azzal a pisztollyal?

– Tényleg nem világos. Nem tudok rendesen odafigyelni, ha felváltva nézek önre és a pisztoly csövére. Pisztolyt akkor fognak valakire, ha meg akarják ölni.

– Akkor ön nagyon is tisztában van a mai témánkkal.

– Ön meg akar engem ölni? – a mondat végén ideges mosolyra rándul a szám.

– Igen.

behúztál a csőbe

Érzem, hogy besokallok. Tudod, kivel kísérletezzél? Ráadásul még fizethetek is érte. De ez volt az utolsó óránk. Ha az orvosoknak van kamarájuk, akkor a lélekturkászoknak is van. Még ma este kiderítem, hol, és holnap reggel ott kezdek. Szórakozottan ismételve magamban, hogy a pisztolyt nem úgy kell érteni, nem úgy kell érteni..., s ekkor mintha minden megvilágosodna: szándékosan ki akar borítani. Meg akarja mutatni, hogy még a legneveltségesebb indokkal is őrlődésbe lehet kergetni bárkit, vagy legalábbis az örület szélére sodorni. Könnyen dühbe jövő típus voltam, de két és fél év terápia után ennek már nyoma sincs. Majdnem behúztál a csőbe, te... szakember. De kiabálni, káromkodni most már csak azért sem fogok. Megvan, hogy kell érteni a pisztolyt. Ha egyszer tényleg fegyvert fognának rám, akkor is ilyen nyugodt szeretnék maradni. Mint egy tragikus hős, akit törbe csaltak, és ilyeneket mond a halála előtt, anyázás helyett:

– Nézze, ezt nem gondolhatja komolyan – az én hangom is felveszi a hűvös tónust. Szeretném még egy kicsit hallani ezt a hangot, meg a cinizmus is elkap: – Egyébként meg jó ügyfele vagyok, heti kétszer jövök, nem hagyok ki órákat, pontosan fizetek. Miért akarna megölni?

– Úgy értsem, hogy inkább az én indokaimra kíváncsi? – kérdez vissza, és egy nagyon hosszú pillanatig egymás szemébe nézünk.

Igen. Nagyon érdekel, hogy örülhetél meg ennyire, és bírom-e cérnával még ezt a legújabb hülyeségedet is. Tiszta pénzkidobás elszúrni a maradék negyven percemet meg az óradíjadat, de nem bánom, játszunk le. Bólintok és ráteszek még egy lapáttal:

– Meg arra, hogy hová akar löni és mit tenne a hullámmal? – elképzelem, amint eldőlök a kanapén, a fejemben lyukkal, meg a sötétvörös pacákkal teleszórt tapétát.

– Haladjunk talán sorban – javasolja most is, mint mindig, ha egyszerre túl sok kérdés merül fel. Ilyenkor az első kérdés megbeszélésére rámegy minden időnk, és a végén megállapodunk, hogy legközelebb innen folytatjuk. De nem szoktuk. – Mit gondol, miért akarom önt megölni?

Gondolhattam volna. Azzal jöttem ide, hogy a munkahelyemen problémáim voltak a főnökeimmel. Megkérdeztem, miért, visszakérdeztél, hogy mit gondolok, miért? Néhány beszélgetés után tudtad, mégsem mondtad meg. Hagytad, hogy én jöjjek rá, közben kétszer kellett állást váltanom. Szétmentek az idegeim, ráment a kapcsolatom. Kérdeztelek, miért maradok mindig egyedül. Megint hagytad, hogy én jöjjek rá. A végén még büszke is voltam a kikínálódott válaszokra. Most pedig indokoljam meg, miért kapok golyót a homlokomba? Lehunyom a szemem és megfogadom, hogy kimondom az első gondolatomat:

– Ön haragszik rám?

– Miért haragudnék?

Ez már sokkal kezelhetőbb, életszerűbb kérdés. Van értelme választ keresni rá.

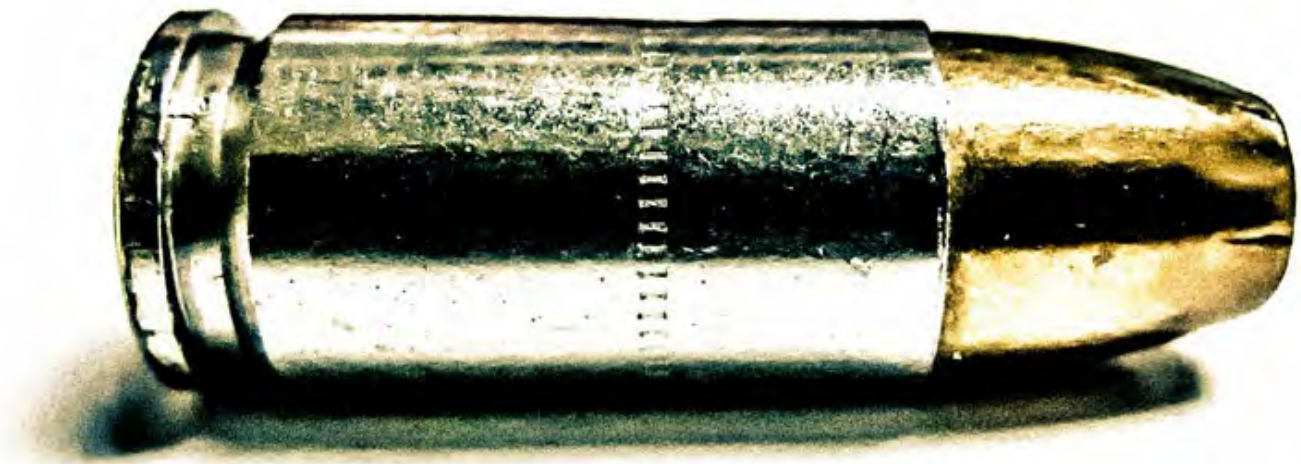
– Nézze, a terápia elején párszor bunkó voltam és agresszív. De ön minden hülyeségemet profi módon reagálta le, erre aztán vissza is tértünk, megbeszéltük, bocsánatot kértem... De egy ideje már nem volt ilyen feszültség közöttünk.

Legalábbis eddig ezt hittem.

Mozdulatlan arccal, hangtalanul figyel. Ezt úgy kell érteni, hogy gyerünk, van itt valami, amiről beszélnünk kell. Én viszont egyre inkább úgy látom, hogy ez zsákutca.

– Nem akarok beképzeltnek tűnni, de kicsit már ismerem a reakcióit. Az utóbbi időben egész biztosan észrevettem volna, ha az idegeire megyek... nem, itt mégsem arról van szó, hogy ön haragszik rám.

– Valóban. Jól tette, hogy ezt végiggondolta. Akár a harag is motiválhatna, de most nem erről van szó. Sőt, hozzátehetem, az ön halálának semmi köze az én érzelmeimhez.

John Spade, flickr.com

Akkor merre tovább? Tettem volna olyasmit, ami miatt meg kell halnom? Ez kizárt: követtem el hibákat, de halálos bűnöm nincs. Vagy azt akarja bemesélni nekem, hogy valamilyen „objektív” indok miatt kell megölnie? Ezen majdnem felháborodom.

– Ön pszichológus, nem bíró. Nem tudom, honnan veszi, hogy dönthetne az életem felett. Hogy ítéletet mondhatna? Vádoljon meg valami főbenjáró bűnnel, de ez így igazságtalan – vágom neki oda, kicsit már remegő hangon.

– Nagyon jó. Igaza van, bizonyos szempontból ítéletet mondok. De amíg a bírák a tettek felett ítélnek, én az ön lelke felett

fogok.

– Továbbra sem értem, milyen alapon tenné ezt. A lelkem felett majd ítél a Jóisten, már ha létezik. De előbb leélném az életemet, ha megengedi.

Most már semmi kétség, istent játszol. Beleőrültél a szakmádba, de garantálom, holnaptól te is páciens leszel. Saját szobád lesz, és mindennap beszélgetni fognak veled. Azután, hogy megkaptad az injekciód.

– Már leélte az életét és megszületett az ítélet az ön lelke felett – mondja jóindulatúan, mint egy kedves takarítónéni, aki felébreszti az alvó nézőket a moziban, ha már forog a stáblista.

– Bűnös lennék?

– Igen.

– Miben?

– Abban, hogy kiirtotta az érzéseit az életéből. Elszigetelte az érzelmeit a testétől, a gondolataitól. Nem talál nekik helyet az életében, legszívesebben megszabadulna tőlük. Így azok lassan elhalnak. Kérem, gondolja ezt most végig. Hagyok rá időt.

Szelíden, szinte sajnálattal néz rám. A tekintetében mintha keveredne a rossz hírt közlő onkológus és a közeli hozzátartozó. El kell ismernem, a pszichológusom kitűnő színész.

a pisztoly kamu

Ami az érzelmeimet illeti, eltávolodtam tőlük, ha lehet így fogalmazni. S nemcsak a közkedvelt, népszerű érzelmeimtől, mint például a szerelem vagy az öröm, de a kevésbé felkapottaktól is, mint a szégyen, a harag vagy a félelem. A zoknimat bámulom és önkéntelenül is nekiállok leltározni. Szerelem? Nincs. Megszívatott, úgyhogy kiadtam az útját. Csúnya történet volt. Öröm? Megvagyunk egymás nélkül. Szégyen? Letudva. Minden gyerekkori butaságot, kamaszkori ballépést, fiatal felnőttkorom összes szemétségét újrajátszottam itt, ezen a kanapén. Nem összevissza őrzöngő démonok már, csak képek a falon. Harag? Talán még pislákol. Most például minden okom meglenne a haragra, mert ennyire hülye beszélgetésbe régóta nem rángattak. De ez nem az igazi haragom, csak a hologramja. Félelem? Erre is itt lenne az alkalom, hiszen nem lehetek biztos benne, hogy a pisztoly kamu. Mégis csak játszom a gondolattal, ahogy a félelemre is csak gondolok, de nem érzem. Hahó, esetleg még valaki? Várok pár másodpercet, hátha a sötétből előjön valami, de ez az ürfekete „föld”, ahol az érzelmeim nőttek egykor, kietlen. Felemelem a fejem és a pszichológus szemébe nézek. Bűnös vagyok.

– A büntetésem pedig halál?

– Pontosabban fogalmazva elveszti a lelke utolsó maradványait is.

– Ezt hogy érti? Az emberi élethez egy test és egy lélek tartozik. Ha elvesztem a lelkem, meghalok, nem? – és megrándulok, mert valami tagadhatatlanul mocorog ott a „földben”. Majdnem felkiáltok, hogy félek, igenis újra félek, rettenetesen félek a haláltól. Félelem, jó öreg félelem, mennyire... örülök neked. Örülök. Nem kell ide a pisztoly, nyugodjunk meg, és beszéljük meg újra.

– Ezt a halált nem úgy kell érteni – vág a hirtelen támadt belső zsvajba –, és ez részben választ ad a többi kérdésére is. Egyrészt a tüdeje legsós részére céloztam..., ugyanis meghúztam a ravaszt, mialatt ön gondolkodott – kezd magyarázni, elég vontatottan. A pisztolyt leteszi egy nehéz koppanással a dohányzóasztalra.

– Ön lőtt, mialatt én...?

– Igen. Legalábbis meghúztam a ravaszt – nem tudja leplezni tanácstalanságát.

– De nem hallottam semmit! Akkor most túl vagyok rajta vagy sem? – kérdezem hadarva és erőből, mert látom,

megingott, és nekiesnék, mint frissen kirúgott területi ügynök az értékesítési igazgatónak.

– Úgy tűnik. Ez volt az első alkalom, hogy...

greg lilly, flickr.com

Erre visszahúzom karmaimat, és felnevetek őszintén, hangosan. Hagyom, hogy elmerüljek a kacagás, a hahotázás és a nyerítés egyvelegében. Hunyt szemmel, előre-hátra rángatózó felsőtesttel és égnek emelt fejjel röhögök, hogy ott fent, a legfelső szférákban is mindenki jól hallja. Már levegőért kapkodok, amikor újra kinyitom a szemem. A pszichológus, öklét a fejéhez koccintgatva ugyanúgy tele szájjal röhög. Lihegve nézzük egymást. Fújunk, közben lenyugszunk. Végül ő szólal meg:

– A páciensek előbb-utóbb megtalálják a nekik legjobban használó terápiás módszert. Van, akit elég egy kis önszuggesszióra biztatni, másoknak mélyebb pszichoanalízis kell, ismét mások besokallnak vagy megijednek, és bebeszéli maguknak, hogy tulajdonképpen semmi bajuk. Nem nagyon hangoztatjuk, hogy így is lehet gyógyulni, de mint minden hivatásnak, ennek is megvan a maga gőgje. A lényeg, hogy a lélek megtanuljon együttélni a testtel. Ha legközelebb azt olvassa, hogy „hirtelen felindulásból”, jusson ez eszébe.

– De miért nem javasolt másik módszert? – vetem közbe, mert úgy érzem, elkalandozik.

– Szerettem volna, de etikai szabály, hogy senkit nem lehet elküldeni a vakvilágba. Ha elküldöm, biztosnak kell lennem, hogy olyan kollégához kerül, akinek a módszere használ. Ezért kellett olyan sok tesztet végigszenvednie. Körülbelül kétszer annyit végzett el, mint amennyit észrevett.

elnyújtózik a szelídség

Csak most tudatosul bennem, hogy egészen átalakult az arca a beszélgetés kezdete óta. Szemében most kényelmesen elnyújtózik a szelídség, de a szavai erejét, a tudását mégsem lehet kétségbe vonni. Ha most látnám először, fáradtnak vélném, az arcbőre ernyed. Valami azt súgja, hogy ez vereség is, amiben főszerepet vállaltam.

– Az utóbbi hónapokban már csak abban reménykedhettem, hogy valamiért felhagy a terápiával. De ön nagyon kitartó. Többször megfordult a fejemben, hogy formális kifogással elérhetetlenné teszem magam, de a szupervizorom lebeszélte, és arra ösztönzött, hogy minden módszert vizsgáljak meg. Semmi nem hozott eredményt, és...

– Az utolsó esély a lövés lett volna – fejezem be a mondatot. – Nagyon becsületesen járt el, köszönöm. Ne okolja magát, hogy így alakult – kedvem volna megveregetni a vállát.

– Úgy gondolja, hogy valójában nem lőttem, vagy azt hiszi, nem találtam el? – egyszerre visszatér a jól ismert, pontos, pengeéles hang és a fürkésző tekintet.

– Elhiszem, hogy meghúzta a ravaszt, és ebből a távolságból nem lehet mellélőni. De nem hallottam lövést, és nem éreztem találatot.

– Lehet, de egészen addig nem mutatott érzelmi reakciót. Aztán viszont láttam félni a haláltól, majd dühös volt rám, utána alig kapott levegőt a nevetéstől, az előbb pedig együttérzés volt a hangjában.

– Ezek szerint új lelkem van? Ha igen, honnan kaptam? Hová tűnt az előző lelkem? Végül is most meghaltam vagy sem?

– Haladjunk talán sorban. Szívesen megkérdezném, hogy ön újnak érzi-e a lelkét, de sajnos, mára lejárt az időnk – feleli, és böngészi a határidőnaplóját.

Érzem, ahogy belém bújik az ördög, miközben felállunk a konvencionális kézfogáshoz. Az egész testem megfeszül, hatalmas jobbgyenest viszek be neki, az állkapcsára. Megtántorodik, visszaesik a fotelbe. Eszméleténél van, de nem tud megmozdulni. Nekem ez is elég, hogy felvegyem asztaláról a pisztolyt. Jól jön majd, ha ezzel az új lélekkel – vagy a régivel, ha mégis feltámadt, de végül is mindegy – mégsem jönnek ki.

Szili István CSUZSÁJÁ ZEMLJÁ

... másféle napsugár nem kell, idegen föld nem kell nekem...

A koszorúzásra érkezett katonák éneklik, persze oroszul: Csuzsájá zemljá nye nuzsná... Népszerű induló, Iszakovszkij 1948-as versszüleményére komponálta a Sztálin által kijelölt szerző. Valószínű, a költőt is Sztálin erős akarata ihlette.

díszlövés

A katonasírok 1945-ben állított központi obeliszkje most ködbe temetkezik, csak egészen közelről lehet észrevenni, amint a temetőkert fölé magasodik. Cirill és latinbetűs felirataiban a két leghazugabb szó a *hála* és az *örökké*.^[1] Ez utóbbi persze minden más sírjelen is így van. A szovjethatalmat jelképező sarló-kalapács a sietség vagy a nem tudás miatt kissé csáléra sikeredett, de az akkori katonák jóváhagyták, és a mai napig így maradt. Jóval magasabban, az obeliszk fölötti ködréteg felső peremén kétségbeesetten zajongó vadlibák keresik a leszállóhelyet. A kerítésen kívül százéves tölgyek sorakoznak, azokat még a földesúr főkertésze telepítette az elpusztult vadászkutyák és kedvenc hátaslovak sírhantjai köré. Ide igyekeznek a katonák, díszlövéshez töltött fegyverrel a vállukon, harsány énekszóval, dacolva a borzongató, nyirkos hideggel. A faluból a párttitkár, a tanácselnök, az iskolaigazgató, néhány vörös nyakkendős gyerek, a frissen alakult TSz elnöke és az erdőszet vezetője, no meg a tolmácsolásra szorított volt

hadifogoly-tanító képviseli a népi demokráciát. Ezerkilencszázötvenkettő november hetedikét írunk.

A katonai tiszteletadásra megjelent magyarok a saját érdekükben mélyen hallgatnak a katonatemető eredeti funkciójáról. Már nem tudni, negyvenöt tavaszán ki javasolta az oroszoknak, hogy a falu védelmében (ostromában) elhunyt katonák tetemeit ide, ebbe a tölgyekkel határolt csinos négyzetbe temessék, hiszen úgy tűnt, a vadászkutyáknak és az úri háttaslovaknak mindörökre befellegzett. A tölgyeket kedvelő ukrán parancsnoknak nagyon tetszett a hely, így lett a kutyatemetőből katonai temető. Döntésében az is szerepet játszott, hogy az ugyanekkor elesett magyar és német katonák is a grófi parkba kerültek, persze jó messze az ellenféltől, és (akkor még) minden külső jel feltüntetése nélkül.

A jelenlévő magyarok közül csak a tolmács érti az induló szövegét, de soha senkinek nem árulná el, hogy a refrén mit jelent.

... *idegen föld soha nem kell nekem...*

Ám, mivel az orosz nyelv tanítását is őrá bízta, egyik-másik tanítványa előbb-utóbb érteni fogja a szöveget, talán még a verset is megtanulja, elvégre ártatlan vers az: a költöző madarakról szól. Pontosabban a példázatról, amiben a költöző madarakkal ellentétben jelenik meg a költő ragaszkodása szülőföldjéhez. Igazi tizenkilencedik századi téma, némi anakronisztikus túléléssel. Mégis, az utolsó verssor kiszól a versből, és ezt a katonák énekmodja is hangsúlyozza: ... *idegen föld soha nem kell nekem...*

Nem kell? Hát akkor miért...?

Kinek melyik föld idegen?

Egyszer a Kazányba tartó repülőgépen a mellettem ülő utas megkérdezte: valamelyik *rokonomhoz* igyekszem? Még az Urálon innen, vagy túl? Vagy csak az Őshazát kívánom látni? Csak ezekből a további kérdésekből értettem meg, hogy a nyelv- és nép-rokonokra gondol.

beköszöntött úrkorszak

Nas? Miénk? Ezt sokszor kérdezték, amikor az *ő földjükön* jártam. Nemcsak az oroszföldi rokonokén, de főképpen Oroszországban. Valami felfoghatatlan össznépi tudatosság, büszkeség és egyetértés rejlett a szóban. NDK gyártmányú, ám cirillbetűs fényképezőgépemről (ilyet nem lehetett kapni a szovjet üzletekben) kérdezték, mindig elismerő csodálattal: *nas?* A beköszöntött úrkorszak hihetővé tette, hogy egy tükröreflexes gép is lehet *nas*. Hisz akkor még senki, én sem hallottam Prokugyin-Gorszkijról, a színes fényképezés egyik feltaláló mesteréről. Igaz, tudását Párizsban és Németországban szerezte, de odahaza hasznosította. A saját földjén. Amibe akkor már Közép-Ázsia leigázott térségei is beletartoztak. És ahonnan Verescsagin olajképei, akvarelljei után a világon először Prokugyin-Gorszkij színes fényképei tudósítottak a még regnáló feudális világról.

Közép-Ázsia mégis idegen föld maradt, nem úgy, mint Szibéria végtelen tájai, ahol az elszórtan élő népek a leigázónak is megörültek, olyan ritkán láttak másféle embert. A Derszu Uzalák, Ityja Tátyják, Ulukitkánok csak ma látják át, hogy őseik földjéből is *nas(a)* lett. Persze, ha akarják, a *nas* által körülírtak óriási közösségébe ők is beletartozhatnak. Ha akarják (és ha nem), még az anyanyelvüket is elveszíthetik. Márpedig ott kezdődik az idegen föld, ahol az anyanyelv végződik.

közös ellenség

Aki születésétől egy Birodalom méreteihez szokott, annak csak kistáj Magyarország. Ami hajdan a szlávoké (is) volt! Hogy másoké is, nevesincs jövő-menő vagy megtelepedő népeké is, az mostanában nem számít. Magamtól is kérdezem: talán valami bajom van a szlávokkal? Nem, nincsen semmi bajom. Bennem is csörgedezik egy negyednyi szláv vér. Megtapasztaltam a szláv gyengédséget, másoktól tudom a kíméletlenséget. Gyengédség, kíméletlenség... lehet e fogalmaknak népnévből képzett jelzője? Aligha. Az ember mégis hajlamos az általánosításra. Így hát *mostanság* a szlávok errefelé nem népszerűek. A *mostanság*ot 1849-től kezdődően értem.

1849-től 1956-ig négyszer is összeütközésbe kerültünk. Legalábbis az oroszokkal, más szláv népekre most nem gondolva. Holott azelőtt... Mi volt azelőtt? Azelőtt mindig volt közös ellenség. Tatár, török, éppen elégszer. Rettegett Ivántól azonban figyelmük inkább keletre irányult. Az Idegen Föld felé. Amerre a terjeszkedést a természet gátolta. Méghozzá nagyon. A *természet legyőzésének* gondolata valahol arrafelé kristályosodott ki. Akár egy rögeszme, befészkelte magát, és még ma sem hagy nyugtot. Megvalósult és megvalósítatlan álmok sorozataként nyomokat ejt a térképen: Bjelomor-kanal, Volga-Don csatorna, kisebb vízlépcsők százai, nagy erőművek tucatjai, Szir Darja és Amu Darja vizének elöntözése, Aral-tó eltűnése, gulágok hegfolt-táborhelyei, Csernobil és hasonló sorsú, atomkísérletekkel felperzselt földek, zónák. Tankönyvek iskolapéldái? Vagy az emberi butaság és mohóság pecsétfoltjai?

A meghódítható idegen föld azonban elfogyott. És a fejét vakaró, szemét égre emelő embernek eszébe jutott a Világúr, az igazi Idegen Föld.

Németh Bálint ISMERETLEN OLDAL

Végül egy megállóval hamarabb szállt le,
a Mester utca helyett már a Borároson,
mintha a váratlan lépéssel igazolhatná,
hogy képes még meglepetést okozni,
legalább magának, és akkor neki is van
ismeretlen oldala. De a kitérő igazi célját
ő sem sejtette, mintha ez is állítását
bizonyítaná. Mintha olyan szakaszhoz érne
egy unásig ismert versben, amellyel még
nem találkozott, így nézett az utca túl-
oldalára később, mert hiába ismerte tíz éve
a környéket, és hiába járt erre mostanában
naponta, még sohasem sétált el
a Borárostól a Mester utcáig a jobb oldalon.
Úgy nézett a körút túloldalára, mintha idegen
földről nézné a számára otthonos vidéket,
és akkor hirtelen felocsúdott: hiszen pontosan
erre vágyott, ezt akarta, mikor panaszkodott,
hogy mindig a szembejövő, mindig a másik buszon

szeretne ülni, és hogy olyankor elképzelhetetlen,
milyen a másik buszon ülni. Ezt az érzést kereste
gyerekkora óta, mikor a szántóföldeket nézte
a buszról hazafelé, az eddig csak sejtett otthonosságot,
ahogy most rálátott, ahogy szemközt nélküle
fénylett fel matt szürkeséggel, idegenül
a vágyott ismeretlen oldal.

kép | Tobi Gaulke, flickr.com

Rigó Kata IDEGENEK

A kapitány fűtyörészik. Nemrég tett le több tonna követ, és most felfelé tart a folyón, újabb rakományért. Az ismerős dallamra feltekeri a rádiót, hangosan éneklí a refrént, és élvezi, ahogy a megkönnyebbült hajómotor rockzene ütemére dübörög alatta. A hajókormányon üti a ritmust, enyhén balra tart, amikor messze a kanyarban meglát egy csónakot.

egy szép homokpad

A ladik egy pesti mérnöké, aki erről az alföldi tájról származik. Ő és a családja napok óta csordogálnak a Tiszán, míg egy-egy szép homokpadot találnak. Lehetőleg néptelent. Esténként tüzet raknak, aztán sátorból hallgatják, ahogy a halak csapkodva tülekednek a vízbeszórt tarhonya-maradékért. Csípős, hajnali levegőre ébrednek, félálomban pulóvert húznak magukra, de csak akkor kelnek fel, amikor már melegük van, és fejük felett a barna vászon ragyogó rézszínű.

A hajóskapitány a növekvő pontot figyeli. Halászladiknak látszik, de mélyebben merül, jól megpakolták. Elöl hánccsattyor, és egy barna nő, mögötte nagyobbacska lány meg két kicsi gyerek kuporog, hátul szalmakalapos férfi evez. Eszébe sincs lehúzódní, pedig a hajóút nyomvonalában, éppen a bójánál viteti magát. Bár talán mégis észrevette, mi a dolga, mert belemeríti az evezőt a vízbe, és a part felé fordul, csak annyira lassan, mintha szándékosan jelezni akarná, hogy ő bizony akkor és ott csónakázgat, ahol épp kedve szottyán. Ennek bezzeg semmi dolga, gondolja a kapitány, üldögél egy idétlen teknőben az asszonnyal meg a purdékkal, és csak úgy van. Útban.

A Mérnök meglátja a vontatóhajót, és kimerően a part felé kormányoz. Úgyis eltart egy darabig, míg egy uszály felküzdi magát sodrással szemben, aztán látja, hogy ennek nincs rakománya, ráadásul ahelyett, hogy lassítana, alighanem gázt adott, és jön, egyre sebesebben. A Mérnök megint irányt vált, tolja a sok vizet, evezőjével az egész folyót akarja ellökni minél messzebbre, hogy ráforduljon a várható hullámokra. Ha oldalról kapná őket, felborulnának. Nem kellett volna annyi mindent az orra pakolni, gondolja, és szólni akar a gyerekeknek, hogy üljenek hátrább, de már nincs idő, teljes erőből kell a vízbe csapnia. Végre lomhán fordulnak, közről betűzik a nevet a hajó magas, fehér oldalán. A fedélzet ablakában a kapitány győztes vigyora villan. A hajófar mögötti zubogásból kiválik az első hullám, némán kúszik a csónak felé, és átcsap rajta. A nő és a kicsi gyerekek sikítanak, a nagylány szórakozottan felpillant könyvéből. Nézi, ahogy dől a háncsszatyor, és alma, napszemüveg, krumpli, gumicsizma, mobiltelefon forog ugyanabban a zuhatagban, aztán az örvény jóízűen kiszippantja, a Tisza meg elnyeli a javaikat, miközben újabb hullámokat tol feléjük.

egyedül vannak a Tiszával

A hajó eltűnt a kanyarban. A család ül a kádnyi hideg fürdőben, a többi víztől épp csak egy vékony peremmel elválasztva. Csend van. A Mérnök óvatosan a part felé evez, és kiköt. Bénultan ülnek tovább, hol az elöntött ladikot nézik, hol a vékony felhőréteget az égen, hol egymás fürdőruhás, libabőrös testét. Más néznivaló nincs, egyedül vannak a Tiszával, a végtelen tábla kukoricással és a mellette futó, homokos földúttal.

A Mérnök felkászálódik, összetekert hálózásokot dob a partra. A zsák nehéz, reptében vizet permetez, kibontva tehetetlen, döglött halként hever a homokban. Kicsavarják, és csuromvizes ruháikkal együtt a kukorica tetejére terítik. A ladik már majdnem üres, amikor az egyik ülésdeszka alatt akkurátusan összegumizott dupla kiszacsót találnak, benne a szárazon maradt pénzükkel. Egy másodpercig olyan elégedettek, mintha nem is lennének telefon nélkül, egyedül, szinte meztelenül, távol minden várostól. Az első falutól is, állapítják meg később, a ronggyá ázott folyóterképet böngészve.

A legszárazabb ruhákat már felvették, a többit elrejtették a kukoricás belsejébe, és most piros égbolt alatt gyalognak a földúton. Lassan elfogy a kukorica, jön a gát, utána egy falu. Az utca néptelen, a szilvafákon kívül nincs ott semmi és senki.

Biciklis bukkan fel, és jól megnézi magának az idegen hordát: eszegetik a falu szilváját, aztán vonulnak tovább, bele a világba. Elöl egy szalmakalapos Szakállas rövidnadrágban, kinyúlt pulóverben és sártól szotyogós félcipőben, mögötte a kócos feleség valami pálmafás lepelben meg műanyag papucsban, aztán egy pizsama-felsőbe felejtődött kiskölkök mellett két lány csámborog férfipólóban, mezítláb. Ezek aztán magasról tesznek a világra, de másokat megbámulni bezzeg van eszük. Valóban, a gyerekek csodálkozva figyelik a biciklizés sajátos, alföldi technikáját, és találgatják, miért nem dől el a bácsi, ha ennyire lassan tekeri a pedált. A Mérnöknek szemkontaktust keres, megállítani szeretné a helyi lakost, hátha tud itt valami kiadó szobát, de az elfordítja a fejét.

A kicsi fiú megkérdezi, mikor érnek már oda. Még menni kell, válaszolják a szülők. A Mérnök előresiet, és sürgeti a többieket. A sarkon buszmegállót látott, a tábla szerint nemsokára eljuthatnak a legközelebbi kisvárosba.

Párás embermeleg fogadja őket a buszon. Középkorú nő pillant rájuk megvetően, aztán jelentőségteljesen lesöpör egy szösz a szoknyájáról, és bokáit egymáshoz szorítva, karba tett kézzel szuggerál, hogy a mellette lévő, üres helyre egyikük se tartson igényt. Azok mintha értenék, hátra mennek, ahol egy szunyókáló részegen kívül senki nem ül.

Leszállnak a kisváros főterén. Fáznak és pisilniük kell a nyirkos ruhákban. A két kisebb gyerek már nyöszörög, amikor a régi, egyszintes házak közt megpillantják a szállodát. Hívogató a kivilágított hall, a magas plafon stukkódíszéről kristálycsillár lóg, igaz, néhány izzó kiégett, egy fűzér is hiányzik, mégis eleganciát sugároz. Az épületet neves építész tervezte az ezernyolcszázad végén, újságolja a Mérnök. A Mérnöknek szerint ez igazán jó hír, de a legjobb mégis az volna, ha bemennének végre, szobát foglalnának, aztán kinyitnának egy csapot, és dőlné rájuk a meleg víz, pénz nem számít, egyszer élnek, a fene egye meg. A két kisebb gyerek felvillanyozódik. Előreszaladnak, nekirontanak a forgóajtónak, és viháncolva tolják maguk előtt az üveglapot. Ott marad a négy, szutykos tenyér nyoma, gondolja a portás, és kilép a pult mögül. A két ágrólszakadt kölyök épp csak bepillant, aztán visongva forog tovább körbe-körbe, majd eltűnik, és egy szakállas, szalmakalapos férfi lép a hallba. Néhány sáros lábnyomot hagy a márványpadlón, a portás odasiet, némán feltartóztatja, mintha saját, fekete öltönyös testével kellene megvédenie a rá bízott területet. A család kintről figyeli, ahogy a Mérnök tisztelettudóan leveszi a kalapot, zavartan forgatja a kezében, aztán kifelé, őrájuk mutogat vele, de a portás nem lát ki a sötétbe, vagy talán az is elég volt neki, amennyit eddig látott belőlük. Idegesen sandítgat inkább hátra, egy lépcsőn lefelé tartó, jól öltözött párra, aztán újra a Mérnökre néz, fejével nemet int, s mintha a Mérnök már ott se lenne, visszaballag a pulthoz, átveszi a pártól a szobakulcsot, hogy felakassza a többi közé.

A család ismét az utcán menetel. Mozgás közben kevésbé fáznak, és tudják, ha nem mennének tovább, elismernék, hogy nincs hová. Most egy park gondozatlan buxusai felé tartanak – ami a kisvárosi polgárnak bosszúság, egy jöttmentnek akár hasznos is lehet –, és egymás után besétálnak a bokrok közé, a nagylány távolabb húzódik, mintha nem is hozzájuk tartozna. A Mérnök öröködik, töpreng, és ekkor hirtelen eszébe jut egy név.

A Mérnökné a fiúcska nadrágját gombolja, már semmit nem kérdez, csak sóhajt, amikor a Mérnök hátraszól, hogy mindjárt jön, és eltűnik egy telefonfülkében.

a jelent próbálja leírni

Kicsi, szakadozott telefonkönyv lóg a készülék alatt. A Mérnök kikeresi a nevet, tárcsáz. Női hang válaszol: az illető ezen a számon már nem érhető el. A Mérnök az új számot kérdezi. Hallgatja a súlyos csendet követő szapora lélegzetvételeket, aztán, hogy az ismeretlen nőt a vonalban tartsa, hadarva mesélni kezd a gimnáziumban kötött örök barátságról, de saját, fals hangja ráébreszti, hogy majdnem húsz éve nem is találkoztak. Zavartan morzsolgatja a zsebében maradt kevés aprót, fogy az ideje, inkább a jelent próbálja leírni, miszerint itt állnak a Fő téren, és nincs hová menniük. A nő újra megkérdezi a nevet. Emlékszik már, szegény férje sokat emlegette az utolsó időkben, és ha a Mérnök tavasszal telefonál, még találkozni is tudtak volna. Aztán azt mondja, most már maradjatok, ahun vagytok, máris indulok értetők, Jancsikám.

kép | Brian Taylor, lensculture.com

Cselik Ágnes ÖSSZEFÜGGŐ ELÁGAZÁSOK

Bent rekedtél. Nem lesz ajtó soha.
 Ez az erőd a világegyetem,
 nem szimmetrikus, nincs szabálya, sem
 titkos középpontja, külső fala.
 Hogy kemény utad véget ér, ne várd,
 mivel konokul kettéágazik,
 aztán konokul kettéágazik
 megint. Vasból van sorsod és bírád.
 Ne reméld, hogy a bika, aki ember,
 s kitől e végtelen kőrengeteg
 megtanulta, hogy mi a rettenet,
 megrohamoz elsőprő lendülettel.
 Nincs. Semmit ne várj. A fenevadat sem
 ebben a feketedő szürkületben.

(Jorge Luis Borges: *Labirintus*, Imreh András fordítása)

A szőnyeg mintázata kacskaringós indákat rajzol, ujjammal követem a levelek, száraz szövevényét. A földön ülök, mellettem roskadásig rakott könyvespolc emelkedik, szinte rám dől, elnyom, Bábel. Ami bent, az kint. Ami kint, az bent. Körülöttem lüktet a város, ide hallok a dudálást, a hangos beszélgetést, a nyomakodást, a türelmetlenkedést, „*egy szálló porszem el nem hibbant.*” Áll az idő, rohan az ember. Az élet folyama, Léthe, a szent folyó, Sztüx. Párhuzamosan tekeregnek a végtelenben, összefolynak előttem a szőnyegen. Aletheia, 'igazság'. Lethe 'felejtés', az a- fosztóképző, ellentét, kifordítja az eredeti jelentést. Igazság az, amit nem felejtünk, az emlékezet folyama és manifesztálódása a narráció, történetek mesélése, átörökítése, átmentése.

Anna Livia Plurabelle, a nő, az Örök, a végtelen hang, a történetek folyója. „*A lény hol asszony, hol folyó. A folyó a Dublinnél tengerbe ömlő Liffey (Livia) a 'gyönyörűséges' (plurabelle). A parton mosónők ruhát mosnak és különböző emberek fölött jókedvűen gúnyolódnak. A szavak folynak, fecsegnek, csurognak, pocsognak, hullámszöveg, táncolnak. Végül beesteledik, az éj leszáll, Anna Livia elalszik. (...) A súly az ömlésen, folyáson, változáson, hullámszárazságon van. A világ folytonos keletkezésében és elmúlásában.*”^[1]

mesélőgép

Anna Livia Plurabelle, a nő, Ricardo Piglia^[2] *Az eltűnt város* című regényében Macedonio Fernández^[3] alkotása, múzeumba zárt fordítógépe, aki/ami E. A. Poe *William Wilson* novellájának fordításakor önálló életre kel. A novella kiteljesedett és megváltozott, felismerhetetlenné vált. Anna Livia Plurabelle ontja a variált ismétléseket, mesélőgéppé válik, végtelen számban gyártja a történeteket, a soha meg nem ismétlődő, mindig magába visszakanyarodó változatokat. A mesélőgép történetvariánsai szamizdat irodalomként terjednek a városban, hiszen mindent ural és megfigyel az örökkön jelenvaló, fenyegető hatalom. Anna Livia Plurabelle-t a Múzeumba zárva őrzik, aki pedig kimenekül a városból, a Szigeten él, ahol az egyetlen olvasmány, amit mindig mindenki ért, James Joyce *Finnegan ébredése* c. könyve és az egyetlen ismeret a nyelvtudomány, a túlélés eszköze. A Múzeum börtön és menedék, mint ahogy a Sziget is az. „*Abban a parti sávban, ami még nem igazán szárazföld, de már nem is tenger, és ahol a süppedős homokra pillanatonként új mintázatot rajzolnak a hullámok, nem marad meg semmi sem néhány percnél tovább, legyen az lábnyom, felirat, vagy a*

fővenyre hordott törmelék.”[4] A Szigeten „a nyelv szabálytalan körkörös ciklusokban tör elő (...). A szigetlakók ösztönösen értik és használják az új nyelvet, de elfelejtik az előzőt. Az eddig azonosított használt nyelvek a következők: angol, német, dán, spanyol, norvég, olasz, francia, görög, szanszkrit, gael, latin, szász, orosz, flamand, lengyel, szlovák, magyar.”[5] Bármilyen emlékezet megőrzésének egyetlen eszköze a *Finnegan* tanulmányozása az egyetlen lehetőség valamiféle emlékek átmentésére, bár az értelmezések az éppen használt nyelv tükrében egymástól gyökeresen eltérnek. Egyetlen közös elem köt össze minden lehetséges változatot: az első férfi Jim Nolan és az első nő Anna Livia volt, a határfolyó neve pedig Liffey.

James Joyce, thenation.com

Anna Livia Plurabelle magányosan gyártja a történeteket a Múzeumba zárva. „Közben homokos buckákon a labirintushoz értek. Közelről vakolatlan téglából épült, egyenes és véget nem érő falnak látták, alig volt magasabb egy embernél. Dunraven azt mondta, kör alakú, de oly nagy a kiterjedése, hogy észre sem venni a hajlatát. Unwinnak eszébe jutott Nicolaus Cusanus, aki szerint minden egyenes vonal egy végtelen kör íve... Éjfél tájban felfedeztek egy rozszant kaput, mely sötét és félelmetes folyosóba nyílt. Dunraven azt mondta, hogy sok az elágazás a ház belsejében, de ha mindig balra fordulnak, alig egy óra múlva a szövevény közepébe érnek. Unwin ráállt. Óvatos lépteik visszhangoztak a kőpadlón; a folyosó kétfelé ágazott, még keskenyebb folyosókra. A ház mintha meg akarná fojtani őket, olyan alacsony volt a mennyezet. Egymás mögött kellett lépkedniük a homályban. Unwin haladt elől. Keze alatt lekopott kiszögellésekkel és szegletekkel véget nem érőn siklott a láthatatlan fal. Unwin, a sötétben lassan haladva, barátja szájából hallhatta Abenhakán halálának történetét.”[6] Anna Livia Plurabelle történetei a Múzeum falain függenek, kiállítási tárgyak, de önálló életet élnek. A novellák szereplői kilépnek az elbeszélésből, körbejárnak a termekben, olvasgatnak, rövid látogatást tesznek másik történetekben. Az élet-folyó hömpölyög, a történetek eltűnésekről, kínszársról és halálról mesélnek, mindarról,

ami hivatalosan nem létezik, említése tilos és veszélyes, mégis ez a túlélés eszköze, az emlékezet megőrzésének módja. Mert a legyőzötteknek is mindig van egy történetük: „Mondhatjuk, hogy a legyőzötteknek is mindig van egy története. Töredékes, szinte névtelen elbeszélés, amely ellenáll, alternatív értelmezéseket és allegóriákat eredményez.”^[7] Ezek a történetek azok, amelyek minden elemükben, pusztá létükkel is ellentmondanak a hivatalos kommunikációnak. „A Hatalom mesél. A politikai hatalom gyakorlása minden esetben együtt jár annak meghatározásával, hogy hogyan lehet a valóságról beszélni.”^[8]

el nem mondott történet

A pszichikai és érzelmi hiány helyszíne, a külvilág, Az *eltűnt város* városa a Halászkirály legendájából is ismert „puszta ország”. A legenda az artúri mondakörhöz kötődik és első változatait a 12-13. századból ismerjük. Megjelenése pillanatától több változatban él (Anna Livia Plurabelle?), amelyek bizonyos állandó elemeknek köszönhetően válnak felismerhetővé. Minden variánsban kötelező elem a Halászkirály, a csodálatos fegyver és a puszta ország. Artúr király feddhetetlen lovagja kalandozásai során egy puszta országba téved, amelynek uralkodója a nyomorék Halászkirály. A király arra vár, hogy elmesélhesse tragédiáját a lovagnak. A narrátor kész a mesélésre, a történet adott, de az egyetlen lehetséges befogadó, Galahad, nem kérdez. Hallgat, holott kíváncsi. A jó nevelés lehetetlenné teszi a faggatózást, a király pedig nem kezdhet bele anélkül, hogy erre felszólították volna. A lovag elmaradt kérdése, a király el nem hangzott válasza az el nem mondott történet elég lenne, hogy a nyomorék király meggyógyuljon és a puszta ország felvirágozzék. A történetmondás mágikus tevékenység.

A mesélés teremtő ereje őrizte meg Seherezádét és a szultánt a pusztulástól, hiszen mindkettőjük élete a folyamatos narráció függvénye. Az uralkodónak minden világi gazdagság és kényelem megadatott, mégis üresnek érzi napjait a hallott történetek nélkül. Ez viszi arra, hogy csapdát állítson, és halállal fenyegetse a mesemondót, ha megtagadná a mesélést. „A történetmondás a halál, a semmi agyonbeszélése, a jelenlét, a létezés egyetlen biztosítéka (...) a történetmondásnak kettős mágikus funkciója van: az elmúlt élet visszanyerése, átlényegítése, illetve az öregség és a halál távoltartása.”^[9] Seherezádé már nem csupán egy konkrét személy, hanem a mindenkori történetmondó (Anna Livia Plurabelle), alakja számtalan változatban lép elénk. A *Láthatatlan városokban*^[10] Marco Polo fogságba esik Kubla kán udvarában és a kán arra kényszeríti az utazót, hogy meséljen a városokról, amiket ismer. Kezdetben Marco Polo és a kán jelbeszéddel kommunikálnak, majd Marco Polo megtanulja a kán nyelvét, és végül eljön az a nap, amikor a kán átveszi a szót, Seherezádévá válik, és csodálatos városokról mesél. A lehetséges városokról szóló mese kapcsolat jelen, múlt és jövő, és világ és túlvilág, valóság és fikció között. A narrátor szeretetről, gyűlöletről, feledésről és hűségről mesél. Az elbeszélés egy város kellős közepébe viszi a hallgatót, minden történet kísérlet az emberi és isteni kapcsolatrendszer metaforikus megfogalmazására.

Az eszkatologikus várakozások szerint Mennyei Jeruzsálem a tökéletes emberi együttélés színtere, az ószövetségi Paradicsom újbóli eljövetele. „Azután megmutatta nekem az élő vizek folyóját, mely kristálytisztán fakadt Isten és a Bárány trónjából. Az utca közepén és a folyó mindkét partján az élet fái álltak. Tizenkétszer hoznak termést, vagyis minden hónapban gyümölcsöznek. A fa levelei a nemzetek gyógyulására szolgálnak. Átok nem lesz többé benne. Isten és Bárány trónja áll majd ott és szolgálói hódolnak neki. Látni fogják arcát és homlokukon hordják nevét. Nem lesz többé éjszaka és nem szorulnak lámpafényre vagy napvilágra. Az Úristen ragyog rájuk, s uralkodni fognak örökkön-örökké.”^[11]

Ricardo Piglia, elsilenciero.com

A hindu univerzum fővárosa, Amarávíti lebeg. Itt áll az istenek királyának, Indrának palotája, és itt találkozik Ardzsuna Indrával. A Mahábhārata szerint a város sohasem marad egy helyben, egyre csak úszik a végtelen űrben.^[12]

Az ember alkotta város azonban pusztulásra ítélt, miként maga az ember is. „Valószínűtlen város, / A téli virradat barna ködében / A London Bridge-en a tömeg tolongva jár, / Nem tudtam, mily sokakat tiport el a halál.”^[13] T. S. Eliot versének címe *A puszta ország*.

„Patrick Geddes már régen rávilágított arra, hogy minden történelmi civilizáció egy-egy eleven városi maggal kezdődik, s poros, csontos közös temetőként, Nekropoliszként, a holtak városaként ér véget...”^[14]

„A városokat a 'kairosz' teremti: az alkalom, amelyben a hely és az idő egymásra talál. A síkságon az utak találkozásánál, a pusztákon a források közelében, a part mentén a kikötésre alkalmas öblökben, védett völgyekben vagy védhető magaslatokon, és mindezek legkülönbözőbb variációiban – mindez azonban mit sem ér, amíg el nem jön a megfelelő pillanat, és az utakon megindulnak a karavánok, a mólóknál hajók kötnek ki, és az istenek parancsot adnak a városalapításra. Aztán a széljárás egy idő múlva megváltozik, az utakat felveri a gaz és beborítja a homok; járványok törnek ki, hőség nehezül a vidékre, az istenek nevét elfelejtik, vagy ők maguk cserélnék arcot-nevet – mindenestre a 'kairosz' ismét 'khronoszba' fordul, és az addig virágzó város eltűnik.”^[15]

variációk

A város eltűnik, de fennmarad a története, a variációk túlmutatnak az eredeti, múltó, esetleges változaton és átveszi helyét

a narráció. „Az univerzumot (amelyet mások Könyvtárnak neveznek) meghatározatlan és talán végtelen számú, hatszög alakú galéria alkotja.”^[16]

A labirintusban az ember a fenevadat lesi, a fenevad az emberre vár.

„Minden kilenc esztendőben kilenc ember lép a házba, hogy megszabadítsam őket minden bajtól. Hallom lépteiket vagy hangjukat a kőgalériák mélyén, és örvendezve sietek elébük. A szertartás alig néhány perc. Sorra felbuknak, egyik a másik után, be se vérzem a kezem. Ott maradnak, ahol elestek, s a tetemek hozzásegítenek, hogy megkülönböztessem az egyik galériát a másiktól. Nem ismerem őket, de azt tudom: egyikük megjövendölte halála óráján, hogy egyszer eljő az én megváltóm. Azóta nem fáj a magányosságom, mert tudom, hogy él a megváltóm, és végül kiemelkedik a porból. Ha elérne fülemhez a világ valamennyi zaja, felismerném lépteit. Bárcsak elvinne valahová, ahol nincs annyi galéria, és nincs annyi kapu. Milyen lesz az én megváltóm? – töprengök. Bika lesz vagy ember? Talán emberarcú bika? Vagy olyan lesz, mint én?”^[17]

Végül nem marad meg más, mint a labirintus, amelyet mások Könyvtárnak neveznek, a történetek megannyi indaként tekeregnek, útvesztők mélyén Léthe és Sztüx összefolyik, ölelésükben megáll az idő. Anna Livia Plurabelle a Liffey partján magányosan történeteket mesél.

^[1] HAMVAS, Béla: *James Joyce: Anna Livia Plurabelle*, In: Nyugat, 1931. 9. szám, <http://epa.oszk.hu/00000/00022/00513/16046.htm>

^[2] Ricardo Piglia (1940) argentin író, esszéista, kritikus. Csaknem egy évtizeden keresztül Buenos Aires-i könyvkiadóknál szerkesztőként dolgozott. Tanulmányokat írt Brechtről, Lukács Györgyről, Szondiról, Walter Benjaminről, Bahtyin regényelméletéről. 1977-től 1990-ig különböző észak-amerikai egyetemeken vendégtanára (Harvard, Princeton), jelenleg Buenos Airesben él. A kortárs argentin próza élő klasszikusa. Első nemzetközi sikerét a *Respiración artificial* (Mesterséges légzés) című, 1980-ban megjelent regényével aratta. Főbb művei: *La ciudad ausente* (Eltűnt város; 1992), *Plata quemada* (Égő pénz; 1997) és a több irodalmi díjat nyert *Blanco nocturno* (Éjjeli vadászat; 2010). Műveit számos nyelvre lefordították.

^[3] Macedonio Fernández (1874–1952) argentin író, költő, esszéista, újságíró. Jelentős hatással volt a későbbi argentin irodalomra. Legkülönösebb műve a *Museo de la Novela de la Eterna* (Az Örök Nő Regényének Múzeuma, 1967), amit sokan anti-regénynek tekintenek.

^[4] NACSINÁK Gergely András: *A másik útvesztő*, Liget, 2015, 141.

^[5] PIGLIA, Ricardo, *La ciudad ausente*, Espasa Calpe Argentina, Buenos Aires, 1995., 120.

^[6] BORGES, Jorge Luis: 'A Bokharai Abenhakán, aki a maga labirintusában halt meg'. In: *A halál és az iránytű*. Európa, Budapest, 1999. ford: Hargitai György, 293.

Litoral., 63

^[8] PIGLIA, Ricardo (1990): *Crítica y ficción*. Buenos Aires: Siglo Veinte. Entrevistas. Universidad Nacional del Litoral., 63

9 PIGLIA, Ricardo (1990): *Crítica y ficción*. Buenos Aires: Siglo Veinte. Entrevistas. Universidad Nacional del Litoral., 61.

[9] BÉNYEI, Tamás, *Apokrif iratok*, Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 1997. 102.

[10] CALVINO, Italo: *Láthatatlan városok*, ford.: Karsai Lucia. Kozmosz Fantasztikus Könyvek, Budapest, 1980.

[11] Jelenések könyve 22.

[12] CARRIÉRE, DELUMEAU, ECO, GOULD: *Beszélgetések az idők végezetéről*. Ford.: Kamocsay Ildikó, Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999, 532.

[13] ELIOT, Thomas S.: *Versek – Versek – Drámák, Macskák könyve* ford.: Vas István. Európa, Budapest, 1986, 48–49.

[14] MUMFORD, Lewis: *A város a történelemben*. Ford.: Félix Pál. Gondolat, Budapest, 1985., 58.

[15] NACSINÁK Gergely András: *A másik útvesztő*, Liget, 2015, 271.

[16] BORGES, Jorge Luis: 'Bábeli könyvtár'. Ford.: Boglár Lajos. In: *A halál és az iránytű*. Európa, Budapest, 1999., 69.

[17] BORGES, Jorge Luis: 'Aszterion háza'. Ford.: Hargitai György. . In: *A halál és az iránytű*. Európa, Budapest, 1999.

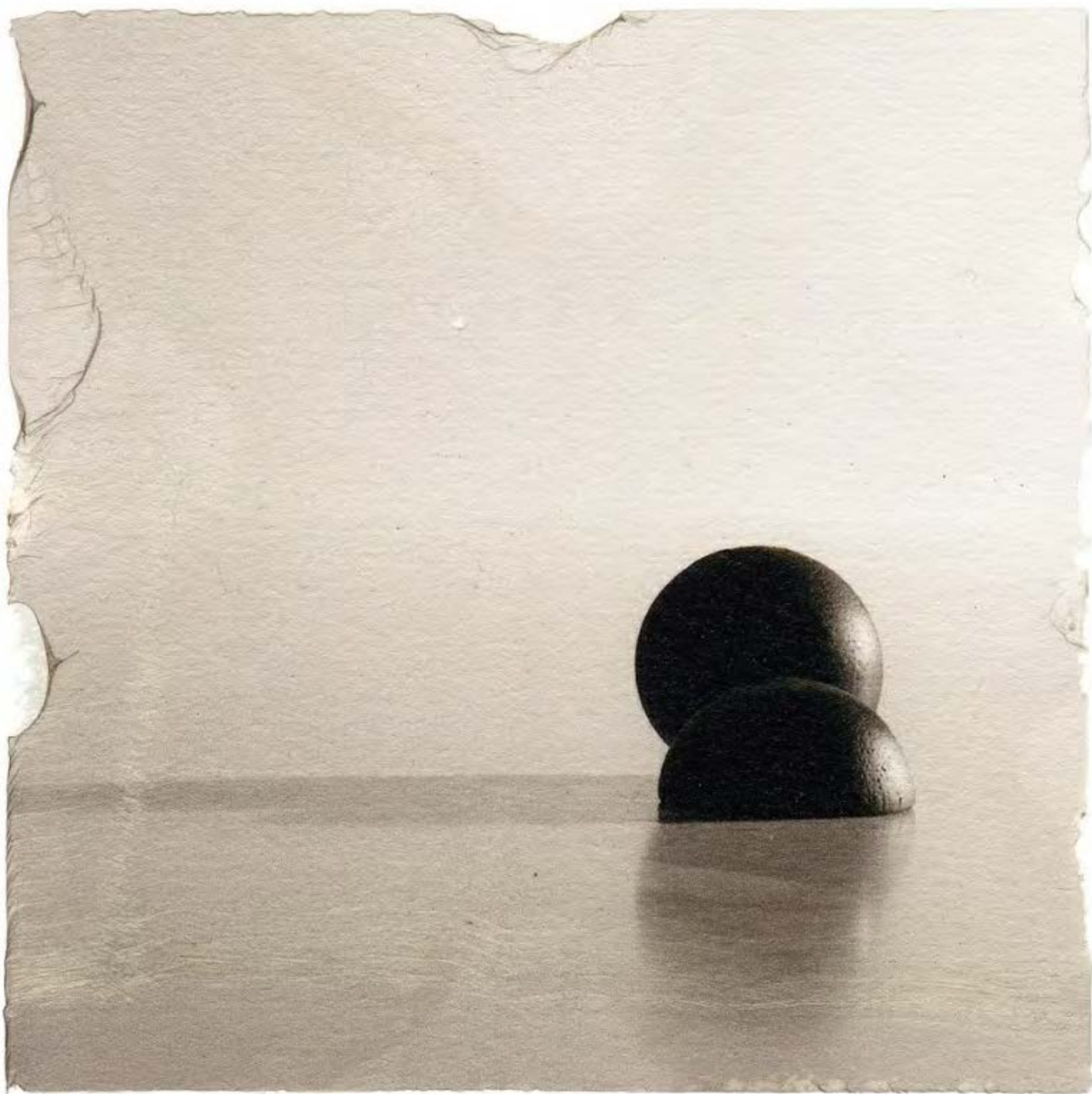
Nacsinák Gergely András | [A MÁSIK ÚTVESZTŐ](#)

Kiss Lajos András ELÁRVULT NOMÁDOK KORA

Benoît Delépine és Gustave Kervern *Profi bérgyilkost keresünk* című filmjének elején néhány banális, mégis sokkoló kockával szembesül a néző: teljesen üres könnyűipari üzemet lát valahol napjaink Franciaországában (valószínűleg Pikardiában).[1] Az események során fény derül a különös képsor hátterére: az egyik – jobbára nőket foglalkoztató – gyár dolgozóit reggel senki sem várja, az üzemcsarnokokból mindent elvittek, nyoma sincs a gépeknek és a nyersanyagoknak; a menedzsment irodáiban egy lelket sem látni. A következő napokban a munkásnők levelet kapnak a cégtől, amelyben a köddé vált főnökség közli, hogy „tekintettel a kilátástalan gazdasági helyzetre” a vállalat kénytelen volt áttelepülni a glóbusz másik felére, s minden alkalmazott – a ledolgozott időnek megfelelően – egy-két ezer euró végkielégítést kap. A munkásnők kisebb, de elszántabb csoportja nem nyugszik bele a történetekbe, s az egyik közeli kávézóban elhatározzák, hogy bosszút állnak a tulajdonoson. Kevéske végkielégítésüket összeadva felfogadnak egy profi bérgyilkost, aki majd „jól elintézi ezt a gonosz kapitalistát”.

csirkefogó főnök

A tragikomikus események sorozata voltaképpen ezzel az elhatározással kezdődik. Az egyik „munkásnő” – a rámenős Louise – vállalja, hogy felfogadja a piac legmegfelelőbb bérgyilkosát, és vele együtt elégtételt vesz a „szemétségért”. Louise és a profi bérgyilkos Michel rögvest a „csirkefogó főnök” nyomába erednek. Micheltől apránként azt is megtudjuk, hogy eladdig nem ölt meg senkit, ráadásul nem is férfi, de nemi identitásának megváltoztatása után így lehetett csak esélye, hogy munkát találjon magának: a köztudottan macsós foglalkozásnak számító bérgyilkos lett. Louise meg voltaképpen Louis, ő csak női szerepet öltve kaphatott állást a gyárban. Hapiendes kapcsolatukban persze mindketten visszatérnek eredeti nemükhöz, és egymásé lesznek – de ez csak a történet egyik szála. Legalább annyira érdekes, ahogy a „bérgyilkosság” kísérletek rendre fiaskóval zárulnak. Kalandjuk során ugyanis rádöbbennek, hogy manapság nemcsak ők, de senki sem az, akinek *mutatja magát*. Mert sohasem azzal az emberrel számolnak le, aki felelős a történetekért. Az egyik valódi tulajdonosnak hitt, és „kinyírt” alak csak a cég leányvállalatát irányította, a másik csak megbízottja valamilyen Amerikában székelő nyugdíjalapnak, a harmadik megint valaki strómanja, és így tovább... Louise és Michel hiába hajszolják a fél világon keresztül a maguk „szemét kapitalistáját”, lehetetlen megfelelően identifikálni. A film „tanulsága”, hogy eltűntek azok a „gyűlölhető”, kezükben vastag szivarral pózoló, pocakos kapitalisták, akiket a régi idők történelemkönyveinek didaktikus rajzaiból ismertünk, miként a hatalmas kalapácsot elszánt tekintettel szorongató klasszikus munkásfigura is.[2] Valójában ma már nincsenek közöttünk hagyományos értelemben vett tőkések, mondja Slavoj Žižek is, csak olyan agyonfizetett és mindenféle bónuszokkal ellátott menedzserek, akik kiváló immunrendszert alakítottak ki magukban, hogy szokott életvitelüket megóvják a pénzügyi és mindenféle egyéb válság káros következményeitől. Biztonságukat csak egy globális méretű természeti katasztrófa ingathatja meg. A kognitív kapitalizmus korszakában a kockázatvállalás, a flexibilitás, az „élethosszig tartó tanulás” imperatívuszait kizárólag az alkalmazottaknak és a társadalmi piramis alján tanyázó kisembereknek címezik, míg a piramis csúcsán lévőknek eszük ágában sincs kockáztatni. A menedzserekkel ellentétben a flexibilis munkavállaló törékeny és sebezhető, hiszen állandó bizonytalanság jellemzi a társadalmi munkamegosztás illékony szövetében elfoglalt helyét.

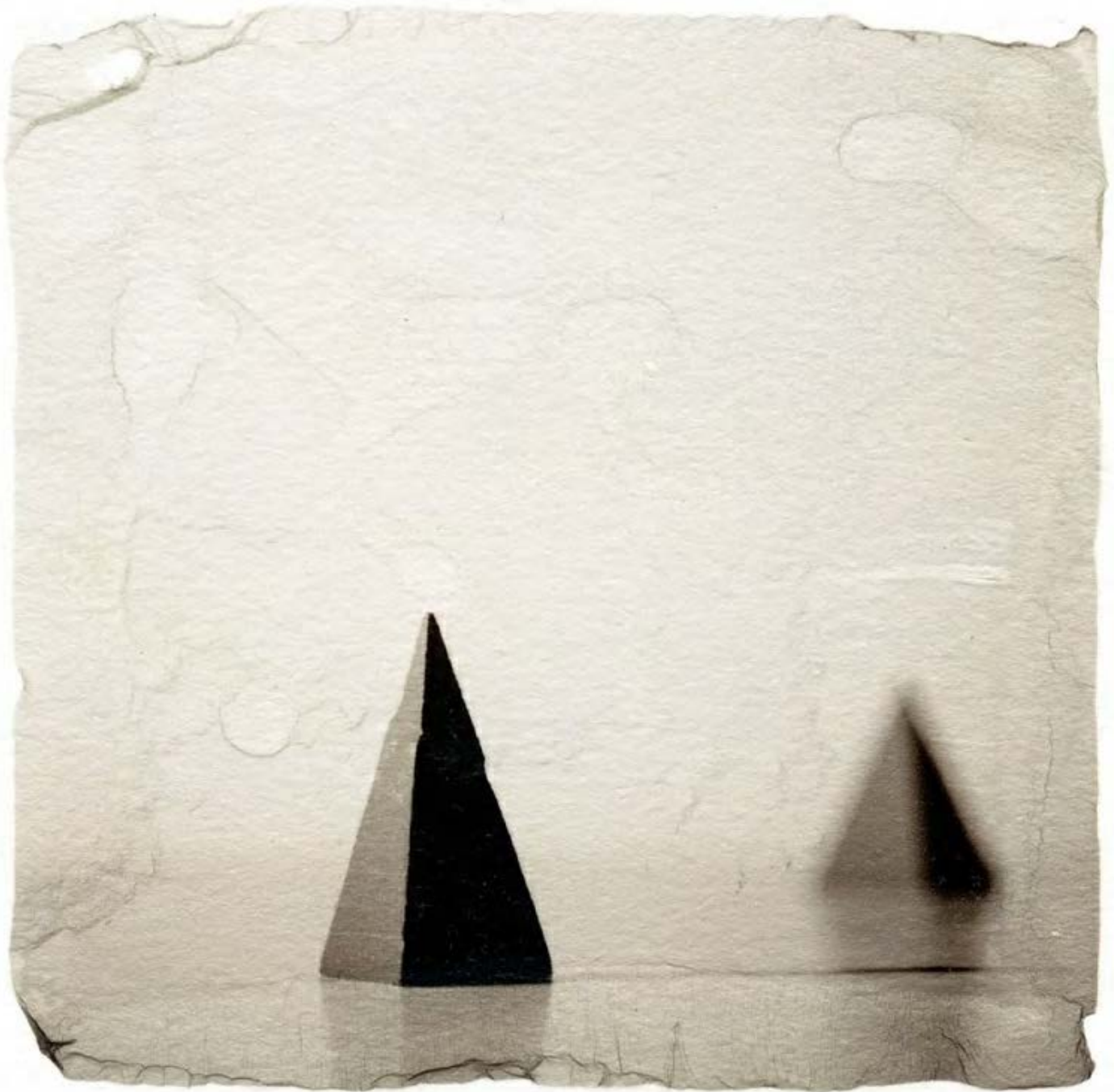

Tallár Ferenc esszégyűjteményének *A proletariátustól a prekariátusig és tovább – avagy az áramlások terében* című írása példamutató alaposággal és esszéisztikus eleganciával mutatja az utóbbi fél évszázad világkapitalizmusának metamorfózisát, amelyben a társadalmi osztályok és a természetes személyek, de legfőképpen maga a társadalmi struktúra cseppfolyóssá és beazonosíthatatlanná vált, és már semmi sem az, mint aminek mutatja magát. A múlt század kilencvenes éveitől folyamatosan gyorsuló folyamatot – vagyis az individualista/önérdek-érvényesítő elveket hangoztató neoliberalizmus kiütéses győzelmét a közösségelvű szocialista/szociáldemokrata eszmerendszer fölött – számos komoly entellektüel is örömmel üdvözölte. Kiváltképpen Közép- és Kelet-Európában, hiszen ebben a régióban a globális fordulat szinte egybeesett a szocializmus agóniájával, illetve bukásával. A rendszerváltást követő

évek Magyarországon minden, a szolidaritást és társadalmi igazságosságot értéknek tekintő – akárcsak a legóvatosabban megfogalmazott – *rendszerjellegű kapitalizmuskritikát* a bukott szocializmus iránti nosztalgiaként bélyegezték meg. „(...) az establishment baloldali pártjai – megzavarodott balliberális értelmiségükkel egyetemben – ma úgy félnek a kapitalizmus és a neoliberalizmus kritikájától, mint a tűztől”. De az is látható, hogy a győztes neoliberálisok örömmámora rövid életűnek bizonyult. Legkésőbb a harmadik évezred első évtizedének végére nyilvánvalóvá lett, hogy „Az erkölcsi és kulturális szempontoktól megszabadult tőke és az emberi szükségletek ellentmondása talán soha nem volt még annyira világos és egyértelmű, mint az új, globális kapitalizmusban. A szolidaritási viszonyok leépülése, az ember kiszolgáltatottsága és a személyiség elbizonytalanodása, a politikai szféra semlegesítése, a köz- és a magánszféra egymásba csúszása pedig a nyugati társadalmak olyan fokú atomizálódását eredményezte, ami a partikularitásba szorított egyén nézőpontjából szinte lehetetlenné tette az ellentmondás megragadását”.

társadalomkritika

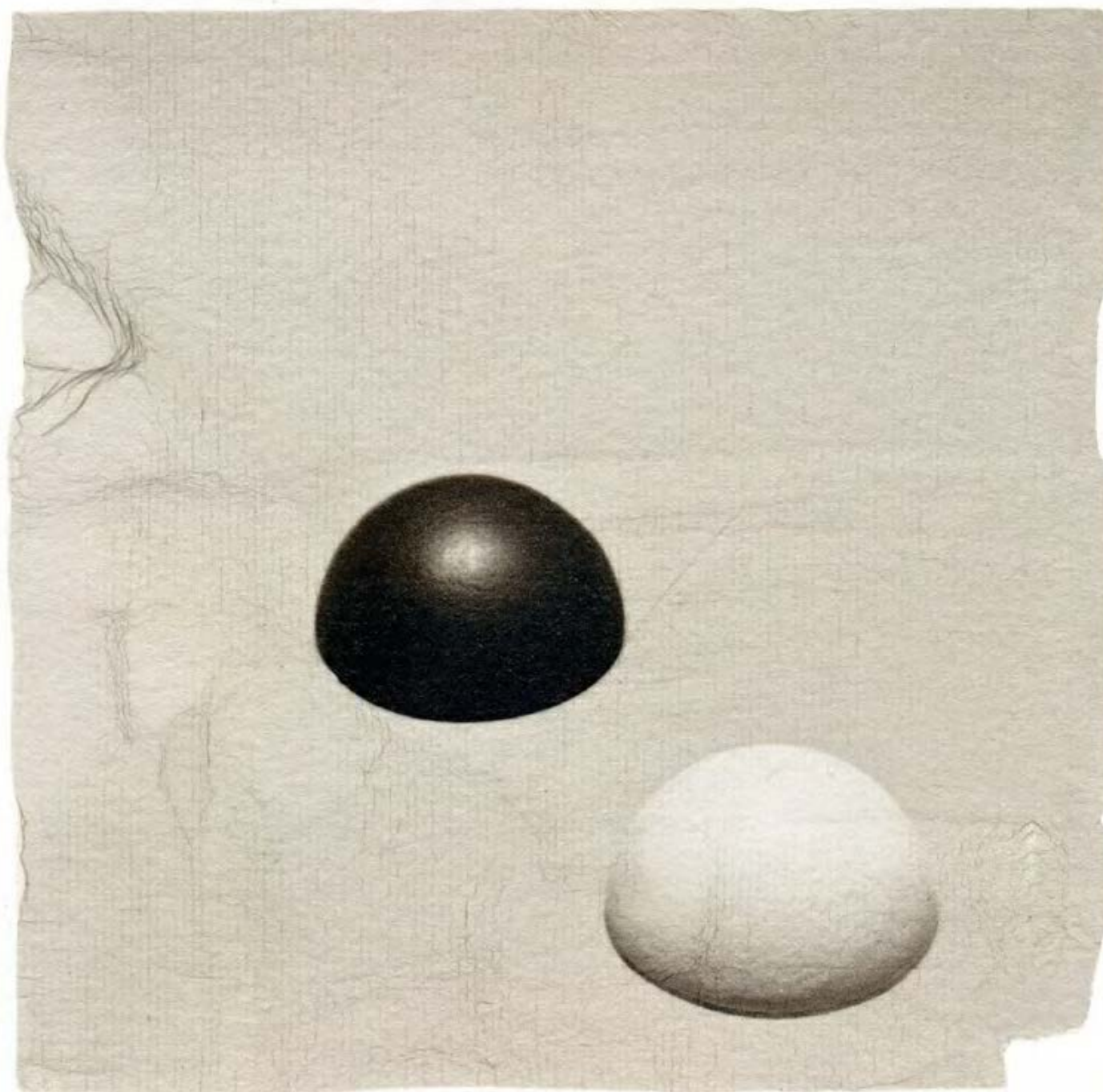
A társadalom atomizálódása mellett, illetve ennek egyenes következményképpen, az elképesztő méretű társadalmi egyenlőtlenségek létrejötte volt a leginkább szembeötlő következménye a neoliberális/újkonzervatív eszmék győzelmének. Tallár idézi az ismert közgazdász, Joseph Stiglitz sokkoló statisztikáit, amely szerint például az USA lakosságának felső 1 % rendelkezik a nemzeti jövedelem egy negyedével.^[3] Tallár Ferenc számára csak a mélyebb analízis kiindulópontjául szolgálnak ezek a többé-kevésbé közismert tények; őt leginkább az érdekli, hogy a baloldalinak mondott és gyakran igen jelentős reputációval rendelkező értelmiség – legalábbis annak meghatározó része – hogyan került olyan állapotba, hogy csak külső szemlélője lett e szomorú és megállíthatatlannak tűnő folyamatnak. S valóban ez a helyzet: a baloldali értelmiség „a teljes ájultság állapotába zuhanva” a legjobb esetben is csak a statiszta szerepét játssza a szemünk előtt kibontakozó világdrámában. Az *esztétikai kritikáról és a 'nem is tudom miről', avagy csöbörből vödörbe?* érdekes hipotézist állít fel, amelynek központi tézise a társadalmi/gazdasági problémák „agyonesztétizálásában” határozza meg a baloldali társadalomkritika *proton pseudoszát*. Luc Boltanski és Ève Chiapello immár klasszikus munkájára támaszkodva^[4], no meg saját elemzőképességét mozgósítva Tallár Ferenc azt mondja, hogy a hatvannyolcas diáklázadásoktól a nyugat-európai kapitalizmuskritika két, egymással nehezen összeegyeztethető frakcióra bomlott. A hagyományos munkásmozgalomhoz kötődő *társadalmi kritika* a *kizsákmányolás*, a *szolidaritás* és az *egyenlőség* személytelen (objektív) és homogenizáló kategóriáiban gondolkodik, és elemzéseiben a társadalomtudományok (közgazdaságtan, szociológia) fogalomrendszerét használja, az *esztétikai kritika* viszont nem azt tűzi ki célul, hogy feltárja a mérhetetlen társadalmi különbségek kialakulásának, illetve felerősödésnek folyamatát, és elemezze a *szegénység* és a *nyomor* valódi gazdasági és szociológiai okait. Nem, ilyesmire az esztétikai kritika egyáltalán nem vállalkozik, hiszen vizsgálódásainak előterében „(...) az *elidegenedés* áll, alapvető értéke pedig – az egyenlőséggel szemben – az *egyén szabadsága*.” Az esztétikai kritika elutasítja a homogenizáló kategóriákat, mert személytelennek és üresnek tartja azokat, s helyettük az *elidegenedés*, az *autentikusság* és a *differentia* személyesebbnek tűnő és individualizáló fogalmaival operál. Társadalmi ideálja az attraktív és nonkonformista személyek alkotta exkluzív klub. Igazából nincs mit csodálkozni azon, hogy a tőke képviselői egy idő után inkább az utóbb említett opciót tekintették vonzóbbnak. Hiszen a múlt század hetvenes/nyolcvanas éveitől a menedzserkapitalizmus „üzleti filozófiájának” olyan „munkavállalói és alkalmazotti ideál” felelt meg, amelyben egyesülni képes a vállalat iránti felelősség a performativitással és a kreativitással, az „önmagát mindig megújítani és továbbfejleszteni kész életforma” igenlésével. Elvben a modern menedzser közvetlen rokona a performansz-művésznek, mert próteuszi identitását tetszés szerint konstruálja. Úgy is mondhatnánk: az ideális menedzser önmagát folyton változó, élő műalkotásnak tekinti. A *tőke profitmaximalizáló működéslogikája* és az *élet totális esztétizálásának normatív eszménye* között így rögvést kimutatható a bizzar izomorfia.

A hétköznapi ember képtelen eleget tenni a performatív magatartással szembeni elvárásoknak, illetve az identitást minden helyzetben rugalmasan újjáteremtő felszólításoknak. A poszt-totalitárius – a „humánerőforrások mozgósításán” élősködő – represszió működését a francia szociológus, Jean-Pierre Le Goff, a *kettős kötés* jelenségével érzékelteti. Ezt a fogalmat eredetileg Gregory Bateson vezette be a szociálpszichológiába. Segítségével kívánta bemutatni, mi játszódik le, amikor egyidejűleg két – egymással ellentétes „elvárás-csomag” teljesítését kívánják a „delikvenstől”. Például azt mondják az embernek, tegyen tanúbizonyságot, hogy „felelősségteljes” és „megfontolt személyiség”, aki respektálja cége és munkaadója érdekeit, de ezzel egyidejűleg legyen „kreatív”, „kezdéményező”, „innovatív”, „aktív” és „reaktív” is. Az ellentmondó imperatívuszoknak (amelyek nagyon emlékeztetnek a hajdani „mindenoldalúan fejlett szocialista emberrel” szemben megfogalmazott elvárásokra) csak

a tőke immanens logikája

Tallár nem áll meg az „esztétikai fordulat” tényének rögzítésével, hanem felteszi a kérdést: „hogyan építheti magába, és miként fordíthatja saját hasznára a racionális kalkulációként, hatékonysági számításként ismert, kizárólag a hasznot kergető tőke az esztétikai mozzanatot?” Talán nem tévedek, ha azt állítom: az a szellemi-intellektuális útvonal, amelyen válaszával elindul, a legtöbb olvasó számára járhatatlannak és anakronisztikusnak tűnik. Pedig a szerző a lehető legjobb irányt választotta, amikor Marx tőkefogalmát és az árufetiszmussal kapcsolatos fejtegetéseit gondolja újra. Marx szerint a tőke nem szilárd és változatlan identitású, hanem állandó mozgás, illetve körforgás jellemzi. „A pénznek mint tőkének a körforgása (...) öncél, mert az értékek értékesítése csakis ezen a folytonosan megújított mozgáson belül létezik. A tőke mozgásának ezért nincs mértéke.”[6] A tőke határa önmaga, vagyis valójában nincs határa, mert lényegét a *metasztatikus* növekedés teszi ki.[7] A kóros burjánzás egyúttal az állandósult instabilitás szülője. Igaz, akadályok mindig felbukkannak, amelyeket a tőkének le kell győznie. Minderről Tallár azt írja: „Mert a növekedésnek nem csak természeti vagy demográfiai korlátai vannak. Akadályt, gátat képez a körforgás szükségképpen folyamatos áramában minden, ami rögzített, szilárd: a megszilárdult társadalmi struktúrák, intézmények és hierarchiák, az 'örökérvényűsége' igényt tartó kulturális, erkölcsi és vallási értékek, a tőke és a piac logikájától eltérő elvek alapján működő állam és végső soron minden rögzített emberi szükséglet.” Ezen a ponton a tőke immanens logikája és az *esztétikai kritika* normatív eszményei találkoznak és egymást erősítik. Az esztétizált kapitalizmusban „új lehetőségként az alakulat hierarchikus intézményrendszereinek és homogenizált tömegeinek lebontása, illetve olyan individualizált és sokszínű sokaság megteremtése körvonalazódott, amely szabadon mozog (és mozgatható) az állandó keletkezés instabil hálózataiban. Ebben a feladatban a tőke valóban szövetségesre lelhetett az esztétikai kritikában (...) Az auratikus, zárt műalkotás deszakralizálódik, az autonóm esztétikai szféra lassan széthullik, miközben az autentikus önmegvalósítás lehetőségét ígérő mindennapi élet az interaktív médiumok közegében esztétikai mintákat kezd követni.” Az esztétikai kritika tehát – valószínűleg szándéka ellenére – a cseppfolyóssá vált társadalom keretei között végképp megszűnik kapitalizmuskritika lenni, sőt, éppen ellenkezőleg: az aktuálisan fennálló viszonyok igazolójává szelődül. Pedig, mondja Tallár, akár más irányt is vehetett volna az események menete. Elsősorban Adorno, Horkheimer, illetve Kant és Cassirer művészetfilozófiai fejtegetéseit továbbgondolva arra hívja fel figyelmünket, hogy a *művészetben* és kiváltképp a *szépségben* úgyszólván szükségszerűen megjelenik valamilyen termékeny meghatározhatatlanság, amely végső soron a *spontaneitás* és a *szabadság* mozzanataiban kulminál. Talán ezért is reménykedett Adorno és Horkheimer, hogy a modern technikai, illetve instrumentális racionalitás korszakában a művészi (alkotói és befogadói) szabadság lehet az ellenállás utolsó bástyája.

Kant szerint az esztétikai ízlésítélet nem a formális logika szabályainak engedelmeskedik, hanem a befogadó szubjektum *intellektusában* (még inkább *érzületében*) létrejövő spontán és előre nem kalkulálható teremtő aktus, amelyen szinte lehetetlen végigfuttatni az igaz/hamis kódok bináris logikáját. Természetesen, mondja Tallár, mindezt „egy csipetnyi sóval” kell érteni, mivel a művészetfilozófiai és a kritikai viták már a tudományos racionalitás körébe tartoznak, hiszen „(...) van érvényes és érvénytelen, elfogadható és elfogadhatatlan ízlésítélet, s ezek a megkülönböztetéseket rendkívül fontosnak, sőt – hiszen mi magunk jelenünk meg bennük – alkalom adtán életfontosságúnak tartjuk, ám itt sem tudjuk megadni azt az egyértelmű szabályt, amin megkülönböztetésünk alapul”. Hiba lenne azonban figyelmen kívül hagyni a lehetőséget, hogy a művészeti szabadság és a belőle táplálkozó kritikai szellem bármikor átfordítható rendszerapológiává. A modern művészet olykor igyekszik megőrizni autonómiáját,

például valamilyen védőburkot von maga köré anélkül, hogy a *de facto* érvényes polgári rendet megkérdőjelezné. A Walter Benjamintól ismert *aura* vagy Rudolf Otto *mysterium tremendum* időleges vigasszal szolgálhat ugyan a magas rendű esztétikai értékekre fogékony kiválasztottaknak, de a rendszerrel szembeni hatékony ellenállásra tökéletesen alkalmatlan eszközök.

hiperkapitalizmus

A huszadik század művészete már ennek a védőburoknak (vagyis az autonóm esztétikai szférának) a lerombolását tűzi ki célul. Ettől kezdve a művészet arról is lemond, hogy valláspótlékként valamit őrizzen a művészet misztériumából. A posztmodern művészet nem megváltoztatni, hanem totálisan esztétizálni akarja a világot. „Amikor gombokat, villamosjegyeket vagy söröskupakokat, szóval az élet megannyi szeméjtét applikálják a képbe, vagyis szósalátákból, trágár fordulatokból kerítenek költeményt, azért teszik, hogy az élet és a művészet közötti különbség megszűnését manifesztálják.” A mimetikus funkció kizárásával a művészet korábban elképzelhetetlen szabadság birtokosa lett – azon az áron, hogy szinte teljes egészében feladta társadalomkritikai szerepét. Ezzel párhuzamosan a globális, kognitív vagy hiperkapitalizmus *nagy áramlása* „(...) magába építi ugyan a művészetről levált esztétikait, sőt részben magát a művészeti szférát is, ám a kreatív, újító életlehetőségek ismét megrekednek egy *de jure* szinten.” Néhány oldallal korábban Tallár arról ír, hogy elvben igaz: a polgári társadalom keretei között formálisan (jogilag) mindenki szabad, de ha az absztrakt szabadságjogokkal élni kívánó személyek nem vagy csak alig-alig támaszkodhatnak materiális (gazdasági) bázisra, szabadságuk a szegénység és a nyomor választására irányuló „önkéntes döntésként” értelmezhető.^[8] Ezért az esztétizált kapitalizmus, azaz a kultúra totális *megszállása* és „(...) csendes birtokbavétele nyilvánvalóan nem tekinthető a kultúra és a polgári berendezkedés *megbékélésének*, már csak azért sem, mert ebben a hálózatosodási folyamatban a kultúra és a rögzített struktúrákban berendezett társadalom kontúrjai is feloldódni látszanak.”

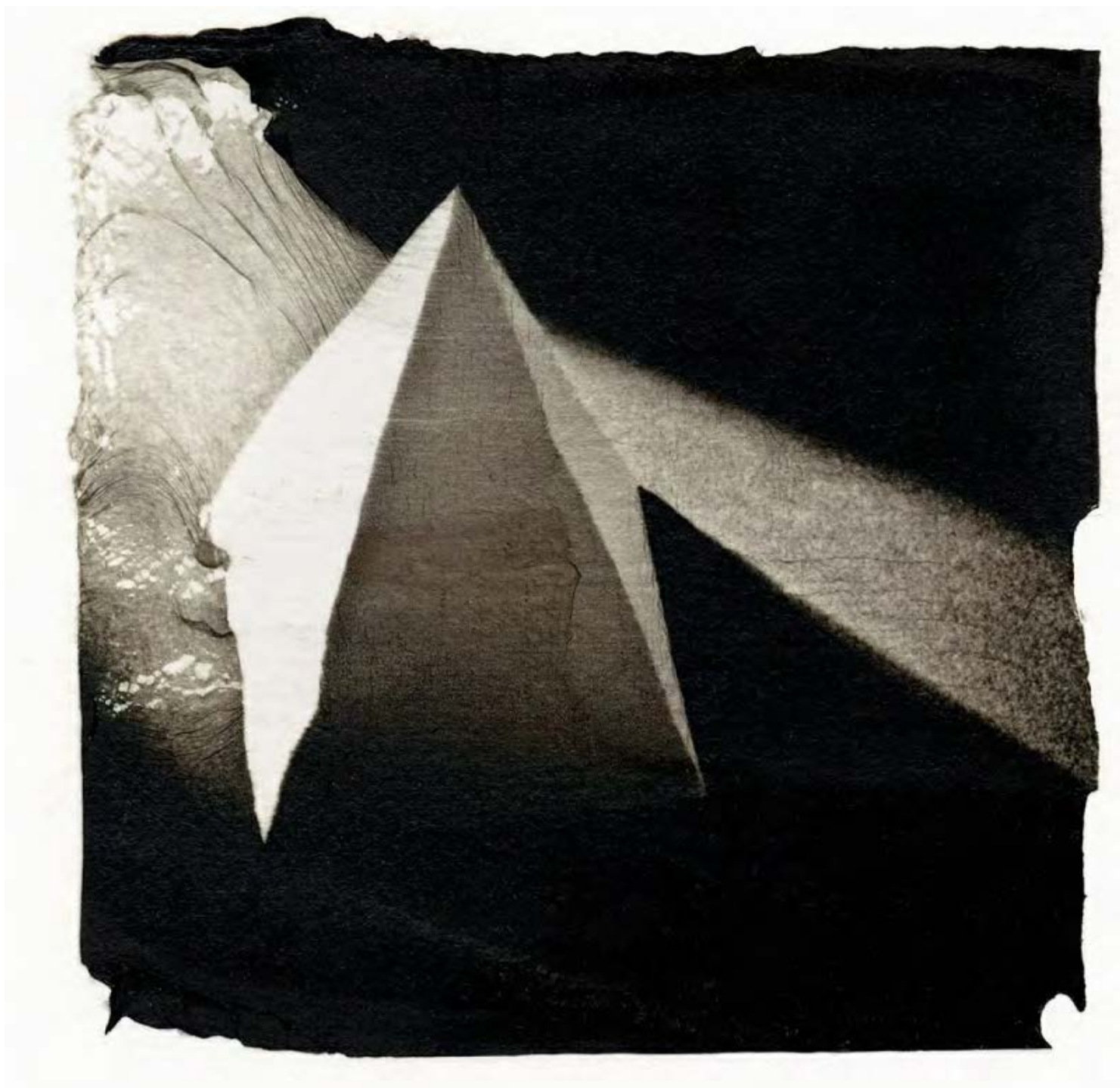

A kötetből ugyan kimaradt a szintén a *Ligetben* megjelent *Van-e itt egyáltalán baloldal?* című esszé, most mégis ebből idéznék egy találó gondolatot. Itt egyértelműen kitűnik, miben tér el Tallár és a „harmadikutas” szociáldemokrácia „kapitalizmuskritikája”. [9] Az önmagukat harmadikutasnak definiáló Giddens/Beck/Gyurcsány vonal alig reflektál a tényre, hogy „A pénztőke szabad és korlátlan áramlása, a globalizáció viharos erejű, robbanásszerű terjedése rombolja a társadalmi integráció és a társadalmi identitások hagyományos formáit. 'Korunk feladata' e folyamat mederbe szorítása, egy másfajta, nem a tőke logikájából eredő értékrend érvényesítése.” [10] Tallár súlyos és jogos kritikával illeti a globális kapitalizmus számos „innovációját” (flexibilis munka, részmunka, a totális mozgósítottság alapformája: az élethosszig tartó tanulás imperatívusza, a szakszervezetek s mindenféle lokális közösség szétverése stb.); vele szemben a súrlódásmentes kapitalizmus apologétái mindezt a termékeny bizonytalanság jelének tekintik, amely új és eredeti invenciókat oldhat ki a világtársadalom rátermett szereplőiből. Az

új szociáldemokrácia képviselői elszánt kapitalizmus-apológiájukban sokszor még a neokonzervatívokon is túltesznek (Blair miniszterelnöksége alatt jelentősen nőtt a brit társadalom felső, illetve alsó húsz százaléka közötti jövedelemkülönbség). Hogy mi lesz az újkapitalizmus veszteseivel? Az újkonzervatívokhoz hasonlóan a harmadikutas „baloldaliak” is a legegyszerűbb megoldást választják: a társadalom strukturális bajaira életvezetési megoldásokat javasolnak (Változtasd meg az életed!). Rejtély, hogy akkor mégis mitől baloldaliak a harmadikutasok.. A magyar jobboldal éppen a balliberális oldal visszataszító kapitalizmus-apológiáját vette tűz alá, hadd tegyem hozzá: politikai értelemben elképesztő hatékonysággal.

húsba vágó

Igaza van Tallárnak, hogy „az ún. balliberális oldal liberális vagy zavaros. A magyarországi baloldalnak vagy tényleg semmi köze a baloldalhoz, vagy annyira fél az ’átkos kommunista múlt’ felemlegetésétől, hogy – József Attila ide vagy oda – a száját sem meri kinyitni a tőke ügyében.” Tallár a globális kapitalizmus – hazánkban szokatlanul igényes – kritikája mellett felteszi a kérdést, vajon a tőke megrendszabályozásának jogos szükséglete nem veszélyezteti-e a modernitás és a polgári demokrácia univerzális vívmányait, „(...) tudva és vállalva, hogy ezek a vívmányok nem jöhettek volna létre, és ma sem jönnének létre a tőke és a piac emancipatorikus teljesítményei nélkül?”^[11] A fő kérdés tehát, hogy „egy mérsékelt, de vállaltan baloldali tervezet határozza-e meg a politikai beavatkozás irányát, vagy a konzervatív, tekintélyelvű, veszélyes nacionalizmusok felé sodródó jobboldal radikalizmusa?” A kérdés izgalmas és húsba vágó, hiszen a politikailag gyenge, intellektuálisan felkészületlen baloldallal ellentétben a magyar jobboldal (illetve új jobboldal) nemcsak birtokában van a politikai hatalomnak, de – a látszat ellenére – elméleti felkészültsége is drámaian megerősödött az utóbbi két évtizedben. A liberális és a baloldalinak mondott értelmiségiek nagyobb része ezt a tényt ugyanúgy nem hajlandó tudomásul venni, mint a globális kapitalizmus válságát, ezért adnak folyamatosan rossz (vagy inkább semmilyen) választ az új jobboldal – korábban elképzelhetetlennek tűnő – sikereire.

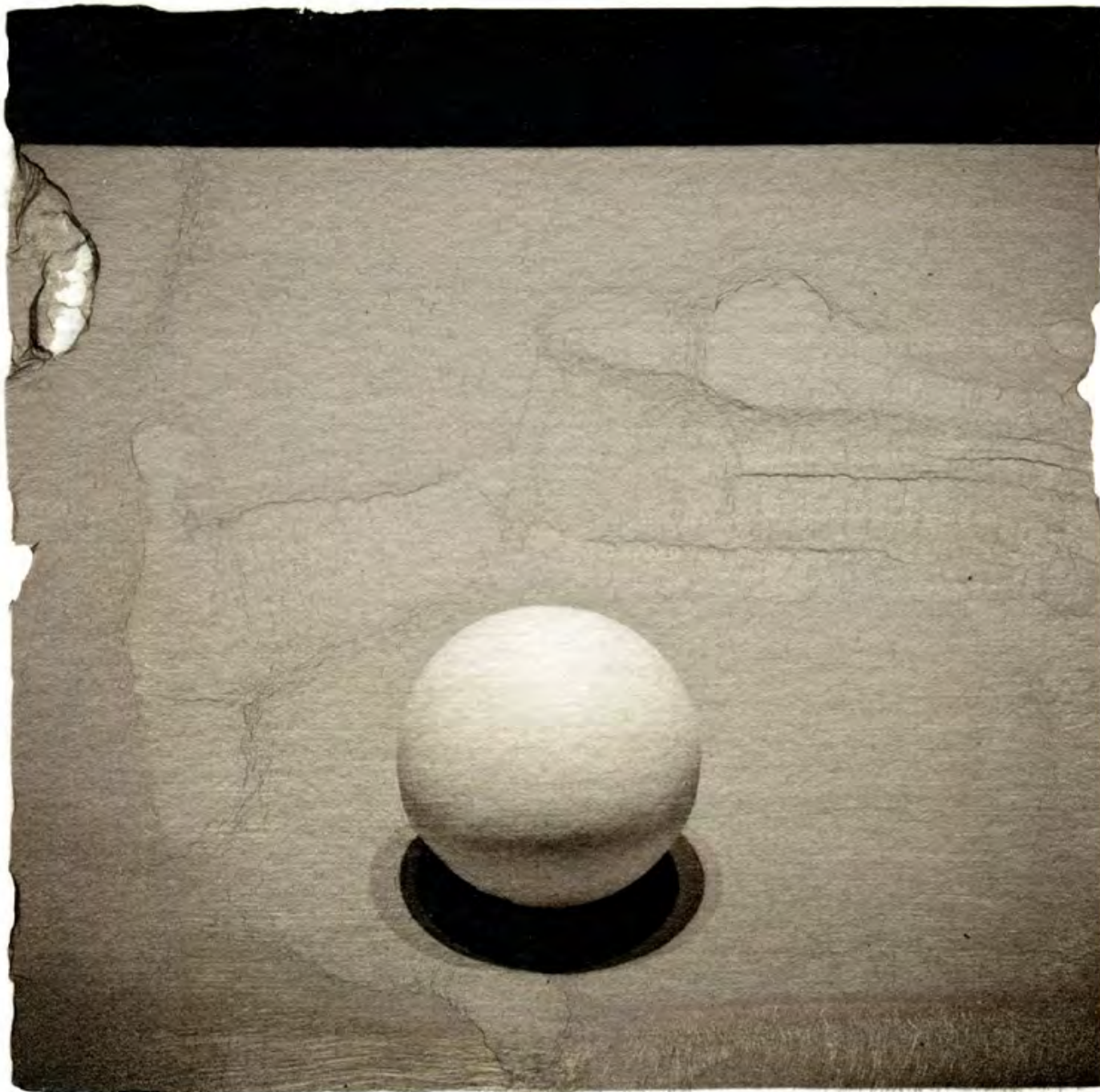

Néhány gondolat az új jobboldal elméleti invencióiról. Az elsőre éppen Tallár mutat rá: a baloldal gyengeségeinek ügyes kihasználása. „(...) az orbáni politika szembe mert és tudott nézni a globalizáció és az európai válság kihívásaival... az Orbán-kormány pontosan ott nyitott frontokat, ahol azok megnyitása elvileg indokolható: a globalizáció válságterületein.”^[12] Látni kell azt is, hogy a magyarországi jobboldal nemcsak reaktív, hanem proaktív is. Miként Tallár Ferenc is mondja: új típusú (kollektív) identitások kialakítására törekszik. Legtöbbször mindebből kizárólag az úgynevezett „múltba révedést” hajlandók érzékelni, s csak a Horthy-kultuszra és más hasonló jelenségekre érzékenyek. Szerintem fontosabb – noha kevésbé látványos – jelenség a filozófiai, intellektuális megújulás, amely messze túlmutat a hagyományos magyar konzervativizmus felmelegítésén. A magyar jobboldal elméleti fegyvertárában egyre nagyobb szerephez jutnak a kortárs (nemzetközi!) új jobboldal (la Nouvelle Droite) filozófiájának tézisei. Például az etnopluralizmus és az újpaganizmus legfontosabb tételei, illetve a kultúrák

elkerülhetetlen összecsapását, a liberális demokráciák és az euro-atlanti civilizáció hanyatlását vizionáló elméletek. Gondoljunk az olyan látszólag bagatell eseményekre, mint nemrégiben a Szent Korona „sámánok általi körüljárása”, vagy a magyarság ázsiai (nem európai) eredetének túlhangsúlyozására, a demokratikus rend esetlegességének felemlegetésére. Az Alain de Benoist-féle újpogányság a kereszténységet is ugyanúgy a totalitárius univerzalista elméletek közé sorolja, mint a felvilágosodást és a marxizmust. A magyar jobboldalon is egyre többen fogalmaznak meg ehhez hasonló eszméket. A magyar keresztény egyházak (elsősorban a katolikus) kínosnál kínosabb helyzetekbe kerülnek, amikor táltosokkal és sámánokkal kell osztozniuk a magyar emberek lelki üdvének előmozdításában. De a magyar jobboldal folyamatosan formálódó ideológiájának hátterében ott munkál az orosz Alekszandr Dugin szakrális új-Eurázsia elmélete is: az organikus/holisztikus Eurázsia-elv és az atomisztikus/individualisztikus euro-atlanti elv szembeállítását; s általában mindenütt a bipoláris ellentétek keresése és megtalálása. A jó és a rossz, a nappal és az éjszaka (Gilbert Durand-i és dugini értelemben vett) örök harca, a barát és az ellenség folyamatos megkülönböztetésének kényszere stb.

neoliberális hivatkozás

A nemzetközi és a magyar radikális jobboldal látványos előretörésének okait kutatva Tallár Ferenc (számos magyar filozófussal és társadalomtudóssal együtt) szinte szükségszerűen jutott el a Carl Schmitt-féle életművel való szembesülésig.^[13] *A politika, avagy kísérletek egy „lehetetlen tárgy” megalkotására – Kortársunk, Carl Schmitt?* című tanulmány a szociális állam intervencionalista politikájának folyamatos erodálódásával előállt helyzet új elemzésére tesz kísérletet, illetve arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen sajátos fejlemények vezethettek oda, hogy éppen a baloldali értelmiség fedezte fel magának Carl Schmitt vitathatatlanul jobboldali politikafilozófiáját.^[14] Tallár szerint a jóléti állam szociáldemokrata programja igazából csak nemzetállami keretek között volt működőképes. A globális vagy kognitív kapitalizmus tellurgikus méretű *áramlásaiban* csak a tőke (azaz a pénz) rendelkezik a *cseppfolyóssá* változott viszonyok megkövetelte adaptációs készséggel, a nemzetállami politika lassú sorvadásra ítéltetik. Az egyéni jogokra történő liberális, illetve neoliberális hivatkozás legfeljebb a vállalkozói szabadság gyakorlatában ölt testet (még ott is csak erős korlátokkal). Viszont „a társadalom jól artikulált csoportjainak a demokratikus politika által pacifikált kapcsolatrendszere széthullik, ha a nemzetközi tőzsdék veszik át a társadalmaktól a nemzeti gazdaságpolitikák értékelését. Ez ugyanis azt jelenti, hogy a demokratikus módon legitimált – vagy legalábbis legitimálható – *politikai hatalom* helyére a *pénz* lép.” A pénzügyi integráció azonban látszatintegráció.

Azért, mert a vállalatok üzleti racionalitása, a haszon-maximalizálás logikája nem tudja átvenni a *politikai integráció* helyét. A neoliberális látszatpolitika voltaképpen „üresen hagyja a politika helyét”, mondja Tallár. A baloldali politikai filozófiák egyszerűen nem kerülhetik meg, hogy ne szembesüljenek ezzel az új helyzettel. A baloldali válasz mérsékeltebb változatát Jürgen Habermas képviseli, aki a procedurális demokrácia kiszélesítésével, a jogállami rendszer finomításával szeretné útját állni a politikai szféra elsoványodásának. A radikálisabb szerzők (közülük Chantal Mouffe munkáit említi Tallár, de lehetne Étienne Balibar vagy Alain Badiou könyveire is hivatkozni) azt állítják, hogy a politika (vagy a politikai) lényegéhez, a nyíltan vállalt harchoz kell visszatérni. Azaz, miként Mouffe fogalmaz, komolyan kell venni a politikai szféra megszüntethetetlen *agonális* természetét. S ezen a ponton válik Carl Schmitt politikai filozófiája a baloldal számára hasznosíthatóvá. Tallár idézi Schmitt *Politikai teológiájának* megállapításait,

hogy a politikai döntések lényege a szélső helyzetekben mutatkozik meg, például a *rendkívüli állapot* kihirdetésében. A szuverén egyén, aki a rendkívüli állapotról dönt, ezzel a döntésével egyszerre van a jogon kívül és a jogon belül. Voltaképpen paradoxon jelenik itt meg: a szuverén helye egy *nem-hely* (ahogy baloldali radikális francia filozófusok fogalmazzák: *lieu vide*, azaz üresen hagyott hely, valamilyen *atopikus toposz*).

össznépi diktatúra

Miként Tallár nagyon alapos elemzésében követi: Schmitt a náci hatalmat megelőző kaotikus évek tapasztalata alapján jutott a következtetésre, hogy a liberális látszatpolitizálás nem vezet sehová, s a *politikai* (das Politische) eredeti, kombattáns természetének sokkal jobban megfelel a nácik és személyesen Hitler (azaz a Führer) által bevezetett *rendkívüli állapot*. (Ugyanis, mondja Schmitt, a liberális pszeudo-politika csakis a káoszhoz, a mindenki harca mindenki ellen zűrzavarához vezet, aminél jobb a szabályozott, vagyis a barát/ellenség megkülönböztethetőségén alapuló háború.) S hogy miért ekkora jelentőségű Schmitt barát/ellenség megkülönböztetése (szerinte ugyanis ez a politikai lényege)? Részben már válaszoltam erre, hisz napnál világosabb, hogy a radikális baloldal is a politikai lényegének tagadását, továbbá a tökéletes kizsákmányolás igazolását látja a polgári demokráciák „konszernesedésében”. Világos, hogy a szociális világforradalom (Žižek kifejezése) maga is a rendkívüli állapot sajátos formája, és hasonlóan működik, mint a rendkívüli állapotot kihirdető *szuverén*. A politikai lényege a radikális baloldal szerint is a *szélsőségesben*, a *mértéktelenben*, a *határátlépésben* nyilvánul meg. Igaza van Tallárnak, hogy kockázatos vállalkozás a baloldali radikálisok részéről az efféle elméletek „kooptálása”. A létező szocializmus totalitárius politikai rendszere mindenesetre óvatosságra int. De kétlem, hogy „(...) eltekintve a vallási fundamentalizmusoktól, az újraalapozás igénye napjainkban általában a *demokrácia* valamilyen formájára hivatkozva fogalmazódik meg”. Például Badiou vagy Žižek meglehetősen radikalizmussal utasítja el a liberális demokrácia intézményrendszerének egészét, s olykor – ez főleg Badiou nézeteire áll – mintha a francia (és maoista!) filozófus valamiféle össznépi diktatúrában gondolkodna. Ezért nemcsak a szélsőjobb populistái hivatkoznak a „*homogén Nép* önazonosságára”. Tallár végső következtetésével viszont teljesen egyetértek: „Vajon ezeken túl van-e más alternatívája a társadalom újraalapozásának? Az hiszem, ez csak a demokrácia új elképzelésével, új hegemon diskurzussal lehetséges, amely a *társadalmat* úgy rögzíti, hogy egyúttal a *társadalmi* nyitottságából és többlettértelméből is táplálkozik. Úgy *rögzíti* a globalizációval elszabadult folyékony modernitást, kontrollálhatatlanná vált áramlásait, hogy a benne létrejött hálózatos formák kreatív lehetőségeire támaszkodik.”

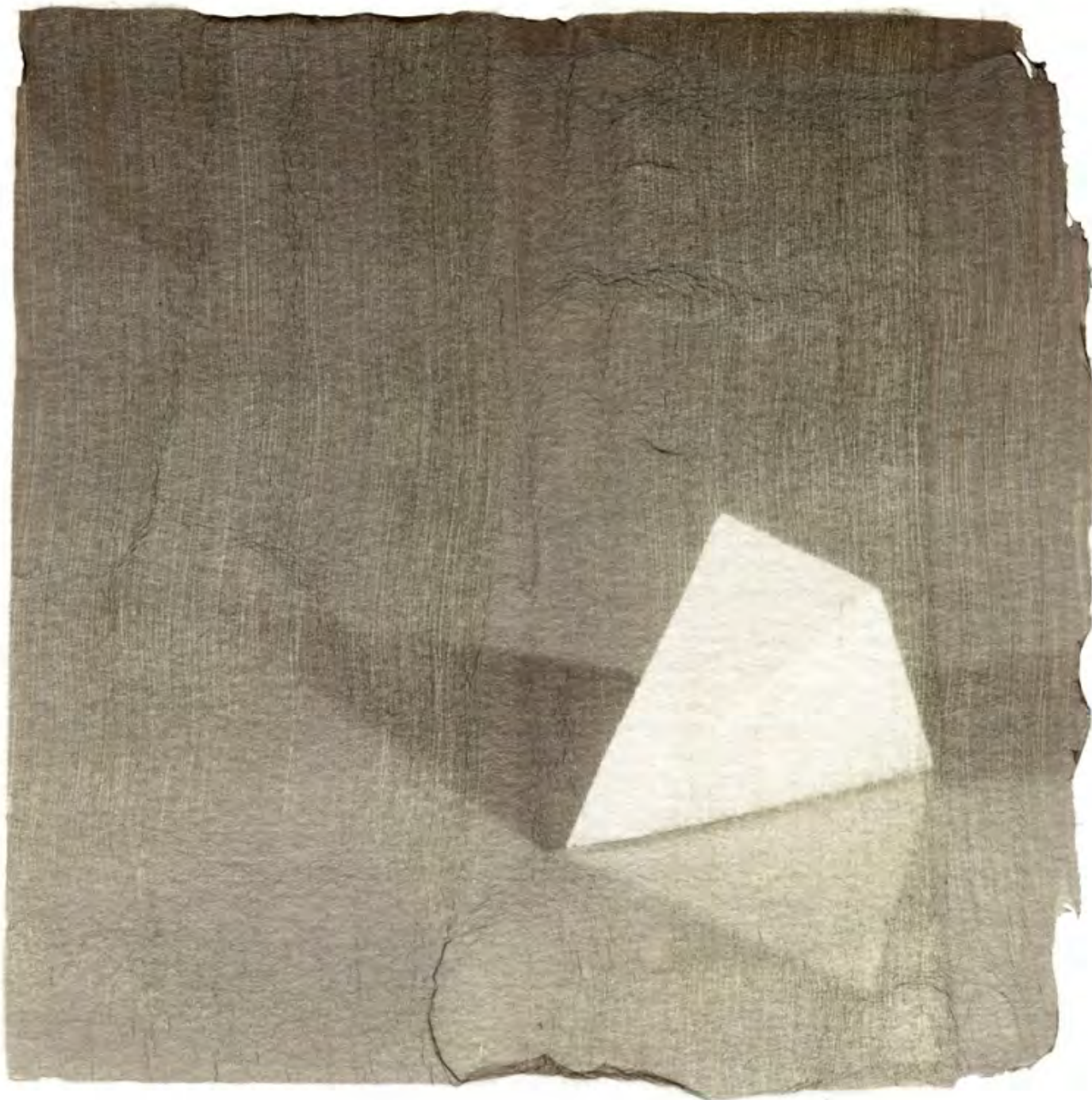

A könyv nyitóesszéje (*Légy a levesben, avagy „We are the Web”?*) látszólag apolitikus, hiszen szinte kizárólag az írásos kultúra szemünk előtt kibontakozó és minden valószínűség szerint visszafordíthatatlan agóniáját mutatja be – kissé elégikusan, de mindig nagyon pontosan, eleget téve a tudományos objektivitás normatív eszméjének.

Az utóbbi évtizedek innovációja, írja, a kiberművészet és az ettől nem elválasztható on-line kultúra az alkotás és a befogadás lehetséges módozatainak még a korábbiaknál is zavarba ejtőbb változataival állt elő. A radikális fordulat következményei izgatják leginkább Tallár Ferencet is, amikor arról tűnődik, hogy a jelenségek alapjaiban kérdőjelezi meg kultúra-képzeinket és – fogalmainkat. Az internetről letölthető könyvek nemcsak a kiadókat, a könyvkereskedést és magát a papíralapú könyvet mint kézbe fogható, lapozható, borítók közé zárt, és így mégiscsak lezárt (individuális tárgyat) teszik feleslegessé, de mindez elvezethet a „(...) *kultúra* olyan csomópontjainak eltűnéséhez, amelyek a maguk szelektív gyakorlatával, háttérlistáikkal (a folyamatosan raktáron tartott, megvásárolt

jogdíjú klasszikusokkal vagy standard műveikkel), a sajátjainak tekintett alkotók támogatásával egy kánont érvényesítettek, és egy mércét alkalmaztak, kulturális tendenciákat szabtak meg – röviden: ápolták, továbbvitték és megújították egy kultúra hagyományösszefüggéseit.”

Jól tudjuk persze, hogy sokan üdvözik ezt a fejleményt, mert az arisztokratikus könyvkultúra (és az egyértelműen szabályozott írásbeliség) eltűnését összefüggésbe hozzák a poszt-orális demokratikus és népi kultúra újjászületésének lehetőségével. Számukra a „(...) metafizikai képzeteket keltő *gömb* kultúránk soha el nem ért, de mindig megcélzott ideálja (...)” egy meghaladható, átmeneti szakasz a kulturális szféra autopoietikus rendszerében, s abban reménykednek, hogy a Hálózat-kommunikáció nemcsak a mindennapi életben, hanem a művészetben, illetve a politikai mozgalmakban is emancipatorikus erejű. A Hálózat nemcsak a cenzort, a szerkesztőt, a kiadót iktatja ki, de minden felhasználót automatikusan alkotónak tekint. Ezt a felszabadító erőt látja megtestesülni a hálózati kultúrában Pierre Lévy is, amikor azt írja: „aki részt vesz a hipertext strukturálásában úgy, hogy követi az értelem hajlatainak lehetőségekkel kipontozott nyomait, az már olvasónak tekintendő. Szimmetrikusan: aki aktualizálja az útvonalat, ahol a tárolt dokumentumnak ilyen vagy olyan aspektusa manifesztálódik, már részt vesz a kiadásban, mert egy végtelen írás pillanatnyi állapotát rögzíti. Az eredeti jelentés útvonalai, levarrásai, utalásai, amelyeket az olvasó fedez fel, beolvadnak magának a korpusznak a struktúrájába. A hipertext megszületése óta minden olvasó potenciális szerzőnek tekinthető.”^[15] Ahogyan Tallár Ferenc is fogalmaz: a Hálózat folytonos mozgásban lévő elemei a prezencia uralmát valósítják meg, a múlt nélküli diszkrét mostok egymásutániségét. Minden felhasználó mint a hálózat részese alkotó és művész, mert nem kell tekintettel lennie az archívum szabályaira, noha egyúttal azt is hiheti, hogy a hálózathoz csatlakozásán keresztül valamilyen magasabb rendű, kollektív tudat része. Nem állítom, ahogy Tallár sem, hogy az on-line kultúra nem rendelkezik demokratikus vonásokkal, s hogy csak a szellemi hanyatlás újabb jelét kell látnunk benne. De vitatnám az eltúlzott reményeket, hogy innentől megváltoznak a kulturális élet reprodukciójának szabályai. Egyetértek Boris Groys-szal, hogy valójában sohasem lehet olyan állapotba jutni, ahol minden „alkotás”, főként minden objektum értékes. Az értékelt javak világa (beleértve a műalkotásokat és azok érvényes interpretációit) mindig korlátozott mennyiséget foglal magában. Az archívumok mérete és kapacitása, az archiválás technikailag és történelmileg determinált aktuális logikája bővítheti a művészi alkotások körét, de nem korlátlanul. Ahhoz, hogy sok értékes dolog legyen körülöttünk, még több olyannak kell lennie, amely aktuálisan értékközömbös.

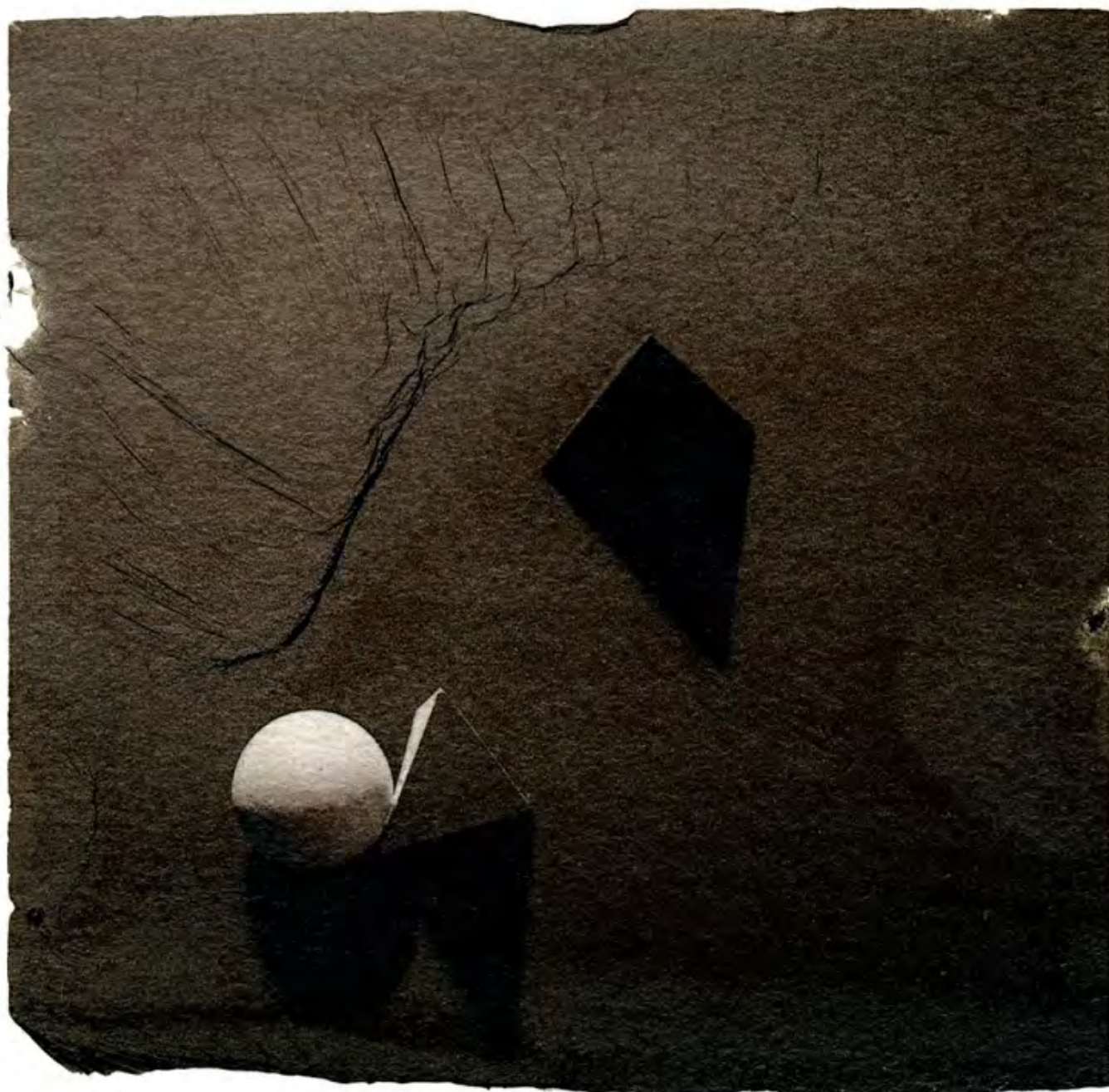

Képzeljük el, hogy egy globális katasztrófa következtében kihalt az élet a Földön, de a tárgyi kultúra jó része érintetlen marad. Lehetséges, hogy egy földönkívüli értelmes civilizáció polgárai rövid időn belül felfedezik ezt a kihalt emberi civilizációt, és úgy döntenek, az egész bolygónkat hatalmas múzeummá alakítják, vagyis a Földet, mint egy megaalkotást, egészként archiválják. Így valóban elérhető volna, hogy minden a Földön található és hajdan céltudatos tevékenység eredményeképpen létrejött dolog automatikusan az értékes javak közé tartozzon. De még így is azért lehet a Föld az értékes javak egyike, mert szemben áll a rajta kívüli kozmosz profán világával. Az értékes dolgok (javak) megkülönböztetése az értéktelenektől nem egyszerűen operatív (technikai) műveletek sorozata, hiszen az archiválás aktusai a történetileg, társadalmilag kialakult értékek rendszerébe ágyazódnak, vagyis minden új valamilyen már létező régihez kapcsolódik. Tallár Ferenc is hasonlókat ír a Wikipedia professzionalizmus-igényéről

szólva. Persze ma még nehezen megválaszolható, hogy a Hálózat „áramlások” logikája milyen mértékben teszi lehetővé az archivációs szabályok beépítését. Mindenesetre a Hálózat által determinált kultúra jövőjére én is óvatos optimizmussal gondolok: egy tartalmi szabályok nélküli kultúra szükségszerűen önmagát szüntetné meg, mert differenciálatlanul összefolyna diffúz, profán környezetével.

hálózatos társadalom

Az *Individualizmus – individuumok nélkül, avagy hogyan került a Nagy Generáció a hálóba* voltaképpen fogalomtörténeti elemzésbe burkolt művészetfilozófiai értekezés. A modern individuum létrejöttének folyamatát foglalja össze. Már a kései reneszánszban, illetve a kora újkorban világossá vált, hogy szabadnak lenni legelőször is azt jelenti: autonóm, azaz belülről irányított individuumként élni és cselekedni a világban. A kanti szándéketika alapintenciója nem is érthető, ha figyelmen kívül hagyjuk ezt az előfeltételt. Persze a tizenkilencedik és huszadik század legbefolyásosabb teoretikusai (Nietzsche, Freud és Lacan, illetve más formában Marx) szétszedték, azaz dekonstruálták az egységes és homogén individuum eszményét (például Freudnál: ösztön *én*, tudatos *én*, felettes *én*) anélkül, hogy az egység utólagos rekonstruálásának lehetőségéről teljesen lemondtak volna. A posztmodern, illetve úgynevezett hálózatos társadalom apológétái már az abszolút szabadságot látják megjeleníteni a cseppfolyóssá vált individuum születésében. Christopher Lasch munkáira támaszkodva Tallár a *celeblét* mediális prezentációját tekinti az *individuumok nélküli individualizmus* ideál-típus jelenségének. De akár Slavoj Žižeket is idézhetném, aki az individualitás szétesését a személyes felelősség teljes visszautasításának új divatjával kapcsolja össze. Nézzük meg például, miként működik a napjainkban oly gyakran emlegetett politikailag korrekt beszéd! A beszélőnek *ki kell törölnie a jelölőket*, mert a diskurzus tárgyát (a szóban forgó személyt) meg kell fosztania minden empirikus ismertetőjegytől. Žižek elmeséli, milyen abszurd helyzetek állhatnak elő, ha valaki következetesen érvényesíteni akarja a túlhajtott politikai korrektséget. Történt ugyanis, hogy a kilencvenes évek végén Žižek az egyik San Franciscóban élő barátjánál vendégeskedett, s beszélgetés közben bluest hallgattak. „A hangja után ítélve ez az énekesnő csakis fekete lehet”, mondta Žižek a barátjának. „De az is figyelemre méltó, hogy az énekesnőt Ninának hívják, hiszen ez nagyon németesen hangzik.” Mire a barát őszintén felháborodott, és politikailag inkorrektnek nevezte a filozófust: „Nem lehet senki identitását fiziológiai jegyekkel vagy a nevével összefüggésébe hozni! Ez a legjobb táptalaja a rasszista kliséknek és előítéleteknek.” Hanem akkor, mondja Žižek, csak akkor kedvelhetem bármelyik embertársamat, ha implicite minden specifikus ismertetőjelétől megfosztom, s úgy kezelem, mintha halott lenne. Normális ember azért szeret valakit, mert az valódi individuum, akinek hangja, szeme színe, gesztusai stb. vannak, vagyis empirikusan azonosítható.

A Függelék három rövid esszét kínál. Ezek közül kettő, a *Fanyalgók figyelmébe – egy iskoladráma tanulságairól* és *A cethal csontvázánál – Zvagincev Leviatán című filmjéről* Tallár politikai és művészetfilozófiai „elméletének” gyakorlati applikációjaként is olvasható. Ami engem leginkább megragadott és továbbgondolásra késztetett, hogy az igazi művészetnek (vagy akár csak a művészet imitálásának) a látszat ellenére mégiscsak van emancipatorikus ereje. Tallár az elméleti írásaiban (hosszú vívódás után) arra a következtetésre jut, hogy a modern/posztmodern művészetre alapozó esztétikai (vagy inkább esztétizáló kritika) nem túl hatékony eszköz a folyton áramló, hálózatos kapitalizmus anomáliáinak leküzdésére. Ezek az esszék mégis inkább optimizmust sugallnak a művészet világformáló erejét illetően. Mert nem lehetetlen, hogy éppen az *igazi művészetben találjuk meg azt az istent, aki megment bennünket*.

parányi remény

Végezetül nem tudom megkerülni, hogy ne tegyem fel a kérdést: Tallár Ferenc izgalmas, alapos művészetfilozófiai és szociológia ismereteket mozgósító, ráadásul „könnyen olvasható” esszéi adnak-e fogódzókat, hogy a baloldali értelmiség erőre kapjon, és feltáplázkodjon jelenlegi ájultságából. Parányi remény még maradt bennem. A hosszadalmas okoskodás helyett újra Žižek gondolataira utalok, pontosabban az Adornót idéző Žižekre: „A 'Mit tegyünk?' kérdésre leginkább azt tudnám válaszolni: 'Nem tudom'. Csak azzal próbálkozhatom, hogy kíméletlenül analízálom, ami éppen van. De szememre vethetitek: ha már voltál olyan merész, hogy kritizálj, az is kötelességed lenne, hogy megmondd: mit kellene jobban csinálni. Csakhogy én az effajta okoskodást polgári előítéletnek tartom. Hiszen számtalanszor megesett a történelemben, hogy azok a művek, amelyek tisztán teoretikus szándékokat követtek, az emberek tudatát, s ezzel együtt a társadalmi valóságot is megváltoztatták.”^[16]

[1] A 2008-ban forgatott film francia címe *Louise – Michel*, ami persze lehetne (mint ahogy lesz is) *Louis / Michelle* is, mivel mindkét névnek van női és férfi változata. A film értelmezéséhez felhasználtam Bénédict Vidaillet: *Louise Michel et la violence objective du capitalisme* című írását. In: *International Journal of Žižek Studies*. Volume Five, Number Three, 1–22.

[2] A „régidő” fogalmán természetesen az úgynevezett rendszerváltást megelőző évtizedeket értem.

[3] Zygmunt Bauman *Vajon a gazdagok boldoggá tesznek-e bennünket?* című könyvecskéjében idézi Daniel Dorling (a Sheffield Egyetem professzora) lakonikus tömörségű összefoglalóját a glóbusz jelenleg érvényes egyenlőtlenségi állapotáról: „A világ népességének legszegényebb egytizede krónikus éhezéstől szenved. A Föld leggazdagabb felső tizedét alkotó embertársainknak nincs tudomásuk arról, hogy felmenőik között valaha is lett volna, akinek egyszer is éheznie kellett. A világ népességének legszegényebb tizede nem tud semmiféle iskoláztatást biztosítani a gyerekeinek; a felső tized megfelelően gazdag ahhoz, hogy az iskolába járó gyerekeik csak a velük „egyenlőkkel” keveredjenek, vagyis a „felsőbbrendűekkel”, mert egyszerűen félnek a szegények társaságától. A legszegényebb egy tized olyan környéken él, ahol nincs egészségügyi ellátás, se munkánélküli segélyezés. A leggazdagabb felső tized még azt sem tudja elképzelni, hogy valamikor külső segítségre szorulhat. A legszegényebbek legfeljebb a bizonytalan napszámos és alkalmi munkában reménykedhetnek. A csúcson lévők egy százaléka el sem tudja képzelni, hogy munkával szerzett jövedelemből éljen, ne pedig a felhalmozott vagyona járadékaiból.” Bauman, Zygmunt: *Les riches font-ils le bonheur de tous?* Armand Colin, Paris 2014. 30–31.

[4] Boltanski, Luc, Chiapello, Ève: *Le nouvel esprit du capitalisme*. Gallimard, Paris, 2011.

[5] Le Goff, Jean-Pierre: *La démocratie post-totalitaire*. La Découverte, Paris, 2003. 55–56.

[6] Marx, Karl: *A tőke*. Magyar Helikon, Budapest, 1967. 169.

[7] A *metasztázis* orvosi kifejezés, jelentése: a rákos daganat kóros burjánzása.

[8] Hegel a *Jogfilozófiában* egyértelműen kimondja, hogy a formális jogegyenlőség, ha mérhetetlen jövedelmi és vagyoni különbséggel társul, voltaképpen önpusztító erővé fordul át. „Ha egy nagy tömeg bizonyos megélhetési mód mértéke alá süllyed, amely megélhetési mód magától szabályozódik mint az, amelyre a társadalom egy tagjának szüksége van, – ha hozzá még veszendőbe megy az az érzék, hogy jog, tisztesség, és becsület dolga, hogy az ember a saját tevékenységével és munkájával tartsa fenn magát: akkor létrejön a csőcselék, amivel viszont együttjár, hogy aránytalanul nagy gazdagságok nagyobb könnyűséggel kevés kézben koncentrálódnak.” Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: *A jogfilozófia alapjai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 253. (244. §). Ford.: Szemere Samu.

[9] Tallár Ferenc: *Van-e itt egyáltalán baloldal?* Liget, 2012/1. 4–19. Írásomhoz felhasználtam Tallár Ferenc esszéjéhez írt hozzászólásomat is. Lásd Kiss Lajos Andás: *Értelmiség az ezredfordulón*. Hatalom és erkölcs. Liget, 2014. 239–220.

[10] Tallár, *Van-e itt...*, 6.

[11] I. m. 6.

[12] I. m. 15.

[13] Tallár Ferenc *Sacrum és politicum – Carl Schmitt politikai teológiája* címmel már több mint egy évtizeddel ezelőtt megjelentetett egy alapos tanulmányt a híres-hírhedt német jogfilozófusról. In: Cs. Kiss Lajos (szerk.): *Carl Schmitt jogtudománya*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2004. 242–159.

[14] Nagyjából ugyanezekre a kérdésekre keresi a választ a francia filozófus, Jean-Claude Monod is. Lásd Monod, Jean-Claude: *Penser l'ennemi, affronter l'exception*. Réflexions critique sur l'actualité de Carl Schmitt. Éditions La Découverte, Paris, 2007. t

[15] Idézi Kisselova, Olga: *Cyberart, un essai sur l'art du dialogue*. L'Harmattan, Paris, 1998. 123.

[16] Idézi Žižek, Slavoj: *Die Revolution steht bevor*. Dreizehn Versuche über Lenin. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2002. 18.

kép | Bob Cornelis, lensculture.com

Tallár Ferenc | [AZ ÁRAMLÁSOK TERÉBEN](#)

A szerk. LAUDÁCIÓ

Tizenkettedik alkalommal ajándékozott meg Liget-szerzőket **Varga Zoltán Zsolt**.

Kentaur című kisplasztikáját ezúttal **NAC SINÁK GERGELY ANDRÁS** és **TALLÁR FERENC** kapta.

„Minden ismeretünket szükségszerűen önmagunkra vonatkoztatjuk.”

Göbölös Gyula

Engedjétek meg, hogy idén egy kis köszöntőt is mondjak a szobrok mellé. Mind a két mű sok-sok szálon kapcsolódik a saját létproblémáimhoz, ezért nagy figyelemmel és örömmel olvastam. Nem bonyolódnék hosszas méltatásukba.

Számomra, aki elsősorban barokk szobrok restaurálásából élek, igen karakteres képet nyújtott a barokk életérzésről, mentalitásról **A másik útvesztő** imposztorról szóló fejezete. A Velencéről szóló írás visszaröpített abba a három hónapba, amikor a Biennálé magyar pavilonját restauráltam, a Lídón laktam, Torcellóba, Muránóba kirándultam hétvégéken. **Ferenc könyvéből** egy valódi baloldali gondolkodó mélyreható elemzését olvashattam jelenünkről. Mint képzőművésznek, elsősorban a posztmodern kérdéskör, valamint a hatalom és a művészet viszonyát boncolgató részletek a legfontosabbak. Nem folytatom, egész este sorolhatnám a két mű személyesen rám vonatkozó értékeit, csupán néhány meglepő párhuzamról beszélek még, amelyeket Gergely és Ferenc írásainak egy-egy részlete és az én egyik, Ligetben megjelent novellám fragmentumai között találtam.

Ferenc egy helyütt így ír a webről: „Korábban tényleg csak gyerekek tudtak elképzelni olyan csodatükröt, amellyel megtekinthetjük a Föld bármely pontjának szatellit képét, fejünket forgatva múzeumokban nézelődhetünk és barangolhatunk Párizs utcáin. ... Való igaz, korábban úgy gondoltuk, csak Isten képes így látni a világot...”

S íme, az én idevágó szövegrészletem a „Róma, Párizs” című novellámból: „Meglehet, csupán a nosztalgia vezérel, manapság a Google-mapsen keresztül járom Róma és Párizs utcáit, az emlékek plakátjait ragasztgatom a falakra. Olyan részleteket veszek észre virtuális sétáim során, amelyek mellett százszor elmentem a valóságban, mégis elkerülték a figyelmem. Olyan gyorsan váltogathatom a látószöveget, olyan ráközelítéseim és rálátásaim lehetnek, ahogy a régi korokban csak Isten láthatta a világot.”

Gergelytől idézek: „Olyan a város, akár egy időt és teret kombináló kaleidoszkóp: új és új alakzatokba rendezi az emberi kozmoszt, emlékeidet és hiedelmeidet... a füstből, zsivajból, kövekből és színekből összeálló törékeny valóság mögött mindjárt ott húzódik az a láthatatlan tartomány, amelybe a város mélyesztí gyökereit...” És másutt: „Alaposan szemügyre véve minden város, ha mint valami kútba, eléggé mélyen belenézünk, végső anyagát tekintve álom.”

Következzék az én szövegem a „Róma, Párizs”-ból:

„A kezdetektől érzékeltem, hogy más és más térélményt nyújt Róma és Párizs.

Ha elindultam Rómában egy épület, például a Colosseum felé, már rég oda kellett volna érnem, amikor még mindig tartott az út. Abban a sávban, ami a két hely között húzódott, ahol lennie kellett volna és ahol ténylegesen állt az amfiteátrum, az emlékmű ki nem teljesedett lehetőségeit, alternatív lét állapotait ízelhettem meg. Feltárult előttem történelmének teljes anatómiája, életre keltek a gladiátorok füstként lebegő álmái. Az érzetek, víziók, sugallatok és álmok labirintusában kóvályogva olykor napokra eltévedtem.”

És végül még egy részlet az Isztambulról szóló fejezetből, Gergely könyvéből, csakis azért, hogy az ajándék szobrokhoz visszakanyarodhassak: „a török és görög nyelv az itteniek ajkán egymásba játszik és elkeveredik, furcsa rímeket és kentauri ragozásokat alkotva.”

Nagy megtiszteltetés számomra, hogy átnyújthatom a kanalak és villák szótagjaiból és ragjaiból összeállított kentauri mondatomat.

Kállay Kotász Zoltán LYUKAK

– Pszt – suttogott anyám. – Erről nem szabad beszélni!
Legközelebb alaposabban megnéztem,
találgattam, hogyan kerülhetett oda,
de semmilyen épkézláb ötletem nem támadt.
Talán ha semleges felségterületen firtatom,
könnyebben megroppan a titok?
– A Lajos volt – bökte ki nagyanyám. Ennyit, nem többet.
– Lajossal mi történt? – kérdeztem ismét Lórikától.
Megdöbbszent, majd potyogtatni kezdte a könnyeit.
– Elhagyott... Elhagyott a személtáda! De még mindig szeretem...
– Sírt, amikor Lajosról kérdeztem – folytattam anyámnál.
– Lajos volt az első férje... Csak azért házasodott meg
utána háromszor, hogy féltékennyé tegye!
Kulcsár Lajos, Nagy József, Szilveszter Endre, Gádoros Géza!
Ismertem a férjek listáját, sokszor elhangzott a családban,
olyan hangsúllyal, ahogy nemzeti hőseinket emlegetjük.
– De a lyuk! A lyuk hogyan került oda?! – fújattam már türelmetlenül.
– Megromlott a házasságuk, és utolsó veszekedésük végén
Lajos előkapta, és plafonba lőtt a pisztolyával! –
Ávós volt az istenadta, de ezt csak később tudtam meg,

amikor igyekeztem mindent felderíteni.
Azt is, hogyan került pisztoly a zsebbe. –
Elváltak, és többé nem látták egymást.
A lukat pedig, mielőtt kérdenéd, azért nem tapasztjuk be,
mert Lórikának az egyetlen emléke Lajostól!
Legközelebb, amikor a Körtéren jártunk,
belevetettem magam a kanárisárga fotelba,
és boldogan felbámultam a mennyezetre. Mindent tudok!
– Semmit nem tudsz... – dünnyögte nővérem. – Gyere! –
ezzel átosont a másik szobába, és félrehúzta a faliszőnyeget. – Ezt figyelj!
Még egy lyuk... Apró lyukacska volt a falban...
– Miért kell nektek mögé nézni!? – háborgott anyám.
Aztán sóhajtott. – Jól van, elmondom,
de másnak nem szóltok róla!

kép | [viewfinder](#), [flickr.com](#)

Birtalan Ferenc DECEMBER, DÉLELŐTT, SZÉLCSEND

**„A kéklő lég ura esetlen, bús, beteg,
Leejti kétfelé fehér szárnyát az árva”**

Taknyos szürke ég. Tudom, nem győzhetek.
Feszülök szobám börtönablakára.
A messzi jegenyék szoborcsöndesek.
Ma véget ér, érzem. Minden hiába.

Innen úgy látszik, kicsi szél se lenne,
de foglyul ejtve, lent a kopasz nyárfán
egy Tescós-szatyor mintha meglebbenne,
s én, akárha az ő bánatát fájnám,

itt remegek a decemberi csöndben
versre szögezve. Már nem csap be advent.
Barázdált arcomra rég nincsen könnyem.
Távol-jegenyék vannak, rideg rab-rend.

Ki azt hittem, ura vagyok a szépnek,
lengek, nejloncafát vak nyárfaágon.
Egymást űző évszakok, mit reméljek,
aki széjjelvacogtam minden álmom.

Bene Zoltán RÓZSASÁNDOR KISZABADUL

Rózsasándor számtalanszor végighallgatta, hogy a csehországi Teréziavárost és annak erődjét a francia forradalom előtt kezdték építeni, egészen pontosan az Úr 1780. esztendejében. Abban az évben, amelyikben Mária Terézia halálát követően József lépett a császári, egyúttal és egyszerre több királyi trónra, kit utóbb kalapos királyként emlegettek Magyarhonban. A város, melynek falai az Elbába ömlő Ohre patak partjain emelkednek, az elhunyt császárnő nevét vette föl. Míg az építkezés története csordogált befelé a fülén, azonközben Rózsasándor a bolhákat meg a tetveket vadászta a testén, melyek úgy lepték el, akár hangyák a földre pottyant kenyérgalacsint, különös tekintettel a testhajlatokra. Az átnedvesedett, rothadó szalma bűze már nem facsarta az orrát, s a kübli szaga sem zavarta, pedig a jó Panzasándor aznap éppen hatodik alkalommal ürítette belei tartalmát a pléhedénybe (bár az sem kizárható, hogy az egy másik napon történt). Szóbbó rabtársuk, az olmützi akadémia hajdani professzora, jeles nyelvtudor és historiográfus szépen fogalmazott, ám szokatlanul artikulált magyar nyelven ecsetelte Theresienstadt születésének, fejlődésének krónikáját. Rózsasándorék előzékenyen meghagyták abban a hitében, hogy érdekli őket az elbeszélés. Pedig mindketten gyakorta elszunnyadtak a szóömlés alatt, Rózsasándort az élőködők, Panzasándort bensejének háborgása riasztotta csak föl a szunyókálásból. Tapasztalatuk szerint a börtön egyhangúságát a testi nyavalyákon kívül nemigen töri meg semmi.

csipetnyit elcsodálkozott

Az érdemes, nemes betyárokat a szegedi vár pincéjéből szállították Kufstein várába, onnan kerültek Teréziavárosba. Tengődtek a gyöngö kosztón, rideg környezetben, kitéve a mogorva, folyvást ittas örök kényének-kedvének – bizonyosságul Pandúrsándor galádságának és a császári terrornak. Ha csak tehették, húzták a lóbőrt. Álmában Panzasándor hórihorgas, beesett horpaszú gebén ügető férfiú nyomában poroszkált, mint általában; Rózsasándort azonban kerülték régi, megszokott álmai. A teréziavárosi tömlőcben töltött idő alatt mindvégig egy város utcáit róttá, valahányszor elszenderedett. Álombéli önmaga bizonyos volt abban, hogy az utcák, melyeket csizmája tapod, azonosak Theresienstadt strasszéival, noha okát nem tudta volna adni, miért gondolja ezt (ébreten pedig esze ágában sem volt, hogy ezen törje a fejét). Álmában csipetnyit elcsodálkozott, milyen érdekesen öltözött emberek jönnek vele szemben, de hamar elfogadta, hogy ennek így kell lennie. Azt sem értette, miért viselnek a legtöbben a ruhájukra varrott, sárga színű, hatágú csillagot, formára olyasfélét, amilyenek a szegedi zsinagóga ablakait díszítik, ám ennek sem jutott a nyomára. Amint annak sem, hogy az utcasarkokon miféle katonák állnak fekete egyenruhában. Vállukon és oldalukon sosem látott fegyvereket himbáltak, németül fecsegték egymás közt, a csillagos civilek félve pillogtak feléjük. Rózsasándor értetlenül figyelte, mi folyik körülötte. Mielőtt megszólíthatott volna valakit, hogy felvilágosítást kérjen, mindig fölriadt. Bolhacsípésre, patkányharapásra, vagy az örök ordítózására, mikor hogy. Olyankor megrázta üstökét és dühösen morgott.

Egy napon – az olmützi tanár ezúttal a szláv nyelvekről hadovált – kinyílt a börtönodú ajtaja, a nyílásban azonban nem valamelyik smasszer sörtől vöröslő ábrázata, hanem egy jól fésült, okulárés fiatalember jelent meg. Szólt pár szót németül, amiből Rózsasándor és Panzasándor csak a saját nevüket értették, azt is bizonytalanul, ezért hát meg se moccantak. Régen megtanultak már türelmesen kivárni, fölöslegesen nem ficeregni. Az ifjonc megismételte a mondandóját, hanem ezúttal, nyomaték gyanánt, hívogató mozdulatokat is tett a kezével, miközben újra megformálta keskeny ajkaival a magyar neveket. Rózsasándor ekkor megvonta a vállát, összevonta szemöldökét, s föltápáskodott. Panzasándor nemkülönben. A szemüvegeshez mentek. Az előbb két papírt dugott az orruk alá, utána rájuk tukmált pecsétes írásokat, más dokumentumokra meg a kézjegyüket kérte. Az olmützi nyelvtudós, egy pillanatra visszapottyantva a valóságba, készséggel árulta el a betyároknak, hogy letelt a kiszabott idő, mehetnek Isten hírével, amerre látnak.

A börtön udvarán rozoga szekérre tuszkolták föl a két cimborát, azon zötyögtek néhány mérföldet dél felé. Akkor a szekér megállt, a bakon terpeszkedő börtönőr morgott egyet, azzal megfordította a jobb napokat látott igáslovakat.

Rózsasándor és Panzasándor leugrottak a szekérderékből, jó erősen megvetették lábukat a latyakos úton, összehúzták magukon szőrehagyott, piszkos subáikat, s elindultak az orruk után. Nagyokat szippantottak a tiszta levegőből, még a szakadó eső sem vette el kerekedő jókedvüket. Legszívesebben dudorásztak volna, miközben átugrálták a pocsolyákat. De (méltóságukra gondosan ügyelve) végül csak halkán füttyörésztek.

torzonborz alak

Így mentek, mendégéltek, míg a sokadik útkereszteződésben egy, a semmiből előttük termő, torzonborz alak nem állta útjukat. Kezében Napóleon korabeli pisztolyt tartott, kócos hajjal borított koponyáján olyan kalapot, akár egy kémény. Fűlsértő, pattogó beszédet intézett a vándorokhoz, amiből azok egy hang nem sok, annyit sem értettek. Panzasándor magában úgy vélekedett, a bozontos az összes magánhangzót kispórolta a mondataiból.

- Ilyet se pipáltam még, ez a legény csehebb a cseheknél – dünnyögte. Fennhangon ekként folytatta:
- Meg aztán azt sem tudom, kiféle vagy és mit akarsz... Mindenesetre nekünk nincs időnk diskurálni.
- Magyarszki? – csodálkozott a szőrmók, pisztolyát félszegen az övébe dugva.
- Magyarok vagyunk, igen – toppantott Rózsasándor körömfeketényit türelmetlenül –, és hazafelé igyekszünk, mert tenger sok a teendők otthon.
- Én szolgál magyar katonák együtt kaiser hada – villantotta ki sárgásbarna fogsorát az úton álló útonálló.
- Mi meg harcoltunk a császár hada ellen – jegyezte meg Panzasándor.
- Én is harcol kaiser ellen! – döngette a mellét amaz. – Én mindennap ellene! Nevem Rumcájsz, talán hallani ti is.

rengeteg bors

Rózsasándor tekintete összevillant Panzasándoréval. Mintha az olmützi szónok a börtön mélyén emlegetett volna ilyen nevezetű fickót... Azt mesélte, ez az ember rengeteg borsot tör a császári hivatalnokok orra alá Csehország-szerte, különösen egy bizonyos Jičín környékén.

– Az én nevem Rózsasándor, ez meg itt a kenyeres pajtásom Panzasándor – mutatkoztak be a frissen szabadultak.

Rumcájsz újra föl húzta fogairól a bőrt.

– Én tud, kik ti vagytok! – kiabált lelkesen.

– Szökni? – kérdezte cinkos kacsintással.

Rózsasándor a fejét csóválta.

– Kiengedtek, azt mondták, letelt a kiszabott idő.

– Ritka, de van olyan, hogy jó lesz embernek – vigyorgott Rumcájsz zavartan. – Rossz beszél én magyarszki nyelv.

– Ne szabadkozz – legyintett Rózsasándor –, mi meg egy mukkot se tudunk csehül.

– Csehül állunk a csehvel – szellemeskedett Panzasándor. Rumcájsz értetlenül, ám annál nagyobb jóindulattal nézte őket, közelebb lépett hozzájuk, a vállukra csapott, a kezüket szorongatta, végül kurjantott egyet örömében.

Így esett, hogy annak a napnak az estéjén, amelyen kiszabadultak a teréziavárosi karcerből, az érdeemes, nemes betyárok ama nevezetes, híres-hírhedt cseh útonálló rejtekhelyén vacsoráztak, kiről mindmáig regélnék a morva hegyekben meg a cseh réteken. Megismerkedtek az igazságot pártoló haramia derék társaival, sudár feleségével, hatévesforma fiacskájával is, és nagy egyetértésben költötték el az estebédet, öblítették le cseh sörrel; közben nagyokat nevettek, sűrűn lapogatták egymás hátát. Másnap hajnalban egy baráti batáron folytathatták az útjukat hazafelé a magyarok. Íziben hanyatt is feküdtek a ringatózó járművön, hogy háborítatlan békességben a felhőket bámulhassák.

– Sehol nem rajonganak a császárért a népek – morfondírozott Panzasándor egy szalmaszálat rágicsálva. – Kivált a saját birodalmában nem...

– Így igaz – hagyta rá Rózsasándor.

– A legtöbbben rettegik – mélázott tovább Panzasándor.

Rózsasándor erre is morgott valamit, amit egyetértésnek érthetett bárki, ha annak akarta.

– Ugyanakkor mindenütt akadnak bátor emberek, akik szembeszállnak vele – fűzte hozzá Panzasándor.

– Akadnak éppen – hümmögött Rózsasándor.

– Talán nincsenek is kevesebben, mint a gazemberek, kik a császári szekeret tolják – töprengett tovább Panzasándor.

– Talán. Habár... Ha igazad volna, komám, bizonynyal jobb lenne ez a világ...

– Ez is szíinigaz – ismerte el Panzasándor.

– S ki tudja, azok-e a jók, akiket annak hiszünk, avagy súlyos tévedésben élünk...? – tűnődött Rózsasándor.

– Kételyek merültek föl benned, kedvelt uraságom?

– Aki nem kételkedik, attól ójjon mindenkit az Isten! – fordult az oldalára Rózsasándor, jelezve, hogy aludni vágyik.

A batár zörögve, nyiszorogva döcögött alattuk. Panzasándor szeretettel nézte az álomba merülő Rózsasándort. Kissé gyámoltalannak látta, s ettől még jobban a szívébe zárta.

– Ha hazaérünk, rendbe jön minden – motyogta. – Nem való nekünk más, csakis a pusztá.

a végeláthatatlan pusztá

Ám a pusztáig, ahová oly erősen vágytak, még hetekig kellett utazniuk. Egyik szekér után jött a másik, hosszú gyaloglásokat rövid pihenők követtek. Térdig lejárta a lábukat, míg Pozsonyban hajóra szálltak. Görög

gabonaszállító bárka kapitánya fogadta be őket, így utaztak Mohácsig, a folyó hátán. Itt végre újra megpillantották a végeláthatatlan pusztát. A fejük fölött sólymok köröztek, a távolban vércse csapott le zsákmányára, nem messze tőlük őzcsapat vonult, odébb szarvasmarhák legelésztek. Nekivágtak a Szegedre vezető útnak, mentek, mendegéltek mérföldeken által, nehéz lábbal, ám lépésről lépésre könnyebb szívvel.

– Petőfi énekelte meg ezt a vidéket szépen – sóhajtott Panzasándor. – Sokszor hallgattam a verseit.
– Pedig kétszáz éve még sivár vidék volt ez – mondta Rózsasándor. – A török időkben kő kövön nem maradt errefelé. Amikor eltakarodtak innen, mindenütt romok, tetemek, üszök... Pusztulás, végítélet... Így mesélték nekem.

– A háborúk után kivirágzik az élet – dűnnyögte Panzasándor, majd halkán megtoldotta azzal: – Ezt álmaim hórihorgas lovasa motyogja olykor...

Rózsasándor erre nem válaszolt. Figyelme hirtelen másra terelődött. Megállt, összevont szemöldöke alól a végtelenbe fúrta tekintetét. A távolból lovasok alakja bontakozott ki: négy daliás vitéz. Süvegük mellett sastoll lengedezett, válluk fölött farkasbőr kacagány úszott a levegőben. Akár a fata morgana, úgy reszkettek körvonalaik, hullámzó kopjaik az alacsonyra ereszkedő fellegek hasát csiklandozták, pajzsaikon meg-megcsillant a sápadt napsugár.

– Te is látod, amit én, komám? – kérdezte Rózsasándor.

négy lovas

Panzasándor tátott szájjal bámult a tér egyetlen pontjára. Ugyanoda, ahová Rózsasándor meredt. Ahol a négy lovas egyszerre rántotta meg lova kantárát, egyazon pillanatban fordultak jobbra, rendezetten, összehangolva minden apró mozdulatot, s néhány szemvillanás alatt elnyelte őket újra a határtalan, amelyből születtek.

– Végváriak, netán kurucok – lihegte Panzasándor.

– Lassan hazaérünk – jelentette ki Rózsasándor elégedetten, tudta, elérkezett az idő, midőn minden lehetséges. Múlt, jelen, jövő egyre megy.

A beláthatatlan pusztaság szélén megfeketedett zsindeletetejű korcsma körvonalai sejlettek elő...

Dian László MÉG VAN IDŐD

apám emlékére

1.

A tibeti halottaskönyv részletesen leírja a haláljeleket. Ha a szem az orrhegyet nem látja, öt hónap van hátra. Ha a fog tövéhez fekete lepedék tapad, kilenc nap múlva érkezik a halál. Meg ilyenek. De nekem valahogy túl esetlegesek ezek a jelek. Akkor inkább az, amit a halottaskönyv úgy nevez, hogy az árnyék kivetítése az égre.

látszólagos utókép

Nos. Álljunk meg egy napsütötte tisztáson. Terpeszben. Tárt karokkal, hogy a karok árnyéka elváljon a törzstől. És nézzük két-három percig mereven az árnyékunkat. Aztán nézzünk fel az égre. És az égbolt kékjében meg fogjuk látni magunkat. Amiben nincs semmi különös. Ezt hívják látszólagos utóképnek: az idegsejtek még tüzelnek egy darabig, s csak másodpercek múlva felejtik el az előző képet. És ha nem látjuk a jobb lábunkat, két év múlva jön el a halál. Ha a bal láb hiányzik, akkor már csak egy év maradt. És így tovább.

De nekem nem lesz szükségem efféle vizsgálatokra. Pontosan tudni fogom, mikor halok meg. Mert aznap látogat meg a Krisztike. És énekel nekem.

2.

Nusika apám egyik unokatestvére volt. A Krisztike anyja. Sokáig nem is tudtam, hogy a világon van. Pár évvel apám halála előtt jelent meg egyszer csak a semmiből. Rokoni látogatás. Nem is értettük, mit akar. Most már tudom. Körülnézett. Aztán elment. Még nem jött el az ideje.

Apám akkoriban még jó erőben volt. Csak később hatalmasodott el rajta az alkoholizmusa. Amikor betöltötte a hetvenet. És abban az utolsó évben mindennap eszméletlenségig itta magát.

Bivalyerős volt a szervezete. Uradalmi napszámosok gyerekének született. Tudják: ők voltak a puszták népe. És ott megvolt a darwini szelekció rendesen. Nagyjából januárban kezdte. És októberig bírta.

Nem voltak könnyű napok. Megölöm anyádat! Elvágom a torkát! Minden este üvöltött. Nem tudta megemészteni, hogy anyám elvált tőle. Húsz évvel azelőtt. És magával vitte a fél házat. Amit a semmiből hoztak össze.

Aztán delírium. Zárt osztály. Naponta látogattam. Végül az elfekvő. De már nem ismert meg. A keresztfiának vélt fiatal korából. És csodálkozott, hogy én is Pestre költöztem.

3.

Karácsony másnapján csöngött a telefon. Nusika volt. A látogatása óta nem is hallottunk róla. És érdeklődött. Én meg tök részeg voltam. Mindenről beszámoltam neki. Részletesen. Amiről más családokban inkább hallgatnak.

Meglátogatná! Feljön Pestre! Kocsival. Elvisznek engem is. Örültem neki. Messze volt az elfekvő. És ott már csak hetente kétszer látogattam. Kötelességből. Nyomasztó egy környék volt az. Így legalább egy látogatás kipipálva.

És meglátogattuk.

Egon Schiele: Körmenet

Nusika aratókosarat hozott. Rántott hús és házi kenyér. Kerek kosárban, kockás kendővel letakarva. Még ma is összefut a számban a nyál, ha visszagondolok azokra az ízekre. És Nusika mesélt. A régi aratásokról. Hogy ilyen kosárban vitték az aratóknak az ebédet, amikor kislány volt. Amikor még kézi erővel arattak. Kaszával.

Még én is tudtam: kegyetlen munka volt az. Embertelen. Apám sokat mesélt gyerekkoromban arról a világról. Ezért is tanult. Hogy soha többé ne kelljen aratnia. El onnan! Pestre!

Megismerte anyámat. Aki pesti lány volt. Vadidegenek kommandálták össze vele. Apám egyből igent mondott.

Pesten lakni! Nem kell hajnali fél négykor kelnie, gyalog a szomszéd faluba, hogy a vonat behozza a városba, ahol dolgozott.

Anyám húsz évig bírta. Aztán összeomlott. Zárt osztály. Évekig tartó gyógyulás. És válás. Vagyonmegosztás.

Hát az se volt egy fáklyás menet. Főleg egy tízéves gyereknek nem. Nekem. Apám néha felhozta a baltát a garázsából, hogy megöl minket. De aztán nem ölt meg senkit.

5.

Nusikát furcsa rokoni szálak fűzték apámhoz. És itt most egy kicsit zavaros lesz a történet. Az apai nagyanyámnak volt egy lánytestvére. Az apai nagyapámnak pedig egy fiútestvére. A lánytestvér volt Nusika anyja, akit szintén Annuskának hívtak. A fiútestvér pedig ennek az Annuskának volt a nagy szerelme. És a család nem engedte, hogy egybekeljenek. Nem kell még egy 'ilyen' házasság. Mint a nagyszüleimé. Ennyi volt csak az indoklás.

'Ilyen.' Milyen? A nagyszüleim unokatestvérek voltak? Vagy talán féltestvérek?

Még az is lehet. Nem tudjuk. Mert a pusztán elég szabados volt az élet. Nem volt vagyon, amit örökíteni kellett. És nem számított a házasságlevél.

6.

Nusika anyja végül a Böcsödihez ment hozzá. Az se volt egy boldog házasság. És a Böcsödi végül feladta. Felakasztotta magát.

nagy szerelem

Később sokat sakkoztunk Nusikával és a lányával, Krisztikével az évszámok és a helyszínek felett. Lehet, hogy Nusika se Böcsödi lány? Nem az apja az apja? Hanem az a bizonyos nagy szerelem? Mert Nusikának volt egy testvére, aki korán meghalt. És az anyjuk, az Annuska nem a férjére temettette, a Böcsödire, hanem a nagy szerelme sírjába.

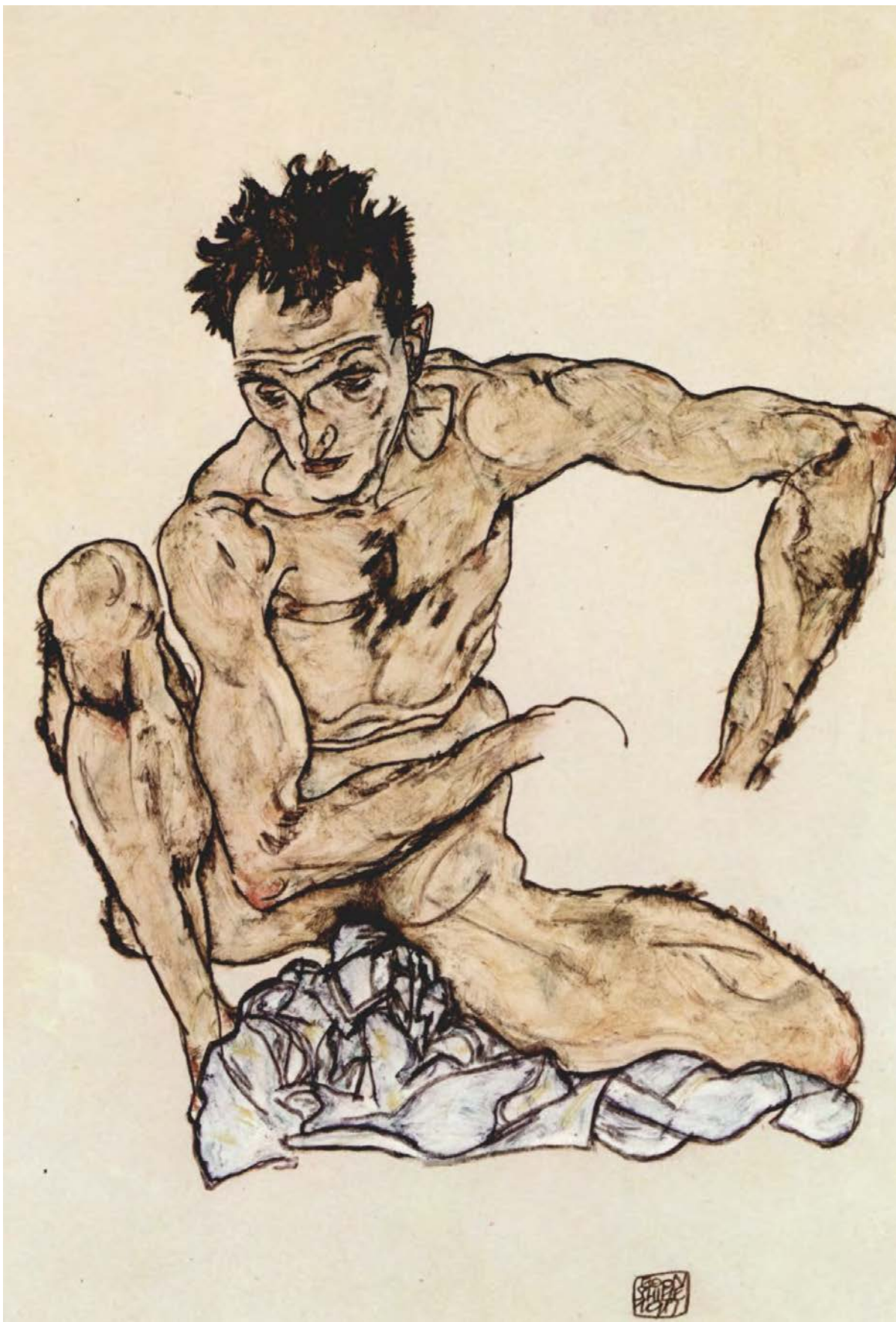
7.

Aratókosarat hozott. És a régi aratásokról mesélt. Még énekelt is. Halkan. Az apám fülébe.

Aztán hazavittek. Feljöttek egy kávéra. Nusika teljesen rá volt kattanva az aratásra. A falon pár krétarajz. Az egyiken cséplés. Cséplőgép. Igen! A majorban is ilyenekkel csépeltek a gabonát! És még vagy kétszer visszatért rá.

Aztán elmentek. Én meg elmosogattam. Csörgött a telefon. A kórházból telefonáltak.

Az apám. Fürdetés közben. A zuhany alatt ült. Csak hörgött egyet és hátraesett a feje. Azonnal meghalt. Tüdőembólia.

Egon Schiele rajza

8.

Lassan összeállt a kép. Frazer. Az első gabonafejek levágásával a gabonaszellemet ölik meg. Egyiptomban: Ozirisz – a gabonaisten, aki minden évben meghal, amikor eljön az aratás. Vagy a szőlások. 'Arat a halál'. 'A nagy kaszás'. És a keresztény kultúrkör: 'De vajon minket / az Úr aratása / Nem ér-e váratlan, / halál kaszája?'

Nusika áténekelte apámat a halálba. Azt az embert, akinek a szülei miatt nem lehettek boldogok az ő szülei.

És az átkok hetedíziglen hatnak.

Nusika és apám. Krisztike és én.

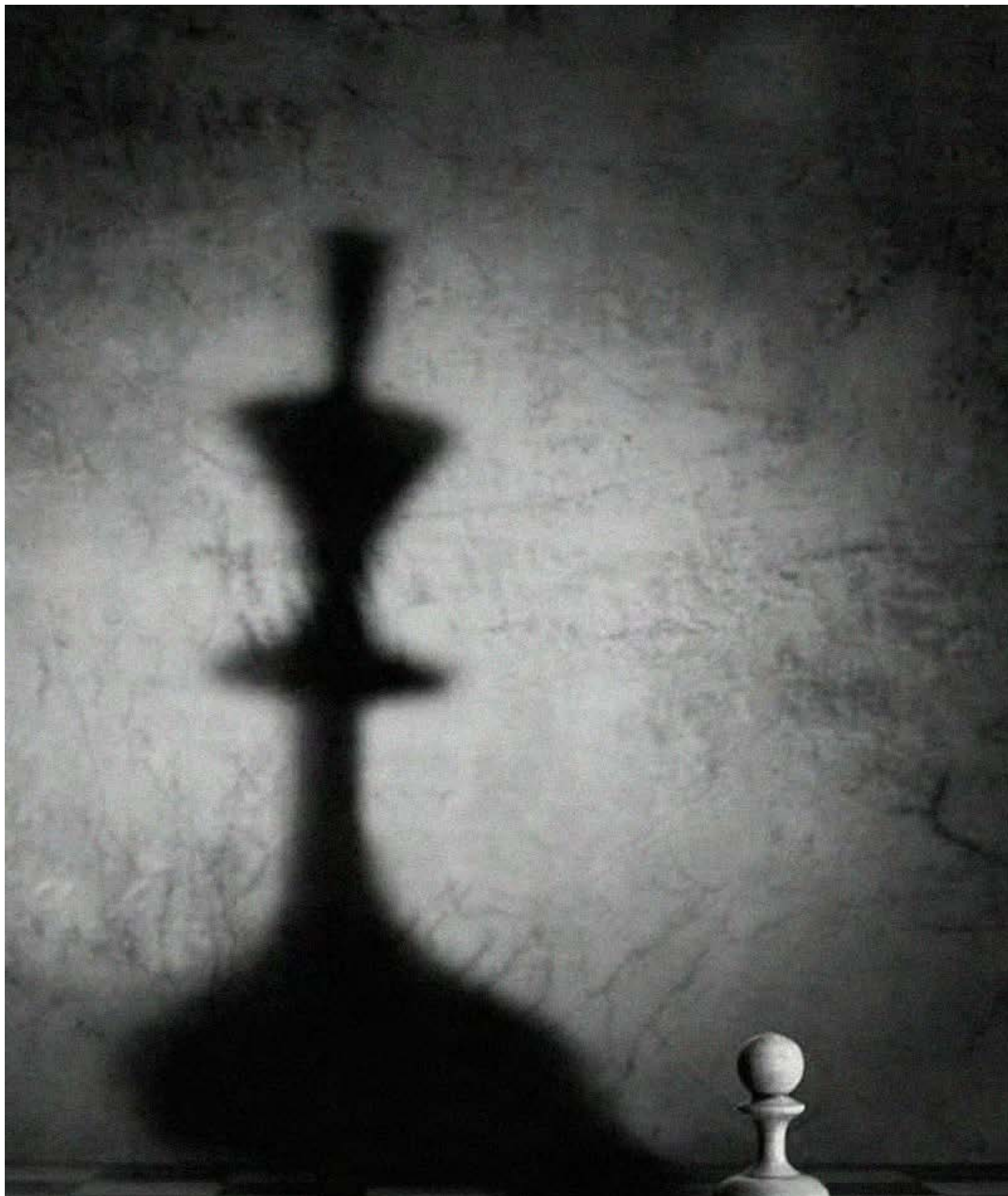
9.

Krisztike egyszer majd meglátogat. Énekelni fog. Meg a régi aratásokról mesél. Hogy milyen is volt. Én pedig ott fogom összefosni magam.

De addig még van időm. Hogy ne basszam el.

Az életet. A szerelmet. Ahogyan ők.

V. Buzás Andrea SUHIÉK

Suhi sokszor morgott, hogy már gyerekkorában kiismerte a mezőnyt. Tudta, némelyek előjönnek, mint királynő a védelem mögül, léphetnek akárhányat, minden irányban, előre, hátra, átlósan, jobbra, balra – őt bezzeg, akár az egyszerű gyalogot, kötik a hiányai. *Mer'az a sors emberek*, pempőzte sokszor, *hogy honnan indulsz az e világi sakktáblán!*

Az udvari leghátsó lakásban lakott, a hajdani közös vécé mellett. Amikor azt mondta, *a lakók*, megvetően az emeletek felé bökött. Ha rossz napja volt, légkalapácsként sújtott bármelyikünkre – törten, darabosan ordítozott házbeli X vagy Y vétkéért.

mi a lófaszt képzelnek ezek

Etussal viszont sose veszekedett. Nem voltak házások, csak – ahogy az asszony mondta mindig – *összeálltunk, mint a vadlibák*. Etus döcögő járású, nagy testű, nagy mellű nő volt. Ő csak Suhi kedvéért morgott, odaadásból, lojalitásból. *Igazad van Suhikám, há' mi a lófaszt képzelnek ezek?* – dohogta, amikor a lépcsőházat takarította vagy a járdát söpörte.

Suhi repedésekkel, mély ösvényekkel teli megközelítéseitől, és gejzírszerű felfröcsögéseitől gyakran begörcsöltünk. Úgy közeledtünk felé, ahogy szakadék széléhez araszol az ember. A mélység örvénye sokszor megcsapott a közelében.

Azon a júniusi szombaton, amikor a láрма miatt kirohantunk a gangra, többen is kijelentették, hogy valami ilyesmire – ami aznap délelőtt történt – már régóta lehetett számítani.

– Tetves riherongy! – ordította Suhi. – Pénzéhes szuka! Befogadtam anyádat, te meg kitúrnál?! Ez kéne neked?! Mi?! Ez?! Ez a penészes kis odú?!

Etus is kiabált, aztán egy nő visított, hogy ebben benne van az ő jussa is, aztán feltépte az ajtót. Tántorgott, majd néhány lépés után összeesett a járdán. Orrából, szájából ömlött a vér. Az öreg utána támolygott, még kezében volt a piszkafa.

Suhi, a téglaszagú, salétromleheletű őslakos, gyerekként került Pestre 1948-ban, miután a nagybirtokot, ahol az apja kocsis volt, és aminek az istállójában megszületett, széthordta az új rendszer, ingóságait pedig a zsellérek gyűlölete. Az ötvenes évek elejétől lakott a házban, akkoriban került a Lósport Vállalathoz lovásznak. Dicsekedett, hogy még a legendás Mészáros II. lovát is csutakolta-abrakolta a Kerepesi úti Loviban.

Sokszor káromolta az Istent, hogy szűkösen mért mindent, húst, csontokat bezzeg adott bőséggel, mert az bántotta leginkább, hogy zsoké nem lehetett, és csak az istállóajtóból nézhette a derbiket. Bár – hogy legalább bakon ülhessen – otthagya az ügetőt, és az utcabeli szikvízkészítő kocsiján pattogtatta az ostort. *Szóódááát vegyeneeeeek!* – kántálta pár évig a Városmajor környékén, néhányan még ma is emlékeznek fiatalkori alakjára. Mokány, vad tekintetű, félszeg fickó volt. *Adj egy szódát, Suhi, és megsimogathatod a bokámat!* – incselkedtek vele a lányok. Aztán visszatért a Loviba, a versenylovak közé, és többé el se mozdult az istállókból. Sok nagy ember megfordult ott, *patracon üldöd ezt a keserves életet, édes egy Suhikám*, mondták neki, *de olyan szerelmes odaadással, ahogy te, senki nem kényezteti a lovakat*. Az istállók párás melegének szentélyéből ment nyugdíjba is, a Magyar Lóverseny Vállalattól, mert akkoriban már annak hívták.

Amikor bontani kezdték az ügetőt, úgy járt a Kerepesi útra, ahogy siratóasszonyok a haldoklóhoz. *Bűnözők ezek...* – pempőzte megindultan hazaérve, és az udvar mélyébe csoszogott. – *Pláááza kell nekik! Pláááza...* – ingatta svájcisapkás fejét, aztán lerogyott a fűzfafotelbe.

Akkoriban kapták kézhez a bírósági idézést, és Suhi úgy érezte magát, mintha háttal ültették volna a megbokrosodott lóra. Hosszan silabizálták az írást, amit Etus másnap már a kapualjban lobogtatott.

– Na aranyom, hát ezt olvassa el! Ki akarja őt forgatni az a kis szutyok...!

– Ki?!

– Hát a Magdi... Itt van e..! Csak olvassa el maga is!

Kiderült, az öreget második feleségének lánya perelte, magának követelve a huszonegy négyzetméteres lakás felét, és valami eltartásra is hivatkozott. A lakást, ami valójában még szoba-konyha se volt, csupán egyetlen helyiség egy kis beugróval, amit fürdőnek használtak. Az igaz, mondta Suhi, éppen második feleségével élt, amikor megvették az önkormányzattól ezt a kis odút, de hát ez mindig is az övé volt, akkor már több mint negyven éve. És különben is, csak három évig éltek együtt, aztán meg is halt a Joli. Beteg volt az már akkor is, amikor befogadta, mert leginkább csak szánalomból vette el, és rövidebb ideig élt vele, mint az Etussal...

jön a riherongy

Suhi viharvert szívét minden ébredésnél megrázta az ügy, és napközben is panaszkodott, hogy még a per gondolatára is megroggyan a lába és melege lesz a svájcisapka alatt. Hónapokig, aztán évekig ment a pereskedés. *Nyúlik ez, mint az alsógatya* – fortogott Etus. Lobbanékony lett ő is, dohogott, hogy Suhit elemésztí a per,

merazakisszutyok tudhatná, hogy nem tud fizetni, még ha akarna se tudna, és ha kihúzzák alóla a lakást, mehet a Majorba hajléktalannak. Szombaton jön a riherongy, hogy peren kívül egyezkedjenek! *De mondja már meg aranyom, mi a lófasz egyezkedni való van ezen?!*

A nő még az ajtó előtt meghalt. Suhi meredten ácsorgott a mozdulatlan test fölött, aztán akár egy korhadt gerenda, a nő mellé zuhant. Etus mentőért sikított, közben ránk ordított: *Bámuljanak! Hát csak bámuljanak!*, zokogta, mire visszahúzódtunk a korláttól.

– Ez az odú is csak arra volt jó nekik, hogy agyonverjék érte egymást... – mondta valaki, már a rendőrök gyűrűjében.

Suhit börtönkórházba szállították, Etus másnaptól beteget jelentett. Időnként láttuk, ahogy a vérfoltot sikálta, egyébként alig bújt ki a lakásból. Tán egy hónap múlva kezdett dolgozni, összeszorított szájjal takarított a kapualjban. Kérdeztem, hogy van az öreg.

– Pihen – hasította pengeélesen. Lökött egyet a kukán, aztán az udvar felé döcögött. – A szekrény tetején, egy urnában – szólt a válla fölött. – Mer' pénzem nincs, hogy eltemessem.

Azt suttogták, ő ütött. Kíméletlenül püfölte a nőt, Suhi hiába csitította, alig tudta kicsavarni kezéből a piszkafát.

Bíró Béla INTEGRÁCIÓ VAGY ASSZIMILÁCIÓ

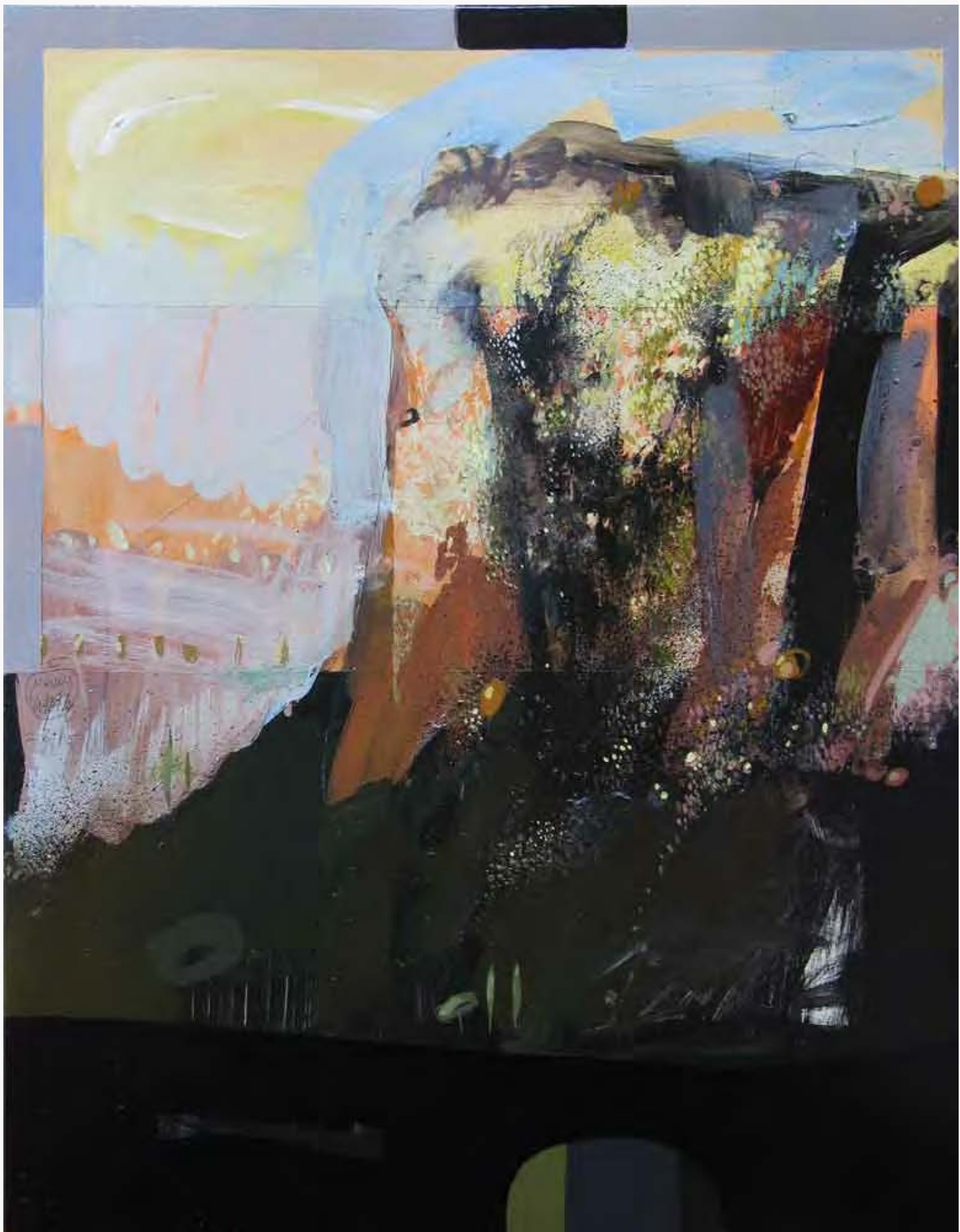
Elias Canetti is úgy vélte: *„Nehezen elviselhető gondolat, hogy az idő egy meghatározott pillanatát követően a történelem megszűnt valóságosnak lenni. Anélkül, hogy ennek tudatában lehetett volna, az emberi faj hirtelen elveszítette a valósághoz fűződő kapcsolatát. Eszerint mindaz, ami azóta történt, nem lenne igaz, éppen csak nekünk nem lehetne erről tudomásunk. Legfontosabb célunk és kötelességünk, hogy megkeressük ezt a pillanatot, mert amíg meg nem találjuk, tovább kell folytatnunk a jelenlegi rombolást.”*

teljes értékű török

Mindaz, ami napjainkban történik, Canetti gyanúját látszik alátámasztani. S mintha a „pillanat” is tudható lenne, mikor a törés bekövetkezett: amikor az állampolgár fogalma a kisebbségek nyelvi-kulturális identitásának tilalmával társult. Igaz, erről a – szabadság kultuszával összeegyeztethetetlen – tilalomról a modern társadalmak a „másság” kultuszával próbálták elterelni a figyelmet. Az oly „szépnek” tekintett „másság” azonban nem a nyelvi-kulturális különбözés volt, hanem ennek egyfajta pótszere csupán. Egy töröknek még ma, és Európa legtoleránsabb nemzetállamában, a németben is csak a német nyelv és kultúra tökéletes ismeretében és elfogadása esetén van joga „teljes értékű” töröknek, azaz „másnak” maradni. Ha ragaszkodik saját nyelvéhez és kultúrájához, azaz ha nem egyénként, hanem egy közösség tagjaként szeretne a többségi társadalomba integrálódni, rá kell ébrednie, hogy törekvéseit a többség az ellenségesség, a manapság gyakran hangoztatott „németgyűlölet” megnyilvánulásának tekinti.

A nyelvi vagy kulturális kisebbségeket ugyanis megkülönböztetik. Hogy milyen kritériumok alapján, felette rejtélyes. Én legalábbis nem ismerem a kritériumokat, de a hiányosság valószínűleg sajátos helyzetemből fakad.

A „píszit”-t is mindig sajátos helyzetek alakítják. Merkel befogadna minden bevándorlót, de a német belügyminiszter, Maizière, mert neki kell rendezni a dolgot, sokkal szigorúbb. Pedig a bevándorló-áradat, mely Németországot elárasztja, perspektivikusan bagatell. Európai léptékben különösen az. A német gazdaságnak, s az európai államok többségének is sokszorosán több bevándorlóra van szüksége. Ahogyan a mai Magyarországon is legalább 40 000 betöltetlen munkahely van. Mi akkor a baj?

Nagy Gábor: Bazalt V.

Mert baj tényleg van. S aligha kétséges, hogy lényege az integráció és az asszimiláció tisztázatlansága. Félreértés ne essék, az asszimiláció jogát (a saját nyelv és kultúra feladásához) eszemben sincs megkérdőjelezni. Egy nyelvű és kultúrájú társadalmainkban rengeteg az asszimiláns. Igaz, gyakorta éppen ők képviselik a legtűrelmetlenebb nyelvi-kulturális nacionalizmust. Erre a magyarországi Jobbik soraiban bőséges példa akad. Az asszimilánsok gyakran úgy érzik, hogy valódi többségi voltukat vehemens kisebbségellenességgel kell demonstrálniuk. A jelenség még a Nyugat – bizonyos értelemben tényleg multikulturális – társadalmában is megfigyelhető. Robert A. Dahl, angol szociológus szerint *„Ahol a nyelvi különbségek a hagyományban gyökereznek... a nyelvi kisebbségek jogot formálnak saját nyelvük használatára. E jog megtagadása erőszakot szülhet, s gyakran szül is; az elnyomás könnyen polgárháborúhoz vezethet. Végül is a nyelv mélyen beágyazódik egy személyiség belső rétegeibe; azt mondani, hogy az enyéim nyelve alacsonyabb rendű a másokénál annyi, mint azt mondani – az enyéim alacsonyabb rendűek másoknál. Mivel az amerikai partokra érkező emigránsok szegények és kiszolgáltatottak voltak, az angolul beszélő többség rájuk tudott kényszeríteni egyfajta nyelvi homogenizációt. Sohasem fogjuk megtudni, hogy önbecsülésüket és gyerekeikét mekkora sérülés érte.”*

magyarabb a magyaroknál

Aki nyitott szemmel és füllel jár a világban, ma is érzékelheti, micsoda traumát jelent még a régebben asszimilálódottak jelentős részének is az idegen hangzású név. Tulajdonosa szinte minden esetben kompenzálni kényszerül, vagy úgy, ahogy a Jobbik német származású budapesti főpolgármester-jelöltje, aki magyarabbá válna a magyaroknál, vagy a magyar nemzeti eszme gyakran ártatlan megnyilvánulásaiban is személye elleni merényletet szimatol. Amit aztán a többség értelmez identitása elleni támadásnak.

Az ember soha nem önként válik meg identitásától, nincs természetes asszimiláció – mindegyik természetellenes.

De adott körülmények közt racionálissá válhat. Ismét Dahlt idézve: mindaddig ésszerű a többségi társadalomba olvadás, *„amíg a többség képviselőjeként szerzett előnyeim meghaladják a kisebbségi lét által okozott veszteségeimet”*. A valóban normális megoldás mégis az együttélő közösségek identitásának megőrzését garantáló kölcsönös két- vagy többnyelvűség volna. Az egyre nyilvánvalóbb többségi elutasítás ugyanis a kisebbségekből – épp a nyugati társadalmak által büszkén hirdetett szabadság jegyében – erőteljes ellenérzéseket vált ki, a kisebbségek közösségi lényekként kevésbé érezhetik magukat valóban szabadnak. S ezt a szabadsághiányt – a jelek szerint – az „egyénség korlátlan szabadsága” sem képes kompenzálni. Tapasztalataim azt sugallják, hogy Magyarországon sem. Arról nem is beszélve, hogy ha a többségi társadalom arra kényszerítheti az állampolgárokat, hogy nyelvi-kulturális (implicite erkölcsi) vonatkozásban hasonuljanak, miért volna a törzsi mentalitás jele, ha a kisebbségi közösségek meg arra készítenék tagjaikat, hogy nyelvi-kulturális (implicite erkölcsi) vonatkozásban hűségesekek maradjanak a kisebbségi közösséghez is?

A legmegdöbbentőbb, hogy egy magyar állampolgár nem is tud mit kezdeni a kölcsönös kétnyelvűség fogalmával. Angolul franciául, németül megtanulni sikk, de szlovákul, szerbül, románul...? Még a német is csak világnyelvként elfogadható, kisebbségi nyelvként legfeljebb egyfajta álnyilvánosságban, a közszolgálati tévé kisebbségi adásaiban húzhatja meg magát. Ha a második világháború után a németek (és a többi kisebbség) által is lakott településeken az állam a magyarok számára ugyanolyan lehetőséget teremtett volna a kisebbségi nyelvek helyi hivatalos nyelvkénti elsajátítására, mint a kisebbségek számára a magyaréra, a magyar társadalom ma nyelviileg Európa egyik legirigylésreméltóbb többnyelvű nemzeti közössége lehetne. Minden előnnyel együtt. Ehelyett a hatalom még a német nyelvet is sikeresen kiszorította a közéletből. Csak a kisebbségeknek volt kötelező megtanulni magyarul, a velük élő magyaroknak lehetőséget sem teremtettek, hogy más ajkú embertársaik nyelvét elsajátítsák. Közben azonban megkövetelték volna, hogy a határon túli magyarok megőrizték nyelvüket és kultúrájukat. S ez utóbbi a – nem kevésbé vehemens – többségi nacionalizmusok dacára nagy vonalakban sikerült is.

A probléma megoldásának európai változata, a multikulturalizmus, az államnyelven gyakorolt hagyományápolás erre alkalmatlan. Az európai trend mégis félreérthetetlen. Az egységes és oszthatatlan román nemzetállam meghatározó pozícióit – a Nemzeti Liberális Párt európai gondolatrendszerének „hála” – fokozatosan a román asszimilációs politika vívmányainak számító „idegen” eredetű románok foglalják el. Az echt német, mert korábban a romániai németek „etnikai” pártjának elnökeként, s az egykor szinte színnémet Szászszében polgármestereként ismertté vált Klaus Johannis után, aki nevét közben a román helyesírás követelményeihez igazítva újabban Iohannisként tünteti fel, a román állam

„legfontosabb” hatalmi struktúrájának, a Román Hírszerző Szolgálatnak (a SRI-nek) frissen kinevezett igazgatója, Eduard Hellvig is ugyanannak a liberális pártnak a köreiből került ki. A Parlament által megerősített kinevezés azt az alapvető információt küldi a nemzetközi nyilvánosságnak, hogy Romániában nyoma sincs a nacionalizmusnak, hiszen a magyarok szeparatista törekvéseit (melyek amúgy nincsenek is, hiszen a magyarság nevében egy-két eszement székely zelegorkodik) nem románok, hanem a német kisebbség tagjai bélyegzik meg. Az ötlet korántsem eredeti. Ez is, mint az elmúlt 150 év annyi zseniális ötlete, tőlünk, magyaroktól származik. Az Osztrák–Magyar Monarchia liberalizmusa a századelőn a Felvidék iskoláinak élére zsidó származású magyarokat delegált, hogy a szlovákokat elmagyarosítsák. A piszkos munkát nem a „fajmagyaroknak” kellett elvégezniük, hanem a nem-igazán magyar asszimiláltaknak, akiket aligha lehetett magyar nacionalizmussal vádolni. Ennek – a jelöltek által lelkesen vállalt gyalázatos húzásnak – aztán meg is ittuk, s a szlovákiai magyarok máig isszák a levét.

Nagy Gábor: Tájmetszet

A romániai magyarok masszív hozzájárulásával (becses személyem is közéjük tartozik) államelnökké avanszált szebeni polgármester Angela Merkelnek büszkén újsághozhatta, hogy Romániában „nincs magyar kérdés”. Pedig még német is van. Igaz, ma már pusztán retrospektíve, de továbbra is élesben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem jeles professzora, Mircea Muthu (s itt iróniának nincs helye, Muthu professzor valóban élvonalbeli értelmiségi) a romániai származású Herta Müller Nobel-díját Románia arculcsapásaként érzekelte, hiszen az író – szerinte – a nemzetközi média üdvöskéjének számító Umberto Eco elől az erdélyi szász diaszpóra manipulációnak köszönhetően (azaz a Romániából kitelepedett német nacionalisták ügködéseinek „hála”) halászta el a Nobel-díjat.

Angela Merkel lelkesen barátkozik Klaus Johannissal. Mindketten a teljes asszimiláció hívei. Mert Merkel „integrációja” valójában asszimiláció. Aki Németországban akar letelepedni, németté kell válnia. Nemcsak németül kell megtanulnia, nemcsak a német kultúrát kell elsajátítania, de „németül” is kell viselkednie. Amibe beletartozik a lemondás a saját kultúráról. Ezt a – terrorisztikus – gyöngédséget kéne a „szerencsétlen” muszlimoknak modern európai demokráciaként elfogadniuk.

A probléma persze nem a német nyelv ingyenes elsajátításának jogával, hanem a saját nyelv feladásának kimondatlan, de a közösségi jogok elutasítása által félreérthetetlené tett igényével van. Meg azzal, hogy a kisebbségeknek még magái a kedvezményt, azaz a német nyelv ingyenes elsajátítását is egyfajta kényszerűségként kell megélniük. Hogy ez utóbbit a mai nemzetállamok polgára magától értetődőnek tekint, azt leginkább az a rettegés jelezheti, mely az úgynevezett „gettósodás”, a „párhuzamos társadalmak” fogalmainak hallatán elfogja. Pedig maga az Európai Unió is efféle „gettókból”, „párhuzamos társadalmakból” épül fel. Ezek egyetlen „ellenszere” a már említett *kölcsönös többnyelvűség*, amikor is azok, akik *közvetlenül érintkeznek egymással*, kisgyerekkortól magától értetődően, az együttélés hatására tanulják egymás nyelvét – a többségiek is, mert ettől semmiféle informális tilalom (többségi nacionalizmus) nem tarthatja vissza őket. Ha a nemzetállamokon belüli „gettók”, „párhuzamos társadalmak” retteneteseek, akkor az Európai Unió is az.

normasértések

A nagy nyugati egyetemeken, amint arról a Spektrum című német tudományos szaklap online melléklete beszámolt, az utóbbi időben egymást érik az igazságérzet kialakulásának folyamatát feltáró kísérletek. Nyilvánvaló, hogy a társadalmi együttélés alapját jelentő igazságérzet – földrajzi helyzettől, kultúrkörétől, nemzeti hovatartozástól, nemtől függetlenül – már 6–10 éves korban kialakul. S bár az empátiát és az ebből adódó erkölcsi érzéket a társadalmi együttműködés alapozza meg, az erkölcsi érzék kialakulásában azoknak az informális szankcióknak is meghatározó szerepük van, amelyekkel a közösség az együttműködés szabályait megsértő egyéneket sújtja. Az együttműködési hajlam és a büntetés súlyossága kölcsönösségi viszonyban áll. Azokban a társadalmakban, amelyekben gyakrabban fordulnak elő normasértések, súlyosabbak a büntetések is. Mindez magától értetődőnek tűnik. Sőt, analóg jelenségek az állatvilágban is megfigyelhetők.

A szakembereket ezért is döbbenette meg a felfedezés, hogy az embernél az együttműködési hajlam, s az ezt megalapozó empátia kialakulásával párhuzamosan egy másik sajátosság is kialakul, s ez az előbbinek épp az ellenkezője. Az egyes társadalmi csoportok tagjai (és itt a társadalmi csoport fogalma a családtól a tömbházig, az utcáig, az iskoláig, a településig, régióig, országig, sőt kontinensig tágítható) hajlamosak saját csoportjuk tagjait gátlások nélkül előnyben részesíteni „idegen” csoportok tagjaival szemben. Vagyis az igazságérzet, s következésként az empátia és az önzetlenség a csoportok közti viszonyok szintjén nem működik. A szakemberek ebből a tényből nem vontak le messzemenő következtetéseket, de számomra nyilvánvaló, hogy az emberi társadalmak fejlődése megrekedt valahol a négy-ötéves gyerek szintjén. Ami a másik csoport tagjait illeti, ritkán vagyunk képesek igazi empátiára. Ennek egyetlen oka lehet: a tényleges együttműködés hiánya. Az, hogy a modern világ a társadalmi csoportok közti együttműködést egyének közti együttműködésre próbálja szűkíteni. Ez pedig gátat szab a csoportempátia réges-rég esedékes kialakulásának. Arra ugyanis csak akkor nyílna lehetőség, ha a csoportok (a szó legtagabb értelmében) egységes (bár természetesen mindig többé-kevésbé ad hoc) entitásokként, azaz *közösségi* individuumokként működhetnének együtt.

Nagy Gábor: Tájmetszet I.

Ennek a manapság uralkodó egyoldalúan *személyközpontú* individualizmus szab gátat, s ezzel éppen az eltérő csoportokhoz tartozó individuumok együttműködését teszi globálisan lehetetlenné.

Az a világrend, mely az Amerikai Egyesült Államok égisze alatt egyengeti a liberális demokráciák útját, a kisebbségeket csupán a „nemzetállami harmónia” jelentéktelen zavaraiént érzékeli. Lehet, hogy a romániai magyarság léte is efféle zavar. De bizonyosnak látszik, hogy az új, globalizált világ csupa ilyen zavarból épül majd fel. E sok kis zavar aztán nagyon jelentékennyé válhat.

A mai kisebbség-ellenesség előbb-utóbb azok ellen fordul, akik ma a kisebbségek fölötti uralom (egykor általunk, magyarok által is alaposan kiélvezett) bódulatában élnek.

ellentétes táborok

Az Amerikai Egyesült Államok politikai nyilvánosságát egyébként nem annyira politikai, inkább kulturális ellentétek tagolják. Ez a tény önmagában is meglepő, hiszen a nemzetközi szinten főként amerikai közvetítéssel terjedt el a politikai meggyőződés, hogy a nemzetet az állampolgárok közössége alkotja, és a kulturális különbségeknek politikai értelemben nem lehet jelentőségük. De ha figyelmesen megvizsgáljuk a különbségeket, amelyek mentén az amerikai demokraták és köztársaságiak ellentétes táborokba sorakoznak, csupa olyan sajátossággal találkozunk, amelyeket a tudomány korábban a kulturális nemzetek vonásai között tartott nyilván: eltérő történelemfelfogások, eltérő hagyományok, eltérő divatok, eltérő státusszimbólumok, sőt eltérő nyelvi preferenciák és etnikai kötődések. A hivatalos amerikai politikaelmélet azokat, akik a nemzeti egyetemességgel szemben ezekhez a sajátosságokhoz ragaszkodtak, nacionalistáknak, a törzsi mentalitás híveinek bélyegezte. Ezt a demokraták és a köztársaságiak esetében nem teszi, a jelenség előtt tehát tanácstalanul áll. De hát kik szavaztak legutóbb Obamára, és kik Romneyre? Obamára a kisebbségek. A fiatalok, a magányosan élők, a nők, a feketék, a latínók, az ázsiai bevándorlók, a nagyvárosiak, a legképzettebbek és a legkevésbé képzettek, a kiskeresetűek és a szakszervezeti tagok. Romneyra a fehérek és a déliek, akik egyben templomjáró keresztények, és a társadalom vagyonosabb rétegéhez tartoznak.

Igaz ugyan, hogy az etnikai kisebbségek mélységesen kiábrándultak Obama politikájából, mert az ígéreteket csak kis részben teljesít(h)ette, de ők Romneyra vagy párttársaira továbbra sem szavaznak, hiszen Romney kifejezetten kisebbségellenes jelszavakkal (egyebek közt a pozitív diszkrimináció leépítésének szorgalmazásával) kampányolt, s nem rejtette véka alá, hogy a gazdag fehér középosztály és a felső tízezer érdekeit képviseli. Azaz az urnák előtti döntésben elsősorban a kulturális különbségek és nem a politikai megfontolások játszzák a főszerepet. Még a magasan képzett értelmiségiek sem politikai okokból, hanem a többség–kisebbség szembenállásban rejlő veszélyek felismerése miatt szavaztak Obamára. Megrettentek a várható következményektől. Az úgynevezett olvasztótégely által nemzeti közösségé asszimilált fehérek, az alapító atyák leszármazottai ugyanis görcsösen ragaszkodnak korábbi hatalmukhoz. A feketék továbbra is fajgyűlöletre, a latínók és az ázsiaiak kisebbségellenes előítéletekre panaszkodnak. Az arab származásúakról nem is beszélve. A nemzetbiztonság elvét a politikum egyre inkább a hatalom birtokosainak szolgálatába állítja, s ezzel tovább növeli a társadalom megosztottságát, a kisebbségek eltökéltségét. Obama is foglya a helyzetnek. A politikát uraló gazdasági hatalom szorításában képtelen azok érdekeit képviselni, akik rá adták szavazatukat.

Amerikában, akárcsak Magyarországon, két – eltérő kulturális értékek mentén szerveződő, kulturális értelemben *nemzeti* – közösség áll egymással szemben. S a küzdelemben a korábban asszimiláltak jelentős része is disszimilálódik, azaz megpróbál visszatérni elhagyott kulturális értékeihez. A hagyományos politikai értékek azonban csak akkor érvényesülhetnek, ha a társadalom kulturális értelemben is vállalja pluralitását, ha a politikai nemzetet alkotó, immár idézőjeles kulturális nemzetek autonóm entitásokként szerveződhetnek. S az – önmagát nyelvileg-kulturálisan plurálisnak tekintő – állam legitim szerveződésekként ismeri el őket.

Nagy Gábor: Tájmetszet II.

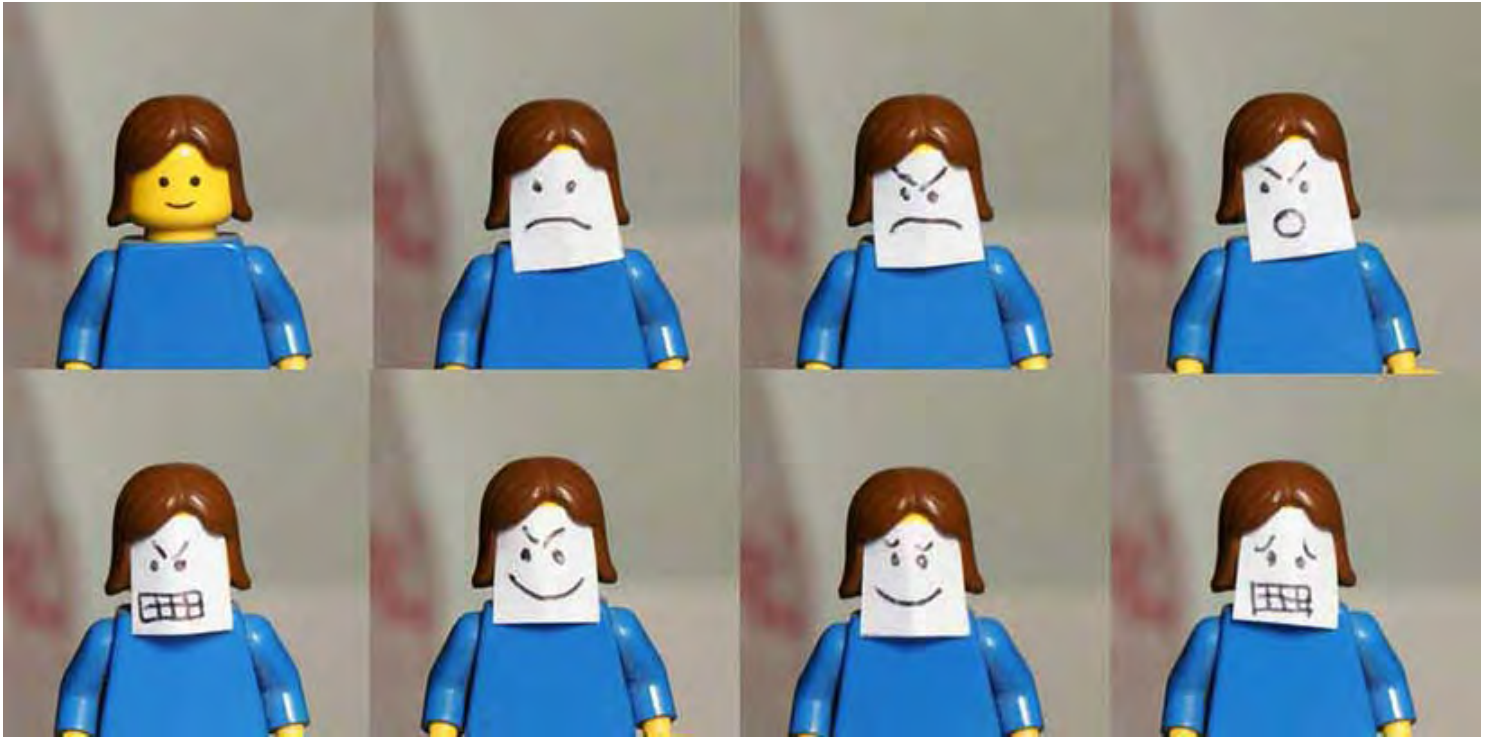
A szabadság amerikai hagyományai elkerülhetetlenné teszik, hogy a következő évtizedekben az amerikai társadalom ennek a kulturális pluralizmusnak a jegyében fejlődjön. Az asszimilációnak az lett volna az értelme, hogy a kulturális különbségek megszüntetésével egységes, összeforrott politikai közösség teremtsődjön. De ha az asszimiláció (a nyelvvesztést követően is) regenerálja a kulturális különbségeket, amelyeket eredetileg megszüntetett volna, többé nem lehet megoldás.

szabályozott együttélés

Csak a kulturális különbségek politikai legitimációja, a különböző kultúrák szabályozott együttélése válhat egészséges politikai kultúra alapjává. Az, amiért mi, kelet-közép-európai etnikai kisebbségek is harcolunk.

Merkel amerikai típusú befogadó nemzetté alakítaná Németországot. De amire a világ legfőbb hatalma száz év alatt sem volt képes, a jóval jelentéktelenebb Németországnak aligha sikerülhet.

Tényleg ideje volna visszatérni a valósághoz...

Reményi Tibor INDULATOK NÉLKÜL?

Baráti körben elhangzik egy név, mire társaságunk okos, tehetséges tagja hirtelen rávágja: „az egy gengszter!” A többiek szemében kétely villan, de senki nem kérdez rá, miért is. Érezni, hogy a további indoklások is elfogultak, hamisak lennének. Talán tényleg „gengszter” az említett személy. Az indulat mindenesetre hozzáférhetetlenné teszi az igazságot, nincs bizonyítás, nincs cáfolat. A beszélgetés egy percre meg is reked, kis csönd ül a társaságra. Témát kell váltani, de innentől nemigen lesz őszinte a véleménycsere. Akik jobban ismerik az indulatos beszólót, sejtik is, mik a tabutémák – ezeket jobb elkerülni, mert ugyanilyen summás ítélet várható.

Az *indulatos* szót használjuk a hirtelen haragra gerjedő emberre, de általánosabb, pozitívabb és elemeltebb jelentése is van: a tartós, felfokozott érzelmi állapot, például a lelkesedés vagy az erős ragaszkodás is csupa indulat – jó indulat.

veszteség

A negatív indulatok mély sérelemről, veszteségről árulkodnak, az ellenszenv vagy a gyűlölet nem csupán az indulatoskodó szangvinikus alkatából ered. Mindenesetre az indulatból mondott vélemény, értékítélet törvényszerűen torz, téves, és súlyosan káros, romboló lehet. Legtöbbször a megsértett ember is indulatból reagál a sértésre.

Amikor az indulat mögött nincs megkeményedett gyűlölet, múltó érzelemkitörésnek is felfogható, ez hol negatív, hol pozitív irányban leng ki. Az ilyen indulatos emberen még mosolyogni is lehet, ha meg önironiája van, egyenesen szerethető; környezetében mindenki tudja, hogy nem kell nagyon komolyan venni a beszólásait. Amikor lecsillapodott, lehet vele beszélni, nincsenek tabutémái.

Örültem, mikor hosszú idő után megjelentem egyetemi csoporttársamat, akivel öt évig kollégiumi szobatársak is voltunk. Meghívtam abba az óbudai kisvendéglőbe, ahol rendszeresen találkozom a barátaimmal. Jót derültünk, hogy a helyszínen nem ismertem meg. A kellemesen induló társalgás hamar kellemetlenné vált, mert új vendégünk politikai elfogultsággal szócsatákat kezdeményezett. A tájékozott, világot látott, művelt emberből egyre-másra kitért sértettsége. De a válaszolók sem szerepeltek túl jól – óhatatlanul emeltebb lett a hang, egyre több az indulat és egyre kevesebb az érvelés. Azután éreztük, jobb, ha kerülünk bizonyos kérdéseket. Marad a véleménykülönbség, de nem ingereljük egymást. Az együttlétre menthetetlenül szomorúság telepedett.

Robert McGoldrick, flickr.com

Negyedik gimnazisták voltunk, 17-18 évesek, és fiatal orosz tanárunk, egyben osztályfőnökünk, év vége felé egyszer szokatlanul sok tanulnivalót adott fel másnapra. Orosztagozatos osztály lévén mindennap volt oroszóránk. A jó színvonalú osztály éltanulója voltam, és sokakkal ellentétben nagyon szerettem az orosz nyelvet. Akkor osztálytársaim ösztökéltek, hogy osztálytitkári minőségemben tiltakozzak a túl sok lecke ellen. Furcsa volt a kérés, többnyire csak az egymás közötti veszekedések csillapítására vették igénybe „titkári tekintélyemet”. Mégis engedtem a kérésnek, sőt magamat is belelovaltam az ellenkezésbe. Remegő hangon tiltakoztam hát az osztály nevében. Fojtogatott az indulat, elragadtattam magam... „A tanár úr lehetetlent kíván tőlünk, ingerel bennünket, pedig tudja, hogy holnap latinóra is lesz...” Tanárunk türelmesen válaszolt: „ha te is így gondolod, akkor egyáltalán ne készüljetek holnapra”, és összeszorított szájjal kisetett a teremből.

lelkifurdalás

Nagyon rosszul éreztem magam, sejtettem, hogy túllőttem a célon, nem is azzal, amit mondtam, hanem ahogyan mondtam. Minden szavamban sistergett az indulat. Valóban úgy találtam, megtanulhatatlanul sok a lecke – de miért is? Talán ötven új szó, kifejezés meg a kétoldalas fordítás? Ilyet eddig mégsem tett, mi ütött belé? És belém? Lehet, őt felbosszantották a tanáriban, és rajtunk tölti ki mérgét. De én miért támadtam, vádoltam? Rágott a lelkifurdalás. Felültem kerékpáromra, és elhajtottam a tanár lakásához. Gombóc volt a torkomban, amikor becsöngettem, azt kívántam, bár csak ne lenne otthon. De hát akkor minek jöttem? „Tanár úr, azért jöttem, mert megbántam, hogy akkora indulattal szóltam a

lecke miatt. Ne haragudjon, ha megsértettem...” Csodálkozott, alig tudott megszólalni. „Nincs semmi baj, Tibor, nem haragszom. Holnap az órán megbeszéljük” – de nem kellett már beszélni az egészről, a görcs valamelyest mindkettőnkben oldódott.

Az indulatosságnak tűnő viselkedési mód sokaknál genetikai hiba. Ezzel nehéz megküzdeni. A motorikus ingerek sebessége legyőzi a kontrolláló meggondolás sebességét. A versenyfutás csaknem mindig a spontán ingerület győzelmével végződik, és heves reakcióban nyilvánul meg: meggondolatlanul kimondott szó, hirtelen mozdulat, tipikus pózokat mutató önkéntelen testbeszéd.

A viselkedéskutatók szerint valamelyest meg lehet tanulni az indulatok „kezelését”. Önfegyellemmel, -fegyellemmel, csoportos önismereti foglalkozásokkal. Kevésbé tudományos, de meglehetősen eredményesebb módszer, ha az élettársam, barátom, hozzám tartozó szeretettel figyelmeztet: „már megint felemelted a hangodat!”

Megfigyeléseim szerint a negatív indulatot csak a pozitív érzelem olthatja ki. A pillanatnyilag vagy akár megrögzötten rosszindulatú embert a szelíd hangnem, a jóindulatú érvelés meggyőzheti, a pusztán racionális érvek sohasem. Ha a feltoluló ellenszenv mellett a rokonszenves tulajdonságokat is meglátnánk, talán nem csattannának fel olyan hamar az indulatszavak. Ha nem volnának ítélkezőek, ledorongolóak és megalázóak mondataink.

Thomas Hawk, flickr.com

Viták nélkül elszorvad a gondolkodás, de kulturáltan vitázni csak visszafogott indulatokkal lehet. Ha a túltengő érzelmek minősítésekbe, sértésekbe csapnak át, a vitának nincs is értelme.

nincs győztes

Indulatmentes ember, szerencsére, nem létezik. Érzelmek nélkül nem ember az ember, az indulatosság is szinte szükségszerű eleme viselkedésünknek. Még a korszerű humanoidokat is úgy programozzák, hogy képesek legyenek bizonyos indulatokat „megérteni” és kifejezni. De az állandóan indulatos légkörben pokol az élet, az ilyen térből, az ilyen

közösségből mindenki menekül – vagy örökké harcol, még hozzá olyan harcban vív, ahol nincs győztes. Mert „szükséges, hogy botrányok történjenek, de jaj annak az embernek, aki megbotránkoztat!” (Máté ev. 18,7.)

felső kép | Daniel, flickr.com

Muskovics Marianna ISMERLEK

Bizonyos mozdulatokat – még inkább mozdulatlanságokat – kétségkívül férfiak fejlesztettek tökélyre. Ő például, ez a domborulatok játékát felvonultató márványszobor úgy bújik szeretőjéhez, ahogyan csak a végtelen szomjúságban megrekedt márványszobor képes. Szemét lehunyva oldalra biccenti fejét, homloka épphogy érinti a keblet, miközben a nő bőrére apró csókot lehel, és egész testével ízleli hajlatait. Karját maga mögött hagyja, hátán a visszafogottságtól feszülnek az izmok. Finomra hangolt szenvedély a válasz, kislányos mosoly, szótlán odaadás. Rodin *Örök bálvány* néven ismert[1] szobra a hosszan tartó párbeszéd egyik darabja, melyet a tanítvány, szerető és múzsa szerepét betöltő Camille Claudellel egy évtizeden át folytatott. Válaszra adott újabb válasz, kettejük agyagba-bronzba-márványba foglalt nyelvén.

szunnyadó érzékiség

Camille az 1880-as években mint egyetlen női *praticienne* dolgozott Rodin mellett, amikor a mester karrierje kezdett felívelni. Rodin ezekben az években kapta megrendeléseit a *Pokol kapuja* és a *Calais-i polgárok* elkészítésére, *A romlás virágainak* illusztrációira és a Victor Hugo-émlékműre. A műhelybe csöppent Camille fiatalsága és tehetsége megihlette a húsz évvel idősebb Rodint, aki viszonzásul felélesztette a tanítványban szunnyadó érzékiséget. Nemcsak szenvedélyes szeretőre és bizalmasra találtak egymásban, de Camille elsőrangú segéderőnek is bizonyult, hiszen modellként és múzsaként testét kölcsönözte Rodin alakjainak, s mint csendestárs közreműködött a nagyszabású megrendelések elkészítésében. Gyümölcsöző kapcsolatuknak egyetlen szépséghibája volt: Rose asszony.

„egy Angyal, balga utazó,
akit a Torz szerelme éget
és aki rettentő lidércek
közt vergődik, mint egy uszó,

és küzd, félig halálraváltan,
egy roppant örvénnyel, amely
kerge bolondként énekel
s piruettezik a homályban;”[2]

*

Az *Isteni színjáték* bűnhődő szerelmeseinek, Paolo és Francesca már korábban is megjelentek a *Csók* és az *Örök tavasz* alakjaiban, melyekre Camille a *Mahābhārata* egyik mesés szerelmi történetével válaszolt. Mindhárom a várva várt egymásra találás pillanata, kicsit érzelmes, kicsit túlcsonduló, és talán mulandó is. A *Sakuntala* mellett a *Keringő* – Camille egyik legkifejezőbb szobra – szintén e párbeszéd része lehetett, habár egyes feltevések szerint ez a darab Debussyhez fűződő románcával hozható kapcsolatba.[3] Mindenesetre az addig önfeledt szerelmesek álmvilágáról az *Örök bálvány* egészen másképp szól: mintha nyomtalan úton, öntudatlanul jutottak volna a fellángolástól a mámor *állapotáig*. Tartózkodón, csendesen, túlfutóten, ahol „közel az ég, de még nem érhető el, és közel a pokol is: még nem feledhető.”[4]

drámaian megélt vallásosság

A mű, előzményeihez hasonlóan, valószínűleg bája miatt került le a tervezett párizsi Iparművészeti Múzeum, Dante Poklát megjelenítő, és soha meg nem nyíló dískapujáról,[5] hogy végül helyét az önálló alkotásként *Fugit Amor* néven ismert kompozíció vegye át. Rodin évtizedeken át dolgozott a *Pokol kapuján*, részleteit addig tökéletesítette, míg végül követhetetlenül átalakult, a folyamatot több ezer vázlat, ötlet, agyagmodell és legalább ennyi kétkedő-kritikus szó kísérte. Dante drámaian megélt vallásossága és Baudelaire *A romlás virágainak* hatása is érződik – az utóbbihoz Rodin 1884-től készített illusztrációkat.

Zuhanó alakok, esdeklő bűnbánók, hiúság, árulás, paráznaság, halálra adott csecsemők, kétségbeesett életöszön, húsrá éhező csontvázak – a kárhozottak vonaglása indafonatok szövevényeként tárul elénk. Ennek a pokolnak a palettáját szélesre szabták, bőven jut szerep mindnyájunknak itt, ahol egyikünk sem várhat magányos bugyrot, melyben nyugodt körülmények között érhetné utol a végzet, vagy ahol kevésbé látványos megszágyulásban lehetne részünk. És az eszményi szerelem bálványának hol másutt van helye, ha nem itt?

*

Rodin Maria nevű nővérét Barnouvin nevű festőhöz fűződő szerelmi bánata hajtotta apácasorba, és az önkéntes bevonulás után hamarosan meghalt. Mindössze huszonöt éves volt. Rodin fájdalmában munkáját, szobrászati tanulmányait félbehagyva belépett a Szent Szakramentum Rendbe, ahol papnövendékként élt a testvérek között egy éven át. Gyóntatója büszjét elkészítve, Eymard atya felismerte Rodin tehetségét, és visszaküldte a világi életbe.

A papi hivatástól a Sors humorérzéke – vagy Isten bonyolult színjátéka – a Sacré-Cœur-nővérek egykori klostromának szekularizált épületébe sodorta, ahol 1908–1911 között rendezte be legújabb, egyben utolsó műtermét. „Itt, hol szent nők őrködése alatt szüzek nevelkedtek, a hatalmas szobrász lelkesedéssel áldozik a testi szépség szeretetének és szenvedélyes művészetimádata nem kevésbé áhítatos a Sacré-Cœur növendékeibe oltott jámborságnál” – jegyezte le Paul Gsell,[6] habár az efféle explicit jámborság konzervatív körökben nem kis felháborodást keltett. Mindenesetre 1916-ban a francia Nemzetgyűlés döntésének értelmében Rodin alkotásainak, valamint szoborgyűjteményének tulajdonjogáért cserébe, a francia állam itt, az *Hôtel Biron* épületében megalapítja a leendő Rodin Múzeumot.

Ekkorra Camille elméjén már elhatalmasodott az egykori mestere árnyékából szabadulni képtelen tanítvány paranoid gyűlölete. A kettős életét fel nem adó szerető iránt érzett sértettséggel, csalódással súlyosbodva. Azokban az években, amikor Rodin az önálló múzeum reményében, időskori betegségei ellenére, fáradhatatlanul dolgozott utolsó művein, Camille egy Avignon közeli elmeegógyintézetben visszatérő dührohamoktól felajzva porrá zúzta saját szobrait.

*

Az *Örök bálvány* így valóban a Pokol tornácán fogant: a féktelen önzés ágyában, hazugságok szóvirágjában, visszafordíthatatlanul, vészjósón. Mégis a legszebb szándéktól vezérelve. Rodin Francescája valójában nem egy nőt takar. Hanem mindegyiket, akik valaha vágyat ébresztettek benne, akiknek nyakszirtjébe belehabarodott, akikről valaha megmintázott egy elragadtatástól feszülő csípőt – mindegyiket, akihez valaha szólt. Vonalai árulkodóak, mint a szerelmes versben elejtett szavak. Egy személyben testesíti meg sokat tűrő asszonyát, reményekkel elbűvölt szeretőit, valamennyi felejthető kalandját. Benne egyesül a gondoskodó asszony iránt érzett méla-szerelmes köszönet, a kíváncsi nők fellobbantotta naiv csodálat, az álomszerű viszonyok valóságos szélsőségei.

emlékek szilánkjai

Rodin keze alatt a tiltott csók vagy a féltékeny gyilkosság konkrét jelene helyett valami egészen más formálódott. A *várakozás*. Paolo Malatesta és Francesca da Rimini valóságos története itt magában hordja a beteljesülés paradoxonát – a lemondást. Olyan ez, mint egy ódon ablaküveg állandó remegése, mielőtt emlékek szilánkjaira törne – nem lehet kiszámítani, az anyag mikor enged el végleg. Az *Örök bálvány* kristálytisztá álom, rajtunk átözlő forgatag, máskor gyengéd fuvallat, megint máskor méreggel átitatott nyílveessző.

*Te vagy a zsákmányom, egy kurta óra
lázas emberi remegést kínál sz.
Veszíteni egy percet sem szeretnék:*

ez az én részem, minden más hiúság.[7]

Ők a rejtett ék a valóság tökéletes látszatába fúródva. Csendben burjánzó indafonat, ami lassan megfojtja a földi lét bizonyosságait. Az a nyomtalanul bejárt, közös út, aminek létét egyedül az idő igazolja.

Valószínűtlen torzók, akárcsak mi, akiknek átjárása van a menny és a pokol színpadára írt szerepek között, és akik csupán előhívatlanul hordjuk magunkban mindazt a jót, amik lehetnének, de gyógyíthatatlanul nem vagyunk. Az egyetlen, amivel földi létünk színjátéka közben szomjunkat olthatjuk, ez az örök bálvány, a várakozás.

[1] A szoborcsoport korábban *Az ostya*, ill. *Az ideális szerelem* címmel is szerepelt. In: Hofmann, Werner: *A földi paradicsom*. Ford.: Havas Lujza. Képzőművészeti Kiadó, 1987. p294. (287. lábjegyzet) (A mű eredeti kiadása: München, 1960.)

[2] Baudelaire: *A gyógyíthatatlan* (részlet). Szabó Lőrinc ford.

[3] Paris, Reine-Marie: *Camille Claudel 1864–1943*. Übers. Annette Lallemand. Frankfurt, 1989. p33, 56. (A mű eredeti kiadása: Párizs, 1984.)

[4] Rilke az *Örök bálványról*. In: Rilke, Rainer Maria: *Auguste Rodin*. Ford.: Szabó Ede. Budapest, 1984. (A mű eredeti kiadása: Berlin, 1903.)

[5] Laurent, Monique: *Rodin*. Ford.: Legány Zsófia. Debrecen, 2005. p107. (A mű eredeti kiadása: Párizs, 1988.)

[6] Rodin, Auguste: *Beszélgetések a művészetről*. Összegyűjtötte Paul Gsell. Ford.: Farkas Zoltán. Franklin Társulat, 1943. (A mű eredeti kiadása: Párizs, 1911.) 56–57.

[7] Montale, Eugenio: *Báb* (részlet). Lator László fordítása.

Handi Péter ENNYIT A VÁROSRÓL

Nem tudom, milyen számítások, adatok, kritériumok alapján állítják össze a „legélhetőbb város”-listát. Tény azonban, hogy immár ötödik éve az ausztráliai Melbourne viszi a pálmát, én pedig ebben a városban élek – gondoltam, össze kellene hasonlítanom a körülményeket más városokkal. Jogos-e az ítélet? Mint a *legélhetőbb város* lakosa mégsem lehetek elfogult, hiába érzek mindent a bőrömmön. De talán a média szállította összehasonlítás nem megbízható; az adatok túlzóak, szelektáltak, sokszor erre-arra elkötelezettek, szóval torzítanak. A „legélhetőbb város” cím és fogalom olyasmí, mint amikor azt mondták Amerikára, hogy a korlátlan lehetőségek országa, ott az arany a földön hever, csak le kell hajolni érte. Valójában minden ország a korlátlan lehetőségek földje, ha valahogyan azzá tették...

Ami a földön heverő aranyat illeti, mint részgazságot példázza a Melbourne mellett élő farmer esete, aki valóban félkilós aranyrögbe botlott, amit a százötven évvel ezelőtti aranylázban valaki otfelejtett. Ha a világsajtó hírül adja ezt az „eseményt”, óhatatlanul azt a képet közvetíti, hogy a Melbourne melletti földeken a farmerek, ha nem vigyáznak, hasra eshetnek az aranyrögökben. Ilyen – és másmilyen – élém vetített szilánkokból vagy átérezhetetlen statisztikákból tudok véleményt formálni más városokról.

Jes, flickr.com

A várost mindenki éli. Morgolódva és elégedetten, mert ha nem így volna, másutt élnénk. (Nagyon sok embernek persze muszáj ott élni, ahol él, képtelen a helyváltoztatásra.)

a legélhetőbb város

Nem tudom, Melbourne-t mi teszi a legélhetőbb várossá. Ha kilépek a kapun, ha járok a városban, ugyanúgy érzem magam, mintha Budapesten vagy Párizsban lennék. A villamoson éppúgy felállnak a fiatalok az idősebbeknek, a koldusok földre tett sapkájában hasonlóan gyűlik az aprópénz. Budapesten az egészségügyi és oktatási helyzet ellen tüntetnek, Melbourne-ben a mentősök és közlekedési dolgozók követelnek béremelést, sztrájkolnak is. Legutóbb a rendőrhatalóság utcai igazoltatási kísérlete ellen tiltakoztak itt – sikerrel. A legélhetőbb városban a minap késő este botlottam egy szupermarket előtt éjszakai alvásra készülődő, rongyokba bugyolált hajléktalanba. A *kényelmetlenség* a nagyvárosok sajátossága. A mérlegelésnél, gondolom, az összegereblyézett statisztikai adatok nyomnak a latban; ha a városlakó kilép az utcára, milyen messzire kell mennie tejért és kenyérért, talál-e a közelben nyilvános vizeldét, parkot padokkal, iskolát, kórházat, közlekedési hálózatot, milyen a villamos, busz, metróállomás sűrűsége, az autóparkolás lehetősége, milyenek a kulturális létesítmények.

De létezik még egy kritérium, amely nem fér a városról alkotott képbe, statisztikailag meghatározhatatlan – mégis a legtöbbet mond: a légkör, a társadalmi atmoszféra. Az emberi kapcsolatok. És akkor mindjárt érthető a melbourne-i kép. Vásárolok, közlekedem, és közben bizton számíthatok a körülöttem forgolódók megértésére és segítségére. Már azzal a tudattal indulok el otthonról, hogy létezésem holdudvara biztonságos, utam jóindulattal szegélyezett, az esetleges konfliktusok megoldására van mód. Ez a város *ilyen*, azzal együtt, hogy van drog, bűnözés, alkoholizmus, családon belüli erőszak – mindenféle nagyvárosi gyötrem.

raviahuja, flickr.com

S hogy *mi teszi ilyenné a Várost*? Talán a sokat emlegetett multikulturális arculat, a világ tájairól ide települt emberek közös élménye és tanulsága, hogy egymás megbecsüléséből ered a viszonylagos nyugalom és biztonság. A napokban láttam, egy autósna nehéz hátulról parkolnia; küszködik, nem látja, befér-e két autó közé. Kézjelekkel segítetttem egyengetni, ő meg már a volán utolsó tekerése közben rám mosolygott, s miután kiszállt, hálásan megköszönte közreműködésemet. Néhány évvel ezelőtt Budapesten kerültem hasonló helyzetbe. Akkor kézjeleimre a sofőr lecsavarta az ablakot és rám kiáltott: *menjen a dógára!*

Ennyit a városról.

Szabó Attila VOLT EGYSZER EGY AJÁNDÉK

... a kicsiny boltban a város egyik félreeső utcáján. Nézte a betérőket, hogy jaj, csak el ne vigyék. Porozta magát, rágta a festéket, vágta a csúnya pofákat, hogy a rajta lógó akciós ár ellenére meg ne vegyék, mert vár valakit. Egyszer aztán megérezte: megszületett az, *Akitől*. Aztán nem sokra rá a másik is, *Akinek*. Attól kezdve még jobban izgult, nehogy elvigyék. És nézte Klein bácsit, a boltost. Nagyon öregszik, a végén meghal, és akkor mi lesz? Klein bácsi, Klein bácsi, becézgette, biztatta benne a kitartást. *Akitől* még csak a bőrt rúgja az utcán, Klein bácsi meg egyre hajlottabb. *Akinek* még csak a betűket tanulja, Klein bácsi már csak csoszog. Még tengernyi idő, mire felnőnek, és Klein bácsi a harmadik polcra, ahol ő lakott, már fel sem néz, szökdösik belőle a lélek té s tova. Már nem is biztatta, csak nézte az öreg sóhajait, ahogy apró csíkokat árkolnak a porba. Pedig *Akitől* és *Akinek* már összezőldült, mint a kék meg a sárga, kézen fogva színesedtek a platánok alatt, de Klein bácsi csak ült a széken, és senki sem nyitotta rá az ajtót. Amikor jöttek a kezek, hogy kipakoljanak, az Ajándék levetette magát a polcra, és ripityára tört. Seprű, lapát, sötét. Így kallódott kukáról kukára. Bejárta a világ szemétiégetőit. Egyre kisebb darabokká lett, már csak egy fehér, egy apró porcelán emlékezett a szépre, ami egykor ő volt. Aztán leesett a hó. A hó alatt kuporgott, amikor egy kéz felemelte, letisztogatta. Végre megtaláltalak, te kalandor, mondta Klein bácsi, mert ő emelte ki a hó alól. Zsebre vágta az elkészült darabkát, meghuhogtatta markában a hideget, és elrepült. Szép, propelleres angyalszárnya volt Klein bácsinak, kékből, fényből, emlékekből. Addig repült, míg a régi bolt régi asztalához ért. Elővette a zsebéből a csorba kalandort és megnyalta kéklő szája szélét. Te vagy az utolsó. Hogy mennyit kerestelek! És visszarakasztotta helyére a darabkát. Épp idejében, mert az ajtó sóhajtott egy adag hideget, és belépett *Akitől*. Tessék csak, így Klein bácsi, tessék csak, nézzen körül. És *Akitől* nézte a roskadozó polcokat, csillogtak-villogtak az ilyenek és olyanok, és a még olyanabbak. Sokáig nézte, fogdosta, simogatta, levette,

visszatette, de a harmadik polcra oda se biccentett. Köszönöm, viszlát, mondta *Akitől*, és indult kifelé. Jaj, Klein bácsi, ne hagyja, csendült fel az egész bolt, a markoló, a gyertyatartó, a kiskanál, a rézcsengő, a bádogkatona. Dehogy hagyom, villant Klein bácsi szeme, és az ajtóra nézett. Gondolhatod, *Akitől* csak rángatta, de bizony nem nyílt ki! Ott a kulcs a harmadik polcon, pökte oda Klein bácsi foghegyről. És *Akitől* engedelmesen a harmadik polcra nyúlt, és akkor meglátta, magához szorította. Aztán már észre sem vette, hogy az ajtó magától kinyílt, a bolt visszaváltozott hentesbolttá, csak a suhogásra nézett fel, mert majdnem nekiröppent a kéménynek egy öreg szürkesség. *Akitől* vitte kabátja alá rejtve a titkosat *Akinek*. Az Ajándék? Gondolhatod! Büszke volt, megérte ennyi várakozás.

kép | Travis Modisette, flickr.com